

การเลี้ยงโคนมในภาคใต้โดยเน้นการวิเคราะห์บทบาทชายหญิง

Dairy Cattle Raising in Southern Thailand with Emphasis on Gender Analysis

ภูวนาท ทองพันธ์

Poovanat Thongpan

วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Master of Science Thesis in Agricultural Development

Prince of Songkla University

2540

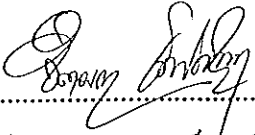
๐

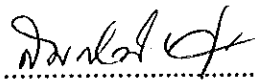
เลขที่	SF.196.T5	๓๗๕	2540 (ป.๒
Bib Key	137487		

(1)

ชื่อวิทยานิพนธ์ การเลี้ยงโคนมในภาคใต้โดยเน้นการวิเคราะห์บทบาทชายหญิง
ผู้เขียน นายภูวนาด ทองพันธ์
สาขาวิชา พัฒนาการเกษตร

คณะกรรมการที่ปรึกษา

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตผกา ชนปัญญารัชวงศ์)

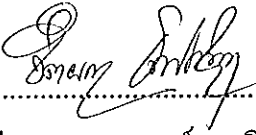

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ สายธนู)

.....กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.จรัญ จันทลักขณา)

คณะกรรมการสอบ

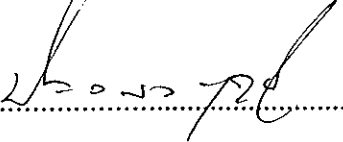

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตผกา ชนปัญญารัชวงศ์)

.....กรรมการ

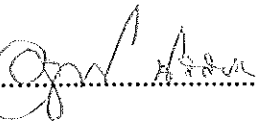
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ สายธนู)

.....กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.จรัญ จันทลักขณา)

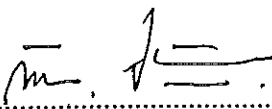

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญาพล บุญชู)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุษุทธิ์ นิสสภา)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ก้าน จินทร์พรหมมา)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ การเลี้ยงโคนมในภาคใต้โดยเน้นการวิเคราะห์บทบาทชายหญิง
ผู้เขียน นายภูวนาด ทองพันธ์
สาขาวิชา พัฒนาการเกษตร
ปีการศึกษา 2540

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง ลักษณะพื้นฐานของเกษตรกร สภาพทั่วไปในการเลี้ยงโคนม บทบาทของชายและหญิงทางการใช้แรงงานและการตัดสินใจในฟาร์มโคนมและครัวเรือน ตลอดจนทัศนคติที่มีต่อบทบาทชายหญิง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เลี้ยงโคในเขตอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา และอำเภอเมือง อำเภอเขาชัยสน อำเภอควนขนุน อำเภอป่าพะยอม ในจังหวัดพัทลุง จำนวน 114 ตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงและการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วนจากประชากร 161 ราย วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ตัวกลางเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้เป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนมมากกว่าร้อยละ 77 เป็นเพศชาย สมรสแล้ว มีสถานภาพเป็นหัวหน้าครัวเรือนและนับถือศาสนาพุทธ มีอายุเฉลี่ย 41 ปี และประมาณร้อยละ 46 มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 การเลี้ยงโคนมเป็นได้ทั้งอาชีพหลักและอาชีพรองของครอบครัว มีจำนวนสมาชิกเฉลี่ย 5 คน และเป็นแรงงานในการเลี้ยงโคนม 2 คน ทั้งแรงงานชายและแรงงานหญิง ส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเองแต่ก็ยังมีเกษตรกรบางส่วนที่ต้องเช่าที่ดินทำแปลงหญ้าเพิ่มเติม เงินทุนในการประกอบกิจการส่วนใหญ่ใช้ทั้งเงินทุนส่วนตัวและเงินกู้ โดยมีแหล่งเงินกู้ที่สำคัญคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์โคนม และมีหนี้สินที่เกิดจากการเลี้ยงโคนมเฉลี่ยครัวเรือนละ 146,815 บาท แหล่งน้ำที่สำคัญส่วนใหญ่ใช้บ่อน้ำตื้นและสระน้ำที่ขุดในฟาร์ม ซึ่งมีปริมาณน้ำเพียงพอตลอดปี

ส่วนสภาพการเลี้ยงโคนม เกือบทั้งหมดจะเลี้ยงโคนมพันธุ์ลูกผสมโฮลสไตน์-ฟรีเซียนระดับสายเลือด 75 เปอร์เซนต์ เฉลี่ยฟาร์มละ 10 ตัว โดยมีแม่โครีดนมประมาณ 4 ตัว/ฟาร์ม โรงเรือนและแปลงหญ้าเป็นของตนเองเฉลี่ยฟาร์มละ 12 ไร่ มีการใช้อาหารข้นสำเร็จรูปและฟางแห้งเป็นอาหารเสริม รูปแบบของการเลี้ยงดูจะเลี้ยงแบบปล่อยลานและผูก

ล่ามในแปลงหญ้าเป็นครั้งคราว มีการรีดนมวันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น และส่งน้ำนมดิบทันที หลังรีดเสร็จ แม่โคให้น้ำนมเฉลี่ย 9.03 กก./ตัว/วัน ผลผลิตน้ำนมดิบของฟาร์มเฉลี่ย 44.5 กก./วัน ด้านการสุขภาพมีการทำความสะอาดโรงเรือน การทำความสะอาดตัวโคทั้งก่อน และหลังรีดนม มีการตรวจวันโรค และโรคแท้งติดตัวอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการนำมูลโค ไปใช้ประโยชน์ในรูปของปุ๋ย เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าตนเองมีความรู้ไม่เพียงพอและยังมีความสนใจที่จะเข้ารับการอบรมเพิ่มเติม ส่วนใหญ่เห็นว่าการศึกษาเชิงโคนมสามารถส่งเสริมให้เป็นอาชีพหลักของเกษตรกรในภาคใต้ได้ เพราะมีรายได้สูง แน่นนอนและสม่ำเสมอ ปัญหาที่สำคัญของการเลี้ยงโคนม ได้แก่ ปัญหาการผสมติดยากของแม่โคนม ที่ดินทำแปลงหญ้ามีไม่เพียงพอ และขาดเงินทุนหมุนเวียน

สำหรับบทบาทชายหญิงในฟาร์มโคนม เกษตรกรชายหญิงจะมีส่วนช่วยเหลือกันในทุก ๆ กิจกรรมของฟาร์ม แต่เกษตรกรชายจะมีบทบาททางด้านการใช้แรงงานและอำนาจในการตัดสินใจในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพมากกว่า ส่วนกิจกรรมงานบ้านยังคงเป็นบทบาทหลักของผู้หญิงอยู่เช่นเดิม โดยผู้หญิงจะใช้เวลาทำงานบ้านมากถึง 54.9 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ในขณะที่ผู้ชายใช้เวลาทำงานบ้านเพียง 29.4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์เท่านั้น และกิจกรรมที่ชายหญิงใช้เวลาร่วมกันมากที่สุดคือการเลี้ยงดูเด็ก ผู้หญิงมีอำนาจในการควบคุมและตัดสินใจในค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของครัวเรือน ขณะที่ผู้ชายจะเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการทำงานนอกบ้านของสมาชิกในครอบครัว ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมทางสังคมและค่าเลี้ยงชีพ

ด้านทัศนคติที่มีต่อบทบาทชายหญิง ชายหญิงส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า การทำงานบ้านและการเก็บรักษาเงินควรเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ส่วนการทำงานที่ต้องใช้กำลัง การทำงานรับจ้างนอกฟาร์มควรเป็นหน้าที่ของผู้ชาย และยังเห็นว่าผู้ชายมีความรู้ และทำงานในฟาร์มมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาทางด้านการใช้แรงงานและการตัดสินใจในฟาร์มโคนมและครัวเรือนข้างต้น ส่วนประเด็นที่ชายหญิงเห็นว่าควรมีความเท่าเทียมกัน ได้แก่ อัตราค่าจ้างจากการทำงาน หน้าที่เลี้ยงดูบุตร โอกาสทางการศึกษา และความสามารถในการทำงานบริหาร

Thesis Title Dairy Cattle Raising in Southern Thailand with Emphasis on Gender Analysis

Author Mr. Poovanart Thongpan

Major Program Agricultural Development

Academic Year 1997

Abstract

The main objectives of this study were to investigate socio-economic background and gender role of dairy cattle farmers. Samples were selected using purposive and proportional random sampling techniques from the population of dairy farmers in Rattaphum District, Songkhla Province; Muang District, Khuan Khanun District, Khao Chaison District, and Pa Pha Yom District, Phatthalung Province. Data were collected by using a structured interview technique, and the collected data were analysed for frequency distribution, percentage, arithmetic mean and standard deviation.

Results from the analyses revealed that more than 77 percent of the dairy farmers (family leader) were male, Buddhists, and married. The average age was 41 years old, mostly (46%) with primary education. Dairy cattle raising could be considered both as major and minor occupation. The average family size was 5 with an average of 2 labourers consisting of one male and one female involved in the dairy cattle raising. Most of the farmers had their own land, only a small fraction of them still had to rent some plots of land for pasture. Most of the farmers used their own capitals and some credits for their farming. The main sources of credits were from the Bank of Agriculture and Agricultural Cooperatives (BAAC) and the dairy cooperative. The average loan per farm was 146,815 baht. The main source of water was from shallow wells and ponds on the farm. The water supply was sufficient throughout the year.

All of the farmers raised Holstein Friesian (HF) crossbred cattle, mostly 75 percent HF. The average number of dairy cattle was 10 per farm with an approximately milking cows of 4 per farm. The average size of pasture land was 12 rai (approximately 1.92 ha.) per farm. Green forages as well as rice straw were fed along with concentrate.

Milking was done twice a day. Milk was immediately transported to milk processing plant. Milk yield averaged was 9.03 kg/cow/day or 44.5 kg/farm/day. Tuberculosis and Brucellosis were regularly examined. Cowdung was used as fertilizer for pasture and other crops. Most of the farmers considered themselves as having insufficient knowledge and they still expressed their need for further training. Most farmers indicated that dairy cattle raising offered good career opportunity for people in Southern Thailand because it generated regular and sufficient income.

The important problems encountered by the farmers were low fertility of cows, inadequate pasture area and lack of low-interest credits.

As for gender analysis, both male and female farmers participated in all dairy cattle raising activities. However, men played greater role in decision making in farm activities. Men usually spent more time than women in farm activities. The burden of housework rested with women as they spent approximately 54.9 hours per week as compared with 29.4 hours per week by men. Activities shared mostly by men and women was related to child-care. However, women played greater role in relation to decisions on daily expenditures, while off-farm jobs, social expenses and risk management rested more with men.

With regard to attitude toward gender role, men and women expressed agreement concerning a custody of family income by women. The activities that required physical strength and off-farm employment rested more with men. Both male and female farmers agreed that men were more knowledgeable about farming and spent more time for farmwork in relation to the use of labour and decision-making. The issues that men and women wished to have equal opportunity were determination of wage rate, child-care responsibility, education opportunity and managerial ability.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยการได้รับความกรุณาจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตศภา ธนปัญญาธิพงษ์ ประธานกรรมการที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ สายธนู ศาสตราจารย์ ดร.จรัญ จันทลักษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญาพล บุญชู และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย นิสสภ กรรมการที่ปรึกษา และกรรมการสอบ ตลอดจน รองศาสตราจารย์นิศา ชูโต ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการวิจัย จึงขอกราบขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ และขอขอบคุณคณาจารย์ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะเจ้าหน้าที่สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดสงขลา สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพัทลุง เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ระดับอำเภอ และเกษตรกร ผู้เลี้ยงโคนมที่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.จรัญ จันทลักษณ์ และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่สนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ ตลอดจน คุณประพันธ์ แก้วสุข ที่ได้กรุณาจัดพิมพ์จนแล้วเสร็จ

ท้ายที่สุดนี้ ขอน้อมรำลึกถึงพระคุณ บิดา-มารดา ครู-อาจารย์ที่เคยอบรมสั่งสอน และขอใจ นางรัชณี ทองพันธ์ ผู้เป็นภรรยา ค.ญ.ฐานิช ค.ญ.ฐานธ และ ค.ช. ฐานนท์ ผู้เป็นบุตรที่คอยเป็นกำลังใจผู้วิจัยตลอดมา

ภูวนาด ทองพันธ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(3)
Abstract.....	(5)
กิตติกรรมประกาศ.....	(7)
สารบัญ.....	(8)
รายการตาราง.....	(10)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ปัญหาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
2 การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท.....	4
แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ.....	5
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงโคนม.....	6
แนวความคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์บทบาทชายหญิง.....	12
สมมติฐานในการศึกษา.....	19
3 วิธีการวิจัย.....	20
สถานที่ทำการศึกษา.....	20
ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง.....	21
วิธีการในการรวบรวมข้อมูล.....	23
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	23
การทดสอบแบบสัมภาษณ์.....	24
ขอบเขตของการวิจัย.....	24
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	25
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	25
4 ผลการศึกษานและอภิปรายผล.....	28
ลักษณะข้อมูลพื้นฐาน เศรษฐกิจและสังคมของผู้รับการศึกษา.....	28

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
สภาพทั่วไปในการเลี้ยงโคนม.....	36
การใช้แรงงานในกิจกรรมฟาร์มโคนม.....	51
การตัดสินใจในฟาร์มโคนม.....	61
การใช้แรงงานในครัวเรือน.....	63
การตัดสินใจในครัวเรือน.....	64
ทัศนคติที่มีต่อบทบาทชายหญิง.....	67
5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ.....	73
ข้อมูลพื้นฐาน เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม.....	73
สภาพทั่วไปในการเลี้ยงโคนม.....	74
บทบาทชายหญิงด้านการใช้แรงงานและการตัดสินใจในฟาร์มโคนม.....	77
บทบาทชายหญิงด้านการใช้แรงงานและการตัดสินใจในครัวเรือน.....	77
ทัศนคติที่มีต่อบทบาทชายหญิง.....	77
ข้อเสนอแนะ.....	78
- ข้อเสนอแนะของเกษตรกร.....	78
- ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย.....	80
- ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	84
บรรณานุกรม.....	87
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์.....	95
ภาคผนวก ข สถานที่ทำการศึกษา.....	127
ภาคผนวก ค ข้อมูลการเลี้ยงโคนมในภาคใต้.....	137
ภาคผนวก ง การทดสอบสมมติฐาน.....	184
ประวัติผู้เขียน.....	187

รายการตาราง

ตาราง		หน้า
1	จำนวนประชากรและจำนวนกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จังหวัดพัทลุง.....	22
2	จำนวนสมาชิกและการใช้แรงงานในครัวเรือน.....	30
3	พื้นที่ถือครองและค่าเช่าที่ดิน.....	31
4	สัดส่วนการประกอบอาชีพและจำนวนพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ในการเกษตร.....	32
5	ระบบการเลี้ยงสัตว์และจำนวนสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน.....	34
6	ขนาดและโครงสร้างของฟาร์มโคนม.....	38
7	ปริมาณอาหารข้นและอาหารหยาบที่ให้แก่โคนม.....	43
8	แรงงานชายหญิงในการทำแปลงหญ้า และการให้อาหาร.....	53
9	แรงงานชายหญิงในการเลี้ยงดูโค.....	55
10	แรงงานชายหญิงในการเลี้ยงดูลูกโค.....	56
11	แรงงานชายหญิงในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรีดนมและส่งนม.....	58
12	แรงงานชายหญิงในการสุขาภิบาลฟาร์ม.....	59
13	การตัดสินใจในฟาร์มโคนม.....	62
14	การใช้แรงงานในครัวเรือน.....	64
15	การตัดสินใจในครัวเรือน.....	66
16	ทัศนคติที่มีต่อบทบาทชายหญิง.....	67
17	ทัศนคติของเกษตรกรชายหลักต่อบทบาทชายหญิง.....	68
18	ทัศนคติของเกษตรกรหญิงหลักต่อบทบาทชายหญิง.....	70

บทที่ 1

บทนำ

1. ปัญหาและความสำคัญของปัญหา

การเลี้ยงโคนมในประเทศไทยเริ่มต้นจากชาวอินเดียที่ได้นำโคพื้นเมืองพันธุ์ “บังกาลา” เข้ามาเลี้ยงเมื่อประมาณปี พ.ศ.2487 ซึ่งให้น้ำนมเฉลี่ยเพียงวันละ 2.6 กิโลกรัม มีระยะให้น้ำนมประมาณ 8 เดือน (ม.ร.ว.ชวนิศนดากร วรวรรณ, 2520 : 11) แต่การส่งเสริมและการพัฒนาการเลี้ยงโคนมอย่างจริงจังได้เริ่มหลังจากปี พ.ศ.2500 เมื่อกรมปศุสัตว์ได้ดำเนินการผสมเทียมโคนมเป็นครั้งแรก มีผลให้เกิดการขยายตัวด้านการเลี้ยงโคนมไปยังภาคต่าง ๆ ของประเทศ ถึงแม้รัฐบาลจะให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาประกอบอาชีพการเลี้ยงโคนมอย่างจริงจังตลอดมา แต่ปริมาณน้ำนมดิบก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภค เนื่องจากประสิทธิภาพการผลิตน้ำนมดิบของแม่โคค่อนข้างต่ำ โดยเฉลี่ยประมาณ 7 กิโลกรัม/ตัว/วัน (กรมปศุสัตว์, 2535ก : 83-85) ทำให้ต้องมีการนำเข้าหางนมผงปีละกว่า 5,500 ล้านบาท (มติชน, 24 ตุลาคม 2538 : 7) กรมปศุสัตว์จึงได้จัดทำโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมตามแผนปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร (ค.ป.ร.) มีระยะเวลาดำเนินการระหว่างปี พ.ศ. 2537-2539 โดยมีเป้าหมายลดพื้นที่ปลูกข้าวที่ได้ผลผลิตคุณภาพต่ำและพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง มาเลี้ยงโคนมจำนวน 30,000 ตัว โดยส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงเพิ่มเติมจำนวน 6,000 ราย ๆ ละ 5 ตัว (กรมปศุสัตว์, กองส่งเสริมการปศุสัตว์, 2537 : 1-2) จากการประเมินสภาพการเลี้ยงโคนมในอดีตที่ผ่านมา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2539 : 1-5) คาดว่าในปี พ.ศ.2544 ประเทศไทยจะขาดแคลนน้ำนมพร้อมดื่มประมาณวันละ 1,991 ตัน ด้วยเหตุนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงโคนมในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดทำโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมปี พ.ศ. 2540-2544 เพิ่มเติม โดยมีการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายที่สำคัญ คือ การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมแบบอาชีพเสริมจะถูกเปลี่ยนเน้นเป็นอาชีพหลักและเพิ่มระดับประสิทธิภาพการผลิตของฝูงโคในประเทศไทยให้สูงขึ้น ดำเนินการครอบคลุมพื้นที่ใน 4 ภาคของประเทศ คือ ภาคกลาง

ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ สำหรับในภาคใต้จะดำเนินการในเขต จังหวัดพัทลุง ตรัง สงขลา สุราษฎร์ธานี ชุมพร นครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง

การพัฒนาการเลี้ยงโคนมแบบ “สมัยใหม่” ของภาคใต้นับว่าช้ากว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย มีเกษตรกรเลี้ยงกันเพียงไม่กี่รายและรายละน้อยตัว เพื่อบริโภคในชุมชน ใกล้เคียง การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในภาคใต้นับตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงมาเริ่มต้นเมื่อ ประมาณปี พ.ศ.2526 โดยกรมปศุสัตว์ได้ส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงเป็นครั้งแรก มีการจัดหาพันธุ์โคนมให้เกษตรกรเข้าซื้อควบคู่ไปกับการจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงโคนม ในปี พ.ศ. 2529 มีการเปิดโรงงานผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรซ์ที่จังหวัดพัทลุงโดยมีกำลังการผลิตวันละ 3 ตัน หลังจากนั้นได้ขยายการเลี้ยงไปยังจังหวัดสงขลาและจังหวัดตรัง จนถึงปี พ.ศ.2531 กลุ่มผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลาได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์โคนมและมีการจัดตั้งโรงงานผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรซ์ที่มีกำลังการผลิตวันละ 2 ตันในวิทยาลัยเกษตรกรรมสงขลาและวิทยาลัยเกษตรกรรมตรังเพื่อรองรับน้ำนมดิบจากเกษตรกรผู้เลี้ยง ใน ปี พ.ศ.2533 โรงงานผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรซ์ของสหกรณ์โคนมพัทลุง จำกัด ได้ขยาย กำลังการผลิตเป็นวันละ 5 ตัน (ปัจจุบันมีกำลังการผลิตวันละ 15 ตัน) เพื่อรองรับปริมาณน้ำ นมดิบที่เพิ่มขึ้น (สมยศ หุ่นหว่า, ม.ป.ป. : 1-4) อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากข้อมูลจำนวน ผู้เลี้ยงโคนมและปริมาณน้ำนมดิบในจังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุงในปี พ.ศ.2537 พบว่า จังหวัดสงขลามีจำนวนผู้เลี้ยงโคนม 40 ราย จำนวนผู้ส่งน้ำนม 38 ราย ปริมาณน้ำนมดิบ วันละ 1,133 กิโลกรัม ส่วนจังหวัดพัทลุงมีจำนวนผู้เลี้ยงโคนม 191 ราย จำนวนผู้ส่งน้ำนม 170 ราย และมีปริมาณน้ำนมดิบวันละ 5,000 กิโลกรัมเท่านั้น (สถาบันพัฒนาฝึกอบรมและ วิจัยโคนมแห่งชาติ, 2538) เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวไปเปรียบเทียบกับข้อมูลในปี พ.ศ.2535 จรัญ จันทลักษณ์ (2538 : 54) ได้รายงานว่าสหกรณ์โคนมสงขลามีสมาชิก 21 ราย ปริมาณน้ำนมดิบไม่สามารถระบุได้ ส่วนสหกรณ์โคนมพัทลุงมีสมาชิก 298 ราย ปริมาณน้ำ นมดิบประมาณวันละ 3,074 กิโลกรัม ดูเพิ่มเติมตาราง 1 และตาราง 2 (ภาคผนวก ข)

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจภาคสนามเบื้องต้น เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2539 ได้พบ ข้อมูลที่เป็นประเด็นน่าสนใจว่า สหกรณ์โคนมสงขลามีผู้เลี้ยงโคนมเหลือเพียง 14 ราย ปริมาณน้ำนมดิบประมาณวันละ 700 กิโลกรัม ส่วนสหกรณ์โคนมพัทลุงมีจำนวนผู้เลี้ยงคง เหลือเพียง 158 ราย ปริมาณน้ำนมดิบประมาณวันละ 4,600 กิโลกรัม จากข้อมูลดังกล่าวข้าง ต้นแสดงให้เห็นว่าจำนวนผู้เลี้ยงโคนมและปริมาณน้ำนมดิบที่ผลิตได้ในสองจังหวัดมีแนว โน้มลดลง ในการพัฒนาการเกษตรของประเทศ ความสำเร็จในการพัฒนาให้เกษตรกรเป็น ผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีทัศนคติที่ดีที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนานับเป็นสิ่งสำคัญโดย

ต้องให้ความสำคัญทั้งเกษตรกรชายและเกษตรกรหญิงในฐานะที่เป็นกำลังแรงงานที่สำคัญในการพัฒนาภาคเกษตรกรรม

ฉะนั้น การศึกษาถึงการเลี้ยงโคนมในภาคใต้โดยเน้นการวิเคราะห์บทบาทชายหญิง นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงสภาพพื้นฐานของการเลี้ยงและการจัดการฟาร์มโคนมของเกษตรกรในสองจังหวัดแล้ว ยังช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงบทบาทชายหญิงที่เกี่ยวข้องกับการใช้แรงงานและการตัดสินใจในฟาร์ม-ครัวเรือน. โดยมุ่งหวังว่าการศึกษานี้จะให้ข้อมูลพื้นฐานที่ช่วยให้เข้าใจถึงความต้องการและประเด็นปัญหาที่แท้จริงของการเลี้ยงโคนมในภาคใต้ที่ได้นำการวิเคราะห์บทบาทชายหญิงมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา และเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาโคนมภาคใต้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาลักษณะข้อมูลพื้นฐาน เศรษฐกิจ-สังคม และทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อบทบาทชายหญิง
- 2.2 เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการเลี้ยงโคนมของเกษตรกร
- 2.3 เพื่อศึกษาบทบาทชายหญิงในกิจกรรมการเลี้ยงโคนมและกิจกรรมในครัวเรือน (อาทิ แรงงาน การตัดสินใจ การเข้าถึง การควบคุม การจัดสรรทรัพยากรของครัวเรือน)
- 2.4 เพื่อศึกษาถึงปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการเลี้ยงโคนม

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษานี้ จะชี้ให้เห็นถึงสภาพที่เป็นจริงของการเลี้ยงโคนมในจังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุง ตลอดจนบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของชายหญิงในกิจกรรมการใช้แรงงานและการตัดสินใจของฟาร์มโคนมและครัวเรือน อีกทั้งยังเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย มาตรการและยุทธวิธีที่เหมาะสมกับสถานการณ์ สิ่งแวดล้อมและกลุ่มบุคคลเป้าหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาทั้งตัวเกษตรกรชายหญิงและฟาร์มโคนมในโอกาสต่อไป

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบแนวคิดของการศึกษา โดยได้จำแนกการตรวจเอกสารออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
2. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงโคนม
4. แนวความคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์บทบาทชายหญิง

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

สังคมเป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของสมาชิก ในทางสังคมวิทยาจะมองในแง่ของความสัมพันธ์ของสภาพและบทบาทที่อาจจะเหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ (วราคม ที่สุกะ, 2527 : 172)

บทบาทเป็นศัพท์ทางสังคมวิทยาและจิตวิทยา ซึ่งนักวิชาการในแต่ละสาขาจะให้ความสนใจในประเด็นที่ต่างกัน โดยนักสังคมวิทยาจะสนใจบทบาทในลักษณะโครงสร้างทางสังคมว่าบทบาทเป็นส่วนที่ติดกับฐานะตำแหน่งในสังคม จึงมีผลให้ทุกคนในสังคมมีรูปแบบเค้าโครงของบทบาท ในขณะที่นักจิตวิทยาจะสนใจบทบาทในลักษณะของความสัมพันธ์ของกลุ่มชนว่า บทบาทของคนเป็นผลมาจากการที่บุคคลไปมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนอื่นหรือสิ่งอื่น (วิทยา วรรณศิริ, อ้างถึงใน สุขลี วาหะสัจย์, 2535 : 15) อย่างไรก็ตาม ทิตยา สุวรรณชญ (2527 : 43) ได้ให้แนวคิดว่าการศึกษาทฤษฎีบทบาท จำเป็นจะต้องเชื่อมโยงบทบาททั้งในลักษณะโครงสร้างทางสังคม และลักษณะปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เนื่องจากบทบาทที่ควรจะเป็นของบุคคลจะประจำอยู่แล้วในแต่ละตำแหน่งว่าบุคคลควรแสดงบทบาทอย่างไรโดยมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในสังคมเป็นส่วนที่มา กำหนด แต่ทั้งนี้บทบาทที่ควรจะเป็นไม่แน่นอนไปว่าจะเหมือนกับพฤติกรรมจริงของบุคคล

ที่ครองตำแหน่งนั้น เพราะพฤติกรรมจริง ๆ นั้น เป็นผลจากปฏิกิริยาของคนที่ครองฐานะ ตำแหน่งที่มีต่อบทบาทที่ควรจะเป็น บุคลิกภาพของตนเอง บุคลิกภาพของคนอื่นที่เข้ามา ร่วมในพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้นที่มีอยู่ในขณะที่เกิดปฏิสัมพันธ์

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ยึดถือทฤษฎีบทบาทของกู๊ด (Good's role theory) เป็นแนวทางในการวิจัยซึ่งได้อธิบายบทบาทในลักษณะแบบแผนพฤติกรรมของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ และบทบาทดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับวิธีการและจุดมุ่งหมายที่สังคมได้กำหนดไว้ (Good, 1973 : 502) ฉะนั้นเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จึงมีหน้าที่และต้องแสดงบทบาทในการเลี้ยงโคนมเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่เป็นทั้งความต้องการของตนเองและสังคม ความมากน้อยในการแสดงบทบาทของสมาชิกในครอบครัวขึ้นกับตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคล เป็นสำคัญ สุชา จันทร์ธอม (2533 : 241) ให้แนวคิดว่า ประสิทธิภาพการแสดงบทบาทของบุคคล ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง เช่น บุคลิกภาพที่เหมาะสม การอบรมที่ได้รับ มา ความพอใจในหน้าที่ สภาพของจิต แรงจูงใจ และอื่น ๆ ในบางกรณีจะพบว่า บุคคลมี บทบาทขัดแย้งในตัวเนื่องจากต้องรับผิดชอบหลาย ๆ ด้าน อาจจะมี ความยุ่งยากขัดแย้งในงาน ที่ต้องปฏิบัติ ก่อให้เกิดความกระวนกระวายใจ การทำงานขาดประสิทธิภาพไม่เหมาะสมกับ บทบาท

2. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520 : 1) ให้แนวคิดว่าความหมายของทัศนคติยังไม่เป็นที่ ยอมรับตรงกันในกลุ่มนักจิตวิทยาหรือกลุ่มที่ทำการศึกษารื่องทัศนคติ ดังนั้นแต่ละกลุ่มก็ให้ ความหมายไปตามความเชื่อของตนเอง อย่างไรก็ตาม กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ (2527 : 172) เชิดศักดิ์ โฆวาสินธุ์ (2523 : 93) สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, ลัดดา รอดมณี และ ไพบุลย์ ภักดี (2529 : 101) วอฮล์แมน (Wohlman, 1973 : 34) ได้ให้ความหมายของ ทัศนคติในทำนองเดียวกันคือ ทัศนคติหมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือสภาพของจิตที่มีต่อ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันมีผลมาจากประสบการณ์และการเรียนรู้ แล้วกระตุ้นให้บุคคลแสดง พฤติกรรมตอบสนองต่อบุคคล วัตถุ หรือแนวคิดเฉพาะอย่างทั้งในลักษณะสอดคล้องหรือขัดแย้ง อย่างไรก็ตาม สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2529 : 96-99) ให้แนวคิดว่า ทัศนคติสามารถ เปลี่ยนแปลงได้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคตินับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เช่น การเปลี่ยนทัศนคติว่าตนเองมีคุณค่าอาจนำไปสู่การปรับปรุงสัมพันธภาพในสังคม

หรือการเปลี่ยนอาชีพใหม่ วิธีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคล อาจจะมีสาเหตุมาจากการยอมตามเพื่อให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ การได้รับความรู้จากแหล่งข่าวสารที่เชื่อถือได้ หรือการได้รับประสบการณ์โดยตรง เป็นต้น

ในการพัฒนาจำเป็นต้องให้บุคคลมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่จะพัฒนาเพื่อจะช่วยเหลือกระตุ้นบุคคลให้แสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมมากที่สุด สร้างแรงจูงใจให้เกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนบรรลุผลสำเร็จ แต่หากมีทัศนคติที่ไม่ดีแล้วก็จะแสดงพฤติกรรมไม่ให้ความร่วมมือหรืออาจจะรุนแรงถึงแสดงพฤติกรรมต่อต้าน การพัฒนาย่อมมีอุปสรรคและล้มเหลวได้ในที่สุด

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงโคนม

จากการค้นคว้าและตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงโคนม พอลจะกล่าวอ้างอิงได้ดังนี้

3.1 ลักษณะข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม

ระดับการศึกษา : การศึกษาของ บุญมี กองสมบัติ (2526 : 82) เกี่ยวกับสภาพการเลี้ยงโคนมของสมาชิกสหกรณ์โคนมอยุธยา พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งสอดคล้องกับ จีระชัย กาญจนพฤติพงษ์ และคณะ (2533 : 12) ที่ได้สำรวจสภาพการเลี้ยงดูและการจัดการฟาร์มโคนมในประเทศไทย พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 76) จบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่เกินร้อยละ 4 ที่ได้รับการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี นอกจากนี้การศึกษาในเรื่องอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับผลการศึกษข้างต้น ได้แก่ ศรีเทพ ธีมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 10) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงร้อยละ 82 จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 4) พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69) จบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เช่นกัน

อาชีพ : จีระชัย กาญจนพฤติพงษ์ และคณะ (2533 : 12) พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิกองค์การส่งเสริมโคนมแห่งประเทศไทย (อ.ส.ค.) และสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 79) ยึดอาชีพการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก ส่วนที่เหลือจะมีอาชีพหลักอย่างอื่น ได้แก่ การทำนา การทำสวน ปลูกพืชไร่ แต่ ศรีเทพ ธีมวาสร (2532 : 6) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมพันธุ์แท้จะยึดอาชีพการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพรองถึงร้อยละ

89 ทำนองเดียวกับ ศรีเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 10) พบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงส่วนใหญ่ (ร้อยละ 86) ยึดอาชีพโคนมเป็นอาชีพรอง โดยมีการปลูกยางพารา การทำนา และการทำสวนผลไม้เป็นอาชีพหลัก

อายุ : เบญจพรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 4) ได้ศึกษาบทบาทของ เกษตรกรชายหญิงในการเลี้ยงโคนมในภาคเหนือ พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมชายมีอายุเฉลี่ย 40 ปี ส่วนอายุของผู้เลี้ยงหญิงเฉลี่ย 38 ปี ทำนองเดียวกับ ศรีเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 10) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงมีอายุเฉลี่ย 43 ปี

3.2 ลักษณะข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม

ขนาดครอบครัวและแรงงาน : จีระสิทธิ์ สงค์ประเสริฐ (2525 : 229) ได้ศึกษาหมู่บ้านโคนมสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แรงงานหลักในฟาร์มคือเจ้าของฟาร์มเอง และใช้แรงงานเป็นจำนวนชั่วโมงในฟาร์มโคนมเฉลี่ย 9.56 ชั่วโมง/วัน โดย 1.72 ชั่วโมงสำหรับการรีดนม 1.97 ชั่วโมงสำหรับเกี่ยวหญ้า และใช้เวลามากที่สุด 5.87 ชั่วโมงสำหรับต้อนสัตว์ไปเลี้ยงในทุ่งหญ้าธรรมชาติ ทำนองเดียวกับ เบญจพรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 10) พบว่าลักษณะครอบครัวของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในภาคเหนือส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77) เป็นครอบครัวเดี่ยว แรงงานที่เลี้ยงโคนมร้อยละ 70 เป็นแรงงานในครอบครัวที่เป็นสามีภรรยาและบุตรช่วยกัน ศรีเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 10) พบว่าขนาดครอบครัวเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุง เป็นครอบครัวขนาดเล็ก มีสมาชิกโดยเฉลี่ย 5 คน/ครอบครัว และใช้แรงงานในครอบครัวประมาณ 2-3 คนเลี้ยงโคนม ไม่มีการจ้างแรงงาน แต่ จีระชัย กาญจนพุดติพงศ์ และคณะ (2533 : 16) พบว่าสมาชิก อ.ส.ค. และสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพจะใช้แรงงาน 2-3 คน/ฟาร์ม โดยเป็นแรงงานในครอบครัว 2 คน และแรงงานจ้าง 1 คน ลักษณะของแรงงานจ้างจะแตกต่างกันไปตามขนาดของฟาร์ม ในฟาร์มขนาดเล็กแรงงานจ้างจะทำทุกอย่างเหมือนสมาชิกในครอบครัว ส่วนฟาร์มที่มีขนาดใหญ่ขึ้นแรงงานจ้างทำหน้าที่เฉพาะทาง เช่น รีดนม ทำความสะอาดโรงเรือน เกี่ยวหญ้า และให้อาหารโค

พื้นที่ถือครองและการใช้ประโยชน์ : ศรีเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 10) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 22 ไร่/ครอบครัว และมีพื้นที่ปลูกหญ้าสำหรับโคนมประมาณ 7 ไร่/ฟาร์มเท่านั้น ทำนองเดียวกับ เบญจพรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 5) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในเขตจังหวัดภาคเหนือมีพื้นที่ปลูกหญ้าประมาณ 7 ไร่/ฟาร์ม แต่ จีระชัย กาญจนพุดติพงศ์ และคณะ (2533

: 18) พบว่าเกษตรกรผู้เป็นสมาชิก อ.ส.ค. มีพื้นที่แปลงหญ้าเฉลี่ย 27 ไร่/ฟาร์ม ส่วนเกษตรกรผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพมีแปลงหญ้าเป็นของตนเองเพียง 4 ไร่/ฟาร์ม เท่านั้น

แหล่งเงินทุน : จีระชัย กาญจนพฤติพงษ์ และคณะ (2533 : 13) ได้สำรวจการเลี้ยงดูและการจัดการฟาร์มโคนมในประเทศไทย พบว่า สมาชิก อ.ส.ค. ประมาณร้อยละ 46 มีเงินทุนของตนเอง ร้อยละ 54 ต้องกู้เงินและส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70) จะกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) รองลงมาคือ ธนาคารพาณิชย์และแหล่งเงินทุนเอกชน จำนวนเงินกู้จะมีลักษณะการใช้จ่าย ดังนี้ ร้อยละ 70 เป็นค่าพันธุ์โค ร้อยละ 25 เป็นค่าโรงเรือนและอุปกรณ์รีดนม ที่เหลือจะเป็นค่าใช้จ่ายในรายการอื่น ๆ เช่น ค่าอาหาร ค่าทำแปลงหญ้า เป็นต้น ส่วนสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพ พบว่า ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62) มีเงินทุนของตนเอง มีเพียงร้อยละ 38 ต้องกู้เงินมาลงทุน โดยมีแหล่งเงินกู้ที่สำคัญคือ ธนาคารพาณิชย์ และ ธ.ก.ส. สำหรับค่าใช้จ่ายเงินกู้นั้นสัดส่วนค่าใช้จ่ายเหมือนกับสมาชิก อ.ส.ค.

รายได้และภาวะหนี้สิน : เบญจพรหม เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 9) รายงานว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในภาคเหนือจะมีรายได้สุทธิเบื้องต้นจากการขายน้ำนมหักด้วยต้นทุนต้นแปรงเงินสดอยู่ในระดับ 60,636 บาท/ครัวเรือน/ปี หรือประมาณ 5,053 บาท/ครัวเรือน/เดือน และเกษตรกรร้อยละ 60 มีหนี้สินจากการกู้ เฉลี่ยมีหนี้สินคงค้างประมาณ 160,000 บาท/ครัวเรือน

3.3 สภาพการเลี้ยงโคนม

แรงจูงใจในการเลี้ยงโคนม : เบญจพรหม เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 10) ได้ศึกษาบทบาทของเกษตรกรชายหญิงในการเลี้ยงโคนมในภาคเหนือ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความพอใจกับการเลี้ยงโคนม เพราะว่าการเลี้ยงโคนมทำให้สภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม มีรายได้ดี ทำนองเดียวกับ จีระสิทธิ์ สงค์ประเสริฐ (2525 : 339) พบว่ารายได้ที่สูงของการเลี้ยงโคนมเป็นแรงจูงใจที่สำคัญของเกษตรกรในหมู่บ้าน โคนมสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และ สุวรัตน์ หงษ์ยันตรชัย (2535 : 56) พบว่ารายได้สม่ำเสมอและผลผลิตสูงเป็นแรงจูงใจสำคัญของเกษตรกรผู้เริ่มเลี้ยงโคนมในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ราชบุรี สระบุรี และปราจีนบุรี

ประสบการณ์ในการเลี้ยงโคนม : บุญมี กองสมบัติ (2526 : 82) พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมอยุธยาส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคนมมานานกว่า 15 ปี แต่ จีระชัย กาญจนพฤติพงษ์ และคณะ (2533 : 12) พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิก

อ.ส.ค. ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60) มีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคนมมากกว่า 5 ปี ส่วนเกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพส่วนใหญ่ (ร้อยละ 59) เลี้ยงโคนมมาแล้วกว่า 8 ปี ทำนองเดียวกับ เบญจพรหม เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 3) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในภาคเหนือมีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคนมโดยเฉลี่ยประมาณ 5 ปี ส่วน ศรีเทพ ธีมวาส (2532 : 7) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมพันธุ์แท้ในประเทศไทยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 79) มีประสบการณ์ในการเลี้ยงน้อยกว่า 4 ปี

ขนาดฟาร์มโคนม : จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 33) พบว่าขนาดฟาร์มโคนมของเกษตรกรที่เป็นสมาชิก อ.ส.ค. และสหกรณ์โคนมหนองโพ มีจำนวนโคนมเพศเมียในระยะต่าง ๆ ประมาณ 20 ตัว/ฟาร์ม แต่ ศรีเทพ ธีมวาส และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 11) พบว่าขนาดฟาร์มของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมจังหวัดพัทลุงเป็นฟาร์มขนาดเล็ก มีจำนวนโคนมประมาณ 9 ตัว/ฟาร์ม เช่นเดียวกับการศึกษาของ เบญจพรหม เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 1-3) พบว่าขนาดฟาร์มของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในภาคเหนือส่วนใหญ่ (ร้อยละ 51) มีจำนวนโคนมประมาณ 12 ตัว/ฟาร์ม

พันธุ์โคนม : บุญมี กองสมบัติ (2526 : 82) พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมอยุธยาส่วนใหญ่เลี้ยงโคนมพันธุ์ลูกผสมโฮลสไตน์ฟรีเซียน (Holstein Friesian; HF) สายเลือดตั้งแต่ 62.5-93.75 เปอร์เซนต์ ทำนองเดียวกับการศึกษาของ จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 13-15) พบว่าพันธุ์โคนมที่เลี้ยงในประเทศไทยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 89) เป็นพันธุ์ลูกผสมโฮลสไตน์ฟรีเซียน ส่วนที่เหลือจะเป็นพันธุ์ลูกผสมสายเลือดชาฮิวาล (Sahiwal) เรดเดน (Red Dane) เรดซินดี (Red Sindhi) เจอร์ซี่ (Jersey) และบราวน์สวิส (Brown Swiss) และการศึกษาของ เบญจพรหม เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 1) พบว่าพันธุ์โคนมที่เลี้ยงในภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ลูกผสมโฮลสไตน์ฟรีเซียน สายเลือดเฉลี่ยประมาณ 75 เปอร์เซนต์

โรงเรือนและอุปกรณ์ในโรงเรือน : บุญมี กองสมบัติ (2526 : 83) พบว่าโรงเรือนของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมอยุธยาส่วนใหญ่มีลักษณะยกพื้นสูง ปิดฝาที่บ ผนังคอกเป็นไม้เนื้อแข็ง หลังคาสังกะสี ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ในโรงเรือน ที่ให้หญ้าเป็นแบบลั้งไม้ ภาชนะใส่อาหารชั้นและใส่น้ำเป็นกระป๋องสังกะสีปากกว้าง แต่ จีระสิทธิ์ สงค์ประเสริฐ (2525 : 340) พบว่าโรงเรือนของเกษตรกรในหมู่บ้านโคนมสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จะอยู่ใกล้บ้านพักอาศัย ผนังโรงเรือน รางหญ้า รางอาหารและรางระบายมูลสร้างด้วยซีเมนต์ หลังคาสังกะสี พื้นที่โรงเรือนโดยเฉลี่ย 66 ตร.ม. สำหรับการศึกษาของ ศรีเทพ

ธัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 11-12) พบว่าโรงเรือนโคนมของเกษตรกร ในจังหวัดพัทลุงจะตั้งแยกจากบ้านพักอาศัย พื้นโรงเรือนเป็นพื้นซีเมนต์ หลังคามุงด้วย กระเบื้อง และมีพื้นที่โรงเรือนโดยเฉลี่ย 49 ± 27.6 ตร.ม.

พืชอาหารสัตว์ : จีรสิทธิ์ สงค์ประเสริฐ (2525 : 340-341) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยง โคนมในหมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่มีแปลงหญ้าเป็นของตนเองมักปล่อยให้โคนมแทะเล็มหญ้าพื้นเมืองที่ขึ้นตามธรรมชาติและไม่มีคุณค่าอาหารมากนัก ทำนองเดียวกับ บุญมี กองสมบัติ (2526 : 82) พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมอยุธยาส่วนใหญ่ ไม่มีแปลงหญ้าสำหรับโคนม แต่ได้จากการตัดเองและซื้อบางส่วน . หญ้าที่ให้โคกินเป็น หญ้าขนมากกว่าชนิดอื่น แต่จากการศึกษาของ จีระชัย กาญจนพฤติพงษ์ และคณะ (2533 : 17-20) ศรีเทพ ธัมวาสร (2532 : 11) ศรีเทพ ธัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 13) และ เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 5) ผลการศึกษาเป็นไปในทำนองเดียวกันคือ เกษตรกรมีแปลงหญ้าเป็นของตนเอง โดยนิยมปลูกหญ้ารูซี่ (Ruzi) และหญ้าขน (Para) เป็นพืชอาหารสัตว์ แต่ปริมาณหญ้าไม่เพียงพอกับความต้องการของโคนมต้องใช้วัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรเข้ามาเป็นอาหารหลักเสริม ได้แก่ ต้นหรือกาบฝักข้าวโพด ฟางข้าว ต้นถั่วเหลือง และถั่วมันเทศ อย่างไรก็ตาม ประวิตร โสภโณคร (Pravit Sophanodora, 1995 : 105-107) ได้วิจัยพืชอาหารสัตว์ในภาคใต้ของประเทศไทย ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า สามารถเจริญเติบโตได้ดีในฤดูฝน สามารถให้ผลผลิตซ้ำได้โดยไม่ต้องปลูกใหม่และทนต่อ ความแห้งแล้ง รายงานว่า หญ้ารูซี่ไม่มีความเหมาะสมต่อสภาพน้ำท่วมขังในภาคใต้ หญ้าขน เนเปียร์ (Nepeir) และพลิแคตูลัม (Plicatulum) จะได้รับการยอมรับมากกว่า แต่เมล็ดพันธุ์ที่ บริการมีเพียงพอเฉพาะพลิแคตูลัมเท่านั้นและเป็นพืชอาหารสัตว์ที่มีคุณค่าทางอาหารต่ำ สัตว์ไม่ชอบ อย่างไรก็ตามการปลูกพืชอาหารสัตว์และการทำแปลงหญ้ายังไม่แพร่หลายใน ภาคใต้อุปสรรคที่สำคัญคือ ลักษณะทางกายภาพ สภาพแวดล้อม ลักษณะเศรษฐกิจสังคมของ เกษตรกร รวมทั้งการให้บริการเมล็ดพันธุ์และส่งเสริมยังไม่ทั่วถึง การเลี้ยงสัตว์มักทำภาย หลังจากการทำนาโดยใช้หญ้าธรรมชาติตามข้างถนนและเศษเหลือของพืชโดยเฉพาะฟางข้าว เป็นอาหารหลักที่สำคัญ

อาหารข้นและการให้อาหาร : บุญมี กองสมบัติ (2526 : 82-83) พบว่าเกษตรกร ที่เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมอยุธยาจะใช้ทั้งอาหารข้นสำเร็จรูปและซื้อวัตถุดิบมาผสมเอง การให้อาหารข้นถือหลักโดยคำนึงถึงปริมาณการให้นม ปริมาณอาหารข้นที่ให้โครีคนม เฉลี่ยวันละ 3.36 กก./ตัว สำหรับ ศรีเทพ ธัมวาสร (2532 : 14) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโค

นมพ่นรุ้แท้ในประเทศไทยใช้ทั้งอาหารชั้นสำเร็จรูปและผสมอาหารใช้เอง สำหรับสูตรอาหารชั้นที่เสริมแก่โคกำลังให้น้ำนม โคนมแห้ง ลูกโค และโครุ่น เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64) เลือกใช้สูตรเดียวกันตลอด แต่ จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 20-22) ศรีเทพ ธีรवास และมณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 12) เบญจพรหม เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 7) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ใช้อาหารชั้นสำเร็จรูป และยึดหลักการให้อาหารชั้นโดยคำนึงถึงปริมาณการให้น้ำนม โดยใช้หลักเกณฑ์โดยประมาณ โคนมให้นม 2 กก. ให้อาหารชั้น 1 กก. และให้แม่โคกินอาหารชั้นวันละ 2 ครั้งตอนรีดนม

แร่ธาตุ : จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 22) พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิก อ.ส.ค. และสหกรณ์โคนมหนองโพส่วนใหญ่จะแขวนแร่ธาตุและใส่แร่ธาตุผงให้โคเลี้ยงกินเองหรือตักแร่ธาตุผงให้พร้อมกับอาหารชั้นในมือปาย แต่จากการศึกษาของ ศรีเทพ ธีรवास และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 14) เบญจพรหม เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 7) พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ในจังหวัดพัทลุงและ 5 จังหวัดในภาคเหนือใช้แร่ธาตุก้อนแขวนให้โคกินตลอดเวลา

การรีดนมและการจำหน่ายน้ำนม : บุญมี กองสมบัติ (2526 : 83) พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมอยุธยาส่วนใหญ่รีดนมวันละ 2 ครั้ง เช้าและเย็น ทำความสะอาดเต้านมด้วยน้ำธรรมดา กระตุ้นเร้าโดยใช้ลูกดูด และจำหน่ายน้ำนมให้กับสหกรณ์ทำนองเดียวกับ จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 22-26) พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิก อ.ส.ค. และสหกรณ์โคนมหนองโพ รีดนมวันละ 2 ครั้ง ในเวลา 06.00 น. และ 16.00 น. หรือห่างกันประมาณ 10 ชั่วโมง ส่วนใหญ่ใช้น้ำสะอาดเช็ดเต้านมทั้งก่อนและหลังการรีดนม ส่วนการส่งน้ำนมจะทำทันทีหลังรีดนมเสร็จภายใน 1.5 ชั่วโมง โดยจำหน่ายให้แก่ศูนย์รวบรวมน้ำนม แต่ เบญจพรหม เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 7-8) พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในภาคเหนือส่วนใหญ่อาบน้ำและเช็ดตัวแม่โคก่อนการรีดนม มีการล้างและเช็ดเต้านมด้วยน้ำยาคลอรีนก่อนรีดและจุ่มหัวนมแม่โคด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อโรคหลังการรีด และส่งน้ำนมให้แก่ศูนย์รวบรวมน้ำนมทันทีภายใน 2 ชั่วโมง

การสุขาภิบาลในฟาร์ม : บุญมี กองสมบัติ (2526 : 83-84) รายงานว่าสิ่งที่เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมอยุธยาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอคือ การตรวจวัณโรค โรคแท้งติดต่อ และการทำความสะอาดถังส่งนม อุปกรณ์รีดนม สิ่งที่สมาชิกไม่ค่อยปฏิบัติคือการรักษาบริเวณโรงเรือนให้สะอาด การระบายสิ่งโสโครกและการแปรงขนให้โคก่อนรีดนม เมื่อโคตายโดยไม่ทราบสาเหตุเกษตรกรส่วนใหญ่ย้ายซากออกไป มีบางรายขายให้เพื่อนบ้าน

หรือพ่อค้าเนื้อสัตว์ และมักใช้น้ำจากแม่น้ำลำคลองมาเลี้ยงโคนม ส่วนการศึกษาของเบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 7) และ ศรีเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 15) ผลการศึกษาเป็นไปในทำนองเดียวกันคือ เจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์จะให้บริการด้านการฉีดวัคซีนและตรวจรักษาโรคเป็นประจำทุกปี แต่บางอย่างเกษตรกรต้องทำเพิ่มเติมเอง ดังเช่น เกษตรกรในภาคเหนือจะมีการถ่ายพยาธิเกือบทุกราย การตัดแต่งกีบโคกรณีโคนมีปัญหา และบางรายมีการทำปอแก้สชีวภาพ

ความสำเร็จของการเลี้ยงโคนม : ธรรมโชติ ชื่นนิรันดร์ (2537 : 74-76) และ สุจินต์ สิมารักษ์, บรรณาธิการ (2528 : 40-53) ให้ข้อคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันว่า ความสำเร็จของการเลี้ยงโคนมจะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ (1) เทคโนโลยีความรู้และความสะดวกในการรับบริการจากรัฐ (2) การรวมกลุ่มกันเลี้ยงและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (3) มีแปลงหญ้าเป็นของตนเองและนำเศษเหลือของพืชมาเป็นอาหารเสริม (4) มีเงินทุนหรือแหล่งเงินทุนเพียงพอ (5) ไม่ไกลจากตลาดหรือแหล่งรับน้ำนมดิบ สำหรับ จีระชัย กาญจนพฤติพงศ์ และคณะ (2533 : 38) เห็นว่าความอยู่รอดของฟาร์มโคนมเมื่อพิจารณารายได้จากการจำหน่ายน้ำนมดิบ และค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหารสำหรับโคนมในระยะต่างๆที่ไม่ใช่โครีดนมแล้ว แต่แต่ละฟาร์มจะต้องเลี้ยงโครีดนมตลอดปี ไม่น้อยกว่า 10 ตัว/ฟาร์ม และโครีดนมจะต้องมีความสามารถให้น้ำนมตลอดปีไม่ต่ำกว่า 10 กก./ตัว จึงจะทำให้เกษตรกรยึดอาชีพการเลี้ยงโคนมต่อไปได้ ทำนองเดียวกับ ศรีเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 28) รายงานว่าโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงไม่ก้าวหน้าและประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากปริมาณน้ำนมดิบที่รีดได้ต่ำกว่าประมาณการของโครงการ และมีโครีดนมเพียง 3 ตัวเท่านั้น เมื่อคิดค่าใช้จ่ายและรายได้ตลอดปีในการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรภายใต้โครงการนี้เกษตรกรผู้เลี้ยงจะขาดทุนเฉลี่ย 7,910 บาท/ฟาร์ม/ปี

4. แนวความคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์หีบทาพชายหญิง

4.1 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์หีบทาพชายหญิง

ในสังคมแบบดั้งเดิมความรับผิดชอบในครอบครัวมักแบ่งแยกกันเด็ดขาดระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง บุคคลแต่ละเพศจะมีหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานด้านต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ทั้งด้านการผลิต การจัดหา การควบคุม และการจัดการทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นต่อการทำงาน ดังที่ ซะโต และ สเพอร์ลิง (Saito and Spurling, 1992 : 5) สรุป

บทบาทตามจารีตประเพณีของผู้หญิงในระบบการทำฟาร์มของประเทศที่กำลังพัฒนาว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทในการเจริญพันธุ์ ทั้งการเลี้ยงดูบุตรและการดูแลในครอบครัว ทำให้ผู้หญิงใช้เวลา กำลังแรงงานในการทำงานการผลิตในฟาร์มน้อยลง หน้าที่ในการเจริญพันธุ์ มีผลต่อสุขภาพของผู้หญิงและสูญเสียกำลังแรงงานเมื่อตั้งครรภ์และให้นมบุตร ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ วิธีปฏิบัติทางศาสนา ชนชั้นหรือฐานะทางสังคม กำนนิยมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิง และระบบกฎหมายที่ทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพด้อยกว่าผู้ชาย มีผลต่อการกำหนดขอบเขตให้ผู้หญิงต้องอยู่บ้าน ลดบทบาททางเศรษฐกิจและการติดต่อทางสังคม จำกัดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรที่จำเป็น สำหรับแนวทางในการวิเคราะห์บทบาทชายหญิง มี 2 แนวทางคือ (1) กรอบแนวคิดชายเป็นใหญ่ และ (2) กรอบแนวคิดสตรีนิยม

4.1.1 กรอบแนวคิดชายเป็นส่วนใหญ่

เป็นแนวคิดที่ผู้หญิงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของตนเองในฐานะผู้ให้กำเนิด เพราะฉะนั้นกิจกรรมที่ไม่มีผลกระทบต่อทารกก็คือนานบ้าน และงานที่อยู่ในบริบทที่สามารถดูแลบ้านและลูกได้ ฉะนั้นงานบ้านจึงเป็นงานของผู้หญิงโดยพฤตินัย ส่วนงานนอกบ้านเป็นงานของผู้ชายโดยพฤตินัยเช่นกัน ทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำ รวมถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้ และความมีอำนาจในการควบคุมและตัดสินใจมักเป็นของผู้ชาย แนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลมาจากกรอบประเพณี ความเชื่อ ระบบสังคมและวัฒนธรรม (มูรี จูย์พริก, 2539 : 3-6)

4.1.2 กรอบแนวคิดสตรีนิยม

แนวคิดนี้เน้นให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วม โดยให้ผู้หญิงได้มีโอกาสเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง ในกรอบแนวคิดสตรีนิยมนั้น หากจะพิจารณาจากตัวแปรด้านอุดมการณ์ ทศนคติที่เป็นบ่อเกิดของการกดขี่ทางเพศ และแนวทางการต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเสมอภาคของสตรี สามารถสรุปได้เป็น 4 แนวทาง (วณี บางประภา วุฒิประเสริฐ, 2533 : 9-11; กนลา สุขพานิช-ขันธปราบ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2527 : 28-42 อ้างถึงใน สุขลี วาทะสัจย์, 2535 : 49-56) ดังนี้ (1) แนวทางสังคมนิยม มีความเห็นว่าความไม่เสมอภาคทางเพศสืบเนื่องมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ และอุดมการณ์เหยียดเพศ โดยเฉพาะสังคมที่ให้ความสำคัญต่อเงินตรา งานบ้านที่ผู้หญิงทำถูกตีราคาว่าปราศจากคุณค่า และมีใช้การทำงานอย่างแท้จริง แม้แต่ในสังคมไทย อังจรา นวจินดา และคณะ (2527 : 468-469) ได้ศึกษาการใช้เวลากับการพัฒนาสตรีในครอบครัวเกษตรกรไทย พบว่าสถานภาพของผู้หญิงจะมีความสัมพันธ์กับการทำงานที่ก่อให้เกิดผลผลิตทางเศรษฐกิจ (มีรายได้) แต่ในสังคม

เกษตรกรรมการทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงเป็นการทำงานด้านอาชีพให้แก่ครอบครัวโดยไม่ได้ผลตอบแทนเป็นตัวเงิน เพราะฉะนั้นแนวทางในการสร้างความเสมอภาคทางเพศ นักสังคมนิยมเห็นว่าต้องใช้วิธีการ “ปฏิวัติสังคมนิยม” โดยเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมทั้งระบบ รวมทั้งอุดมการณ์และทัศนคติ เน้นการให้การศึกษาแก่ผู้หญิงเพื่อยกระดับจิตสำนึกให้ทัดเทียมผู้ชาย แต่ก็ยังยอมรับการนำของผู้ชาย (2) แนวทางหัวรุนแรง มีความเชื่อว่าความแตกต่างทางเพศเป็นตัวกำหนดชนชั้นทางสังคม มีผลให้ผู้หญิงมีสถานภาพด้อยกว่า โดยเฉพาะหน้าที่ในการเจริญพันธุ์ทำให้ผู้หญิงต้องอยู่ในสถานะเสียเปรียบและถูกเอารัดเอาเปรียบตลอดมา ฉะนั้นการสร้างความเสมอภาคทางเพศให้เกิดขึ้น แนวทางนี้มีความเห็นสอดคล้องกับแนวทางสังคมนิยมที่เห็นว่าต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมทั้งระบบ แต่จะเน้นการต่อสู้ที่จะให้ผู้หญิงปลดปล่อยตนเองจากโครงสร้างสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ไม่ยอมรับการนำของผู้ชาย (3) แนวทางเสรีนิยม มีความเชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกัน แต่ผู้หญิงจะถูกกีดกันจากโอกาสเท่าเทียมกันมากที่สุด แนวคิดนี้ยอมรับว่าการแบ่งงานระหว่างเพศเกิดจากอิทธิพลจากระบบการเรียนรู้ การให้ข่าวสาร และอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้มาตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะกระบวนการของการศึกษานับเป็นสาเหตุสำคัญยิ่งของการสร้างค่านิยมต่างๆของสังคมที่จะช่วยถ่ายทอดค่านิยมทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพและวัฒนธรรม (2538) ได้ทำการประเมินหนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบการศึกษาเชิงถ่ายทอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิงในระดับชั้นประถมศึกษา ได้ข้อสรุปว่า แบบเรียนดังกล่าวเสนอบทบาทของเพศชายมากกว่าเพศหญิง ให้ความสำคัญแก่เพศชายมากกว่าเพศหญิง และได้ถ่ายทอดค่านิยมว่า ผู้ชายมีบทบาทเป็นผู้ทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัวและช่วยเหลือสังคม เป็นผู้นำทั้งในครอบครัวและสังคม ส่วนผู้หญิงมีบทบาทเป็นแม่บ้าน ทำอาหาร อบรมเลี้ยงดูบุตร ในบางครั้งที่ครอบครัวยากจนก็ต้องช่วยทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัว ช่วยเหลือสังคมในแง่ทำอาหารหรือบริการน้ำดื่มแก่ผู้ที่มาลงแรงทำงานซึ่งเป็นผู้ชาย แนวคิดนี้เห็นว่าการแก้ไขความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมและทางเพศ ควรปฏิรูประบบการศึกษา ปรับเปลี่ยนทัศนคติทางเพศ เน้นการมีส่วนร่วมของผู้หญิง แต่ก็ยังยอมรับความเป็นผู้นำในครอบครัวของผู้ชาย และ (4) แนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรม แนวคิดนี้เชื่อว่าการสร้างความเสมอภาคทางเพศนั้น จะต้องสร้างจิตสำนึกร่วมของผู้หญิงให้เกิดความตระหนักเพื่อปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของตนเองและยกสถานภาพให้ทัดเทียมผู้ชาย

จากสภาพสังคมและวัฒนธรรมของไทยได้กำหนดบทบาทของชายหญิงแยกจากกัน และยอมรับที่จะเกื้อกูลกัน ความรู้สึกรุนแรงถึงความแตกต่างระหว่างเพศจึงยังไม่ค่อยปรากฏชัดในสังคม สำหรับการพัฒนามบทบาทและแก้ไขความไม่เสมอภาคทางเพศนั้น สุชาติ วาตะสัจย์ (2535 : 7) ระบุว่าสังคมไทยมักยึดถือแนวทางเสรีนิยม ที่เน้นบทบาทสตรีให้มีส่วนร่วมในสังคมมากขึ้นในทุก ๆ ด้าน

4.2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์บทบาทชายหญิง

จากการค้นคว้าและตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์บทบาทชายหญิงทั้งกิจกรรมในฟาร์มและครัวเรือน พอสรุปได้ดังนี้

บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์ม : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2531 : 34) ได้สรุปถึงบทบาทของผู้หญิงทางด้านการเกษตรว่า กิจกรรมในภาคการเกษตรที่ผู้หญิงทำ ร้อยละ 100 เป็นกิจกรรมที่อยู่ใกล้บ้าน ได้แก่ การเลี้ยงไหม พืชผักสวนครัว ส่วนกิจกรรมที่ออกมาทำนอกบ้านที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพเกษตร เช่น งานไร่นา เก็บเกี่ยวผลไม้นั้น ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมร้อยละ 50 ส่วนในระดับที่มีเทคโนโลยีสูงขึ้น ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมประมาณร้อยละ 10-30 เบญจพรรณ ชินวัตร, เบญจวรรณ ทองศิริ และ จามะรี พิทักษ์วงศ์ (2530 : 38-46) ได้ศึกษาบทบาทของชายและหญิงในระบบการทำฟาร์มในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้หญิงมีส่วนร่วมในการเพาะปลูกพืชทุกชนิดพอ ๆ กับผู้ชายในทุกขั้นตอนของการปลูก เก็บเกี่ยว และแลกเปลี่ยนแรงงาน ยกเว้นกิจกรรมที่ต้องใช้กำลังมาก ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมน้อยกว่าผู้ชาย โดยเฉพาะแล้วเกษตรกรหญิงหลัก (หมายถึง ผู้หญิงที่ทำการเกษตรมากที่สุดคนในครัวเรือน) ทำงานเป็นร้อยละ 64 ของเวลาการทำงานของฝ่ายชาย นอกจากนี้ผู้หญิงดูแลและเลี้ยงสัตว์ในบริเวณบ้านมากกว่าผู้ชาย ในขณะที่ผู้ชายดูแลและเลี้ยงสัตว์ที่จำเป็นต้องเลี้ยงนอกร้านมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อาแว มะแส (Awae Masae, 1990 : 151-160) ได้ศึกษาบทบาทสตรีในกิจกรรมเกษตรของครัวเรือนและการตัดสินใจ : กรณีศึกษาในสองหมู่บ้านมุสลิมในภาคใต้ของประเทศไทย พบว่าชายหญิงจะมีส่วนร่วมในเกือบทุกกิจกรรมของฟาร์ม ระดับการมีส่วนร่วมของผู้หญิงแตกต่างออกไปตามชนิดของพืชและลักษณะของกิจกรรม กิจกรรมที่ใช้กำลังมาก ต้องทำไกลบ้าน หรือมีวัตถุประสงค์ที่เน้นการขายมากกว่าบริโภค ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมน้อยลง ด้านการเลี้ยงสัตว์ บทบาทของผู้หญิงจะสัมพันธ์กับขนาดของสัตว์ที่เลี้ยง โดยผู้หญิงจะมีส่วนร่วมมากในการดูแลสัตว์เล็กมากกว่าในสัตว์ใหญ่ นอกจากนี้การศึกษาในเรื่องอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับผลการศึกษาข้างต้น ได้แก่ ศิริรัตน์ ธานีรัตนานนท์ และ ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (Sirirat

Taneerananon and Piroge Suwanjinda, 1994 : 25-42) สำเนียง วิริยะศิริ และคณะ (2531 : 283-285) พงษ์ศักดิ์ อังกะสิทธิ์ และ พัทณี สุวรรณวิศลกิจ (Pongsak Angasith and Patchanee Suwanwisolkrit, 1995 : 107-108) มยุรี จุ้ยพริก (2539 : 12-16) พบว่า ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมในทุก ๆ กิจกรรมของการทำฟาร์ม กิจกรรมที่มีส่วนร่วมน้อยลง ได้แก่ กิจกรรมที่ใช้กำลังมาก กิจกรรมที่ทำไกลบ้าน กิจกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูงขึ้น และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสัตว์ใหญ่ แต่ ตรีศดา ตรีมรรคา และ วิฑูรย์ ปัญญากุล (2539 : 59-60) พบว่าผู้หญิงต้องเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในฟาร์มช่วยทำงานการผลิตต่าง ๆ มากขึ้น ระบบการแบ่งงานตามเพศแบบดั้งเดิมในไร่นาเริ่มหายไป การจัดสรรบทบาทงานเป็นไปตามครรลองของวิถีการเพาะปลูกแบบใหม่ที่เกษตรกรไม่จำเป็นต้องมีทักษะและความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะ แต่ทำงานภายใต้การกำหนดของระบบธุรกิจการเกษตร ผู้หญิงจึงต้องทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย ตั้งแต่การวางแผนการปลูก การดูแล การจัดการผลผลิต และการตลาด

สำหรับบทบาทชายหญิงในการเลี้ยงโคนม จรัญ จันทลักขณา (2538 : 14-16) ได้ศึกษาสถานะการพัฒนาลูกเลี้ยงโคนม และผลิตภัณฑ์นมในประเทศไทย พบว่าในเขตหนองโพ จังหวัดราชบุรี ผู้หญิงเป็นผู้เลี้ยงหลักที่ต้องรับผิดชอบงานประจำวัน แต่โดยทั่วไปสามีและภรรยาจะช่วยกันทำงาน ทั้งการให้อาหาร รีดนม ทำความสะอาดคอก การดูแลโคประจำวัน ยกเว้นกรณีที่มีสามีทำงานนอกบ้าน เช่น ทำงานก่อสร้าง รับราชการ ในกรณีเช่นนี้ภรรยาจะต้องดูแลรับผิดชอบทั้งงานฟาร์ม งานบ้าน ตลอดจนเลี้ยงดูลูก แต่ผู้หญิงมีโอกาสดอกไปรับข้อมูลข่าวสารวิชาการและฝึกอบรมไกลฟาร์มน้อยมาก ความรู้ที่มีอยู่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้ชายซึ่งเป็นผู้ไปเข้ารับการฝึกอบรม แต่ เบญจพรธณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 12-15) ได้ศึกษาบทบาทของเกษตรกรชายหญิงในการเลี้ยงโคนมในภาคเหนือ พบว่า ผู้ชายเป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนม โดยเมื่อเทียบสัดส่วนแล้ว ผู้หญิงทำงานร้อยละ 40 ส่วนผู้ชายทำงานร้อยละ 60 ของเวลาทำงานเลี้ยงโคในรอบปี ทั้งนี้ผู้ชายมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมการเลี้ยงโคนมมากกว่าผู้หญิง กิจกรรมที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมเด่นชัด ได้แก่ การทำความสะอาดคอกโค การให้อาหารโค การทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนม และการอาบน้ำให้โค จะเห็นได้ว่ากิจกรรมดังกล่าวจะอยู่ใกล้บ้าน ส่วนกิจกรรมที่ผู้ชายมีส่วนร่วมมากกว่าร้อยละ 88 ได้แก่ การทำความสะอาดคอก ให้อาหารโค อาบน้ำให้โค ทำแปลงหญ้าและเกี่ยวหญ้า นอกจากนี้ผู้หญิงยังได้รับการฝึกอบรมน้อยกว่าผู้ชายเกือบ 5 เท่า ผู้หญิงจะเรียนรู้การเลี้ยงโคจากผู้ชายและมีความรู้ในทุก ๆ ด้านน้อยกว่า

บทบาทชายหญิงในการตัดสินใจในฟาร์ม : อุไรวรรณ โชติวิท (2521 : 56) ได้ศึกษาบทบาทสตรีชนบทที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจปรับปรุงไร่นา : ศึกษากรณีตำบลหมื่นไวย อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่าผู้หญิงมีบทบาทในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาแรงงาน การขายผลผลิต ส่วนผู้ชายจะมีบทบาทตัดสินใจในการใช้จ่ายเงินด้านอุปกรณ์การเกษตร การใช้จ่ายกำจัดศัตรูพืช การใช้น้ำ การติดตามข่าวสารการเกษตรมากกว่าสำหรับ อาแว มะแสะ (Awae Masae, 1990 : 151-160) ได้ศึกษาบทบาทสตรีในกิจกรรมการเกษตรของครัวเรือนและการตัดสินใจ : กรณีศึกษาในสองหมู่บ้านมุสลิมในภาคใต้ของประเทศไทย พบว่าชายหญิงจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานอาชีพ ยกเว้นกิจกรรมการขายซึ่งผู้หญิงจะเด่นกว่าผู้ชาย ส่วนการตัดสินใจเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมผู้ชายจะมีบทบาทมากกว่าด้วยเหตุผลสนับสนุน 2 ประการคือ ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถือผู้ชายเป็นผู้นำ และวิธีการส่งเสริมพัฒนามักให้ความสำคัญแก่ผู้ชาย ทำนองเดียวกับ พงษ์ศักดิ์ อังกะสิทธิ์ และ พัทธี สุวรรณวิมลกิจ (Pongsak Angasith and Patchanee Suwanwisolkit, 1995 : 107-109) ได้ศึกษาบทบาทสตรีชาวเขาในการปลูกกาแฟและโครงการส่งเสริม ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และลำปาง พบว่าสามีภรรยาจะมีการตัดสินใจร่วมกัน ทั้งการตัดสินใจปลูก การขยายพื้นที่ปลูก และการขายผลผลิต แต่การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเคมีมักตัดสินใจโดยสามีหรือได้รับคำแนะนำจาก เจ้าหน้าที่ส่งเสริม นอกจากนี้การศึกษาในเรื่องอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับผลการศึกษาข้างต้น ได้แก่ สำเนียง วิริยะศิริ และกณะ (2531 : 286) พบว่ากิจกรรมปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ชายหญิงจะตัดสินใจร่วมกันเนื่องจากชายหญิงมีบทบาทเท่าเทียมกันในการทำงาน แต่ในกิจกรรมที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายดูแลมากกว่า ได้แก่ การปลูกหม่อน ผู้หญิงจะเป็นหลักในการตัดสินใจเกี่ยวกับการขยายพื้นที่ปลูก ดูแลรักษา การขาย ส่วนในกิจกรรมอื่น ๆ นั้น การตัดสินใจในการขายจะขึ้นกับผู้นำไปสู่ตลาด พิงพิศ ดุลยพัชร (2535 : 96) พบว่าสามีภรรยามีแนวโน้มในการตัดสินใจร่วมกัน แต่ผู้หญิงจะมีอิทธิพลในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมเพิ่มรายได้ ค่าจ้างแรงงาน ทิพวรรณ เคาวางกูร (2531 : 119) พบว่าผู้หญิงมากกว่าครึ่งมีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานอาชีพของครัวเรือนในทุกด้านที่ทำการศึกษาร่วมกับสามี ศิริรัตน์ ธานีธมานนท์ และ ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (Sirirat Taneerananon and Piroge Suwanjinda, 1994 : 44) พบว่า ชายหญิงส่วนใหญ่จะมีบทบาทการตัดสินใจร่วมกัน ทั้งการเลือกชนิดของพืชที่ปลูก การเลือกใช้อุปกรณ์เครื่องมือการเกษตร การใช้น้ำเคมี การจ้างงาน การขายผลผลิต การสมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์และการกู้ยืมเพื่อการลงทุน แต่ วนี บางประภา

จิตติประเสริฐ (2533 : 87) ได้ศึกษาการแบ่งงานระหว่างเพศและการพัฒนาสตรีชนบท : กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย พบว่าผู้ชายมักเป็นผู้นำในการตัดสินใจมากกว่าผู้หญิง เพราะมีบทบาทหลักในการติดต่อกับบุคคลภายนอก การประชุมหมู่บ้านรวมไปถึงงานที่เป็นเทคนิคสมัยใหม่ เช่นเดียวกับการศึกษาของ เบญจพรรณ ชินวัตร, เบญจวรรณ ทองศิริ และ จามะรี พิทักษ์วงศ์ (2530 : 74-75) พบว่า ผู้ชายจะมีบทบาทมากกว่าผู้หญิงในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพ ทั้งการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์ การเลือกชนิดของพืชที่ปลูก การเลือกและใช้ปัจจัยการผลิต การจ้างแรงงาน การกู้เงิน

บทบาทชายหญิงในการใช้แรงงานและการตัดสินใจในครัวเรือน : เบญจพรรณ ชินวัตร, เบญจวรรณ ทองศิริ และ จามะรี พิทักษ์วงศ์ (2530 : 60-77) ศึกษาบทบาทของชายและหญิงในระบบการทำฟาร์มในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้หญิงทำงานบ้านในสัดส่วนมากกว่าผู้ชายในทุกกิจกรรม เมื่อพิจารณาถึงเวลาที่ใช้ทำงานบ้าน ผู้ชายทำงานบ้านประมาณ 11 ชั่วโมง/สัปดาห์ ในขณะที่ผู้หญิงใช้เวลามากถึง 35 ชั่วโมง/สัปดาห์ และใช้เวลาทำงานบ้านมากกว่าผู้ชายเกือบทุกกิจกรรม ยกเว้น การทำสวนผัก การตัดและหาพื้นที่ผู้ชายทำมากกว่า ผู้หญิงมีหน้าที่ในการเป็นผู้เก็บเงินรายได้ของครัวเรือน และมีอำนาจตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายประจำวัน การกำหนดหน้าที่ในบ้านของสมาชิก และกำหนดจำนวนบุตร แต่อำนาจในการใช้จ่ายที่สำคัญยังเป็นของผู้ชาย ได้แก่ การซื้อสินค้าคงทน การซ่อมแซมบ้าน นอกจากนี้ผู้ชายยังมีอำนาจตัดสินใจมากกว่าผู้หญิงในเรื่องให้ผู้อื่นยืมเงิน การศึกษาต่อของลูก คู่ครองของลูก และการบวชลูก เป็นต้น เช่นเดียวกับ สิริรัตน์ ธาณิธานนท์ และ ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (Sirirat Taneerananon and Piroge Suwanjinda, 1994 : 26-35) ได้ศึกษาบทบาทสตรีในการพัฒนาระบบการทำฟาร์มในจังหวัดพัทลุง พบว่าผู้หญิงทำงานบ้านในสัดส่วนมากกว่าผู้ชายเกือบทุกกิจกรรม ยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตักน้ำ ตัดและเก็บฟืน และผู้ชายยังมีส่วนช่วยในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุตรอีกด้วย ได้แก่ พาลูกไปโรงเรียน ไปหาหมอ เล่นกับลูก และสอนการบ้านลูก ด้านการตัดสินใจ ผู้หญิงจะมีบทบาทเด่นในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายประจำวัน ได้แก่ ค่าอาหาร เสื้อผ้า ส่วนในเรื่องอื่น ๆ อาทิ การกู้เงิน ให้ยืมเงิน การศึกษาบุตร การวางแผนครอบครัว ค่าใช้จ่ายทางสังคมทั้งชายและหญิงจะมีการตัดสินใจร่วมกัน แต่อำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมบ้านผู้ชายจะมีบทบาทเด่นกว่า สุรพล คำรื้กุล (2526 : 31) ได้ศึกษาลักษณะสังคมเศรษฐกิจกับการตัดสินใจในกิจกรรมการเกษตรและกิจกรรมการจัดการเศรษฐกิจในครัวเรือนของสตรีชนบทในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้ชายมีบทบาทและอำนาจ

มากกว่าผู้หญิงในการตัดสินใจในครอบครัว นอกจากนี้การศึกษาในเรื่องอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับผลการศึกษาข้างต้น ได้แก่ ทิพวรรณ เคาวางกูร (2531 : 119) ได้ศึกษาบทบาทสตรีชนบทในการร่วมพัฒนาสหกรณ์การเกษตร : ศึกษากรณีสหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดินลาดบัวหลวง จำกัด มยุรี จุ้ยพริก (2539 : 12-16) ได้ศึกษาบทบาทชายหญิงในการพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาโครงการพัฒนาชุมชนขนาดเล็ก จังหวัดสตูล จรัญ จันทลักษณ์ (2538 : 14) ได้ศึกษาสภาวะการพัฒนาการเลี้ยงโคนมและผลิตภัณฑ์นมในประเทศไทย ผลการวิจัยเป็นไปในทำนองเดียวกันคือ ผู้หญิงมีบทบาทหลักในการเก็บรักษาเงิน ปรุงอาหาร การอบรมสั่งสอนบุตร ดูแลบ้านเรือน ส่วนอำนาจในการตัดสินใจและใช้จ่าย ผู้หญิงมีอำนาจควบคุมค่าใช้จ่ายประจำวัน แต่ค่าใช้จ่ายที่เป็นรายการใหญ่ ได้แก่ การซื้อที่ดิน ก่อสร้างหรือซ่อมแซมบ้านจะมีการปรึกษารือกันทั้งสามีภรรยา แต่อำนาจในการตัดสินใจเป็นของผู้ชาย

ทัศนคติที่มีต่อบทบาทชายหญิง : เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 15) ได้ศึกษาบทบาทของเกษตรกรชายหญิงในการเลี้ยงโคนมในภาคเหนือ พบว่าผู้หญิงจะมองเห็นศักยภาพของตนในการเลี้ยงโคนมมากกว่าที่ผู้ชายมอง โดยผู้หญิงเห็นว่าผู้หญิงสามารถตัดสินใจในด้านการเลี้ยง การซื้อขायโค การใช้จ่ายเงิน ได้มากพอ ๆ กับผู้ชาย ในขณะที่ผู้ชายมองเห็นว่าเป็นบทบาทของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้หญิงจะมองว่าการให้อาหารโค การอาบน้ำและเช็ดตัวโค การทำความสะอาดคอก เหมาะสมทั้งผู้ชายและผู้หญิง ส่วนการรีดนมและส่งนมเหมาะสมกับผู้ชายมากกว่า สำหรับ เบญจพรรณ ชินวัตร, เบญจวรรณ ทองศิริ และ จามะรี พิทักษ์วงศ์ (2530 : 58-60) ได้ศึกษาบทบาทของชายและหญิงในระบบการทำฟาร์มในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ศิริรัตน์ ธานีรณานนท์ และ ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (Sirirat Taneerananon and Piroge Suwanjinda, 1994 : 42) ได้ศึกษาบทบาทสตรีในการพัฒนาระบบการทำฟาร์มในจังหวัดพัทลุง ผลการวิจัยเป็นไปในทำนองเดียวกันคือ การดูแลบ้าน การดูแลบุตร การเก็บเงินและใช้จ่ายเงินควรเป็นความรับผิดชอบของผู้หญิง และผู้หญิงมีค่าใช้จ่ายส่วนตัวมากกว่า ในขณะที่เดียวกันเห็นว่าผู้ชายมีความรู้ทางการเกษตรดีกว่าทำงานหนักกว่าในไร่นา และควรเป็นผู้ออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน

5. สมมติฐานในการศึกษา

ในการศึกษานี้ได้กำหนดสมมติฐานเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้
บทบาทชายหญิงด้านการให้แรงงานและการตัดสินใจในกิจกรรมฟาร์มโคนมไม่แตกต่างกัน

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

1. สถานที่ทำการศึกษา

ในการศึกษาถึงการเลี้ยงโคนมในภาคใต้โดยเน้นการวิเคราะห์บทบาทชายหญิง ได้เลือกพื้นที่อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา และอำเภอเมืองพัทลุง อำเภอเขาชัยสน อำเภอกวนขุม อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง เป็นสถานที่ทำการศึกษา เนื่องจากสองจังหวัดนี้มีการรวมกลุ่มกันเลี้ยงโคนมอย่างเหนียวแน่นและมีการจัดตั้งดำเนินการในรูปของสหกรณ์โคนม จำนวนผู้เลี้ยงและประชากรโคนมมีจำนวนมากเพียงพอที่จะใช้เป็นตัวแทนของภาคใต้ได้ รวมทั้งเป็นเขตที่มีการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงโคนมมาตั้งแต่ พ.ศ.2526 ในจังหวัดพัทลุงและประมาณปี พ.ศ.2531 ในจังหวัดสงขลา จากผลการดำเนินงานพบว่า จำนวนผู้เลี้ยงโคนมมีแนวโน้มลดลงทั้งสองจังหวัด อีกทั้งปริมาณน้ำนมดิบยังต่ำกว่าศักยภาพการผลิตของโรงงานผลิตภัณฑ์นมของสหกรณ์และพื้นที่ 2 จังหวัดดังกล่าว เป็นพื้นที่เป้าหมายหนึ่งในโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม ปี พ.ศ.2540-2544 ของกรมปศุสัตว์อีกด้วย ฉะนั้นจึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นที่ทำการศึกษา สำหรับข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ศึกษามีรายละเอียดดังนี้

อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ลักษณะโดยทั่วไปของพื้นที่ ทางทิศตะวันตกจะมีเทือกเขาบรรทัดและเขาแก้ว ซึ่งแบ่งเขตระหว่างจังหวัดสงขลา และจังหวัดสตูล แล้วค่อยๆลาดไปทางทิศตะวันออก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ มีลำคลองหลายสายไหลจากทิศตะวันตกสู่ทะเลสาบสงขลาในเขตอำเภอควนเนียง เช่น คลองเคียน คลองเขาโล้น คลองยางแดง ซึ่งสามารถระบายน้ำได้ดีแก้ปัญหาเรื่องน้ำท่วมได้ เมื่อนำการชลประทานมาใช้ ก็สามารถใช้น้ำได้ครอบคลุมทั้งพื้นที่ (ภาพประกอบ 3 ภาคผนวก ข) เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพการเพาะปลูกเป็นอาชีพหลัก คือ ยางพารา ทำนา สวนผลไม้ พืชผักและพืชไร่ ส่วนการเลี้ยงสัตว์มักจะเลี้ยงเป็นอาชีพรอง สัตว์ที่เลี้ยงส่วนใหญ่ ได้แก่ โค กระบือ แพะ แกะ เป็ด ไก่ การเลี้ยงโคส่วนใหญ่มักเลี้ยงโคนเนื้อลูกผสมครอบครัวยุโรปไม่กีตัว และกระจายอยู่

ทั่วไป ส่วนการเลี้ยงโคนมจะจำกัดอยู่เฉพาะ บ้านเขารักเกียรติ ตำบลกำแพงเพชร ซึ่งเป็นที่ตั้งของสหกรณ์โคนมสงขลา (กรมส่งเสริมการเกษตร, สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา, สำนักงานเกษตรอำเภอรัตนภูมิ, 2538 : 47-70)

จังหวัดพัทลุง ทางทิศตะวันตกเป็นภูเขาสลับซับซ้อนแล้วค่อยลาดต่ำมาทางทิศตะวันออกจนจดทะเลหลวง มีลำน้ำหลายสายไหลจากทิศตะวันตกสู่ทะเลสาบสงขลาทางทิศตะวันออก เช่น คลองป่าพะยอม คลองท่าแนะ คลองนาท่อม คลองหลักสารหรือคลองสะพานหีบ คลองท่าเขียด คลองป่าบอน และคลองพรุพ้อ และมีระบบชลประทานมากที่สุด ในภาคใต้จำนวนถึง 139 โครงการ ครอบคลุมพื้นที่เกษตรกรรม 531,859 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นโครงการชลประทานน้ำฝนจึงไม่สามารถจ่ายน้ำให้แก่เกษตรกรได้ในฤดูแล้ง (ภาพประกอบ 4 ภาคผนวก ข) บริเวณที่เป็นพื้นที่ราบ ดินมีคุณภาพค่อนข้างดีเหมาะสำหรับการทำนา เป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของภาคใต้ ส่วนอาชีพการเพาะปลูกหลักอย่างอื่น ได้แก่ ยางพารา ไม้ผล พืชไร่และพืชผักอื่นๆ (สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์, สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพัทลุง, 2537 : 10) สำหรับการเลี้ยงสัตว์จะเลี้ยงเป็นอาชีพรองกระจายทั่วไปทุกพื้นที่ ปัจจุบันมีการพัฒนาระบบการเลี้ยงเป็นแบบทันสมัยในเชิงการค้ามากขึ้น สัตว์ที่เลี้ยงส่วนใหญ่ ได้แก่ สุกร ไก่เนื้อ ไก่ไข่ โค สำหรับการเลี้ยงโคนมอดีตนิยมเลี้ยงโคพื้นเมืองเพื่อใช้งาน ปัจจุบันมีการเลี้ยงทั้งโคนเนื้อลูกผสมและโคนม อีกทั้งมีโรงงานผลิตภัณฑ์นมพร้อมดื่มของสหกรณ์โคนมพัทลุงที่มีกำลังการผลิตประมาณวันละ 15 ตัน เกษตรกรหลายรายจึงเปลี่ยนมาเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลักมากขึ้น และเลี้ยงกันมากในเขตอำเภอเมือง อำเภอกวนขนุน และอำเภอเขาชัยสน (สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม, สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพัทลุง, 2539 : 65)

2. ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่เป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมสงขลาและสหกรณ์โคนมพัทลุง วิธีการสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

2.1 จังหวัดสงขลา ใช้การสุ่มตัวอย่างอำเภอแบบเจาะจง (purposive sampling) เฉพาะเกษตรกรในอำเภอรัตนภูมิ เนื่องจากเป็นอำเภอเดียวที่เกษตรกรมีการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์โคนมสงขลา และใช้เกษตรกรทั้งหมด 14 ราย ซึ่งยังคงเลี้ยงโคนมในปัจจุบันเป็นกลุ่มตัวอย่าง

2.2 จังหวัดพัทลุง มีเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม 9 อำเภอ จำนวน 158 ราย ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างระดับอำเภอแบบเจาะจง 4 อำเภอ เนื่องจากใน 4 อำเภอนี้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันเลี้ยงอย่างเหนียวแน่น ดังนี้ อำเภอเมืองพัทลุง 87 ราย อำเภอกวนขนุน 17 ราย อำเภอเขาชัยสน 24 ราย และอำเภอป่าพะยอม 19 ราย รวมประชากรผู้เลี้ยงโคนมทั้งสิ้น 147 ราย ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 108 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการ ดังนี้

2.2.1 หาขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร (Yamane, 1973 : 727) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ e = ความคลาดเคลื่อนของการกำหนดตัวอย่าง (ในการวิจัยครั้งนี้กำหนดไว้ไม่เกินร้อยละ 5)

N = ขนาดของประชากร (จำนวน 147 ราย)

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

2.2.2 ทำการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน (proportional simple random sampling) โดยมีขั้นตอน 2 ขั้นตอนต่อเนื่องกันดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 หาขนาดของกลุ่มตัวอย่างแต่ละอำเภอโดยการเทียบเป็นสัดส่วน ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จำนวน 108 ราย ดังตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนประชากรและจำนวนกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จังหวัดพัทลุง

อำเภอ	จำนวนประชากร	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
เมืองพัทลุง	87 ราย	64 ราย
กวนขนุน	17 ราย	12 ราย
เขาชัยสน	24 ราย	18 ราย
ป่าพะยอม	19 ราย	14 ราย
รวมเกษตรกรในจังหวัดพัทลุง	147 ราย	108 ราย

ขั้นตอนที่ 2 สุ่มรายชื่อเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมจากบัญชีรายชื่อ โดยใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย (simple random sampling) ด้วยการจับสลากแบบไม่ใส่กลับ (sampling without replacement)

3. วิธีการในการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้การสังเกตและสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่มีบทบาทเป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและตรงกับความเป็นจริง จำนวน 114 ราย หรือประมาณร้อยละ 93 ของขนาดกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดเนื่องจากเกษตรกรในอำเภอรัตุมิและอำเภอเขาชัยสนจำนวน 8 รายได้เลิกเลี้ยงโคนมและไม่สามารถหาเกษตรกรรายอื่นทดแทนได้ ใช้ระยะเวลาดำเนินการสัมภาษณ์ตั้งแต่วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ.2539 จนถึงวันที่ 5 มกราคม พ.ศ.2540

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดโครงสร้าง (structured interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ชนิดของคำถามประกอบด้วยคำถามปลายปิด (close-ended) และคำถามปลายเปิด (open-ended) โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ (ภาคผนวก ก)

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย

- 1.1 ข้อมูลพื้นฐาน
- 1.2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนม ประกอบด้วย

- 2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนมและบทบาทชายหญิงด้านแรงงาน
- 2.2 การตัดสินใจในฟาร์มโคนม

ตอนที่ 3 การใช้แรงงานและการตัดสินใจในครัวเรือน ประกอบด้วย

- 3.1 การใช้แรงงานในครัวเรือน
- 3.2 การตัดสินใจในครัวเรือน

ตอนที่ 4 ทักษะคดีที่มีต่อบทบาทชายหญิง

สำหรับแบบสัมภาษณ์ด้านทักษะคดีที่มีต่อบทบาทชายหญิง เป็นแบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นคำถาม 12 ข้อ เพื่อให้ได้คำตอบว่าประเด็นเหล่านั้นควรจะเป็นบทบาทที่ผู้ชายหรือผู้หญิงควรทำ จึงไม่มีความเหมาะสมที่จะนำมาตราวัดแบบการให้น้ำหนัก (rating scale) ทั้งแบบของไลเกิต (Likert) หรือแบบเธอร์สโตน (Therstone) มาใช้ได้ อย่างไรก็ตาม

แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยใช้ เป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีการนำมาใช้กันบ้างแล้ว ดังงานวิจัยเรื่อง บทบาทของชายและหญิงในระบบการทำฟาร์มในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ของ เบญจพรรณ ชินวัตร, เบญจวรรณ ทองศิริ และ จามะรี พิทักษ์วงศ์ (2530 : A37-A41) บทบาทสตรีในการพัฒนาระบบการทำฟาร์มในจังหวัดพัทลุง ของศิริรัตน์ ธานีรัตนนท์ และ ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (Sirirat Taneerananon and Piroge Suwanjinda, 1994 : 94-111)

5. การทดสอบแบบสัมภาษณ์

เมื่อสร้างแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำไปทำการทดสอบ (pre-test) กับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในเขตอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวน 5 ราย เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเครื่องมือในแง่ของความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (content validity) แล้วนำมาพิจารณาแก้ไขปรับปรุงอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหา และมีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

6. ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ตัวอย่างในการศึกษาจะต้องเป็นเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมซึ่งอาจจะ เป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือคู่สมรสหรือสมาชิกในครัวเรือนซึ่งมีบทบาทเป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนมในอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา และอำเภอเมืองพัทลุง อำเภอควนขนุน อำเภอเขาชัยสน อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุงเท่านั้น โดยมุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงบทบาทชายหญิงของครอบครัวเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม โดยครอบคลุมประเด็นการแบ่งแยกหน้าที่การทำงานในฟาร์มและครัวเรือน อำนาจในการควบคุมทรัพยากร อำนาจในการตัดสินใจ ว่าใครทำอะไร ใครมีความรู้ในเรื่องอะไร ใครตัดสินใจในเรื่องอะไร และใครเก็บรักษาเงินและควบคุมค่าใช้จ่าย เพื่อให้ได้ข้อสรุปถึงแนวทางและมาตรการที่เหมาะสมในการสร้างความเสมอภาคทางเพศให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะผู้หญิงควรทำอย่างไรจึงสามารถพัฒนามบทบาทและสถานภาพให้ทัดเทียมชาย

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS แสดงผลการวิเคราะห์ โดยการแจกแจงความถี่ (frequency distribution) ค่าร้อยละ (percentage) มัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

การทดสอบสมมติฐานใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square test) สำหรับข้อมูลจำแนกประเภททางเดียว (single classification) เป็นค่าสถิติในการทดสอบเนื่องจากตัวแปรจำแนกอยู่ในระดับหมวดหมู่ (nominal scale) สูตรที่ใช้ในการคำนวณคือ (มัลลิกา บุนนาค, 2536 : 194-196)

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}$$

เมื่อ $\chi^2 =$ ค่าไคสแควร์

$O_i =$ จำนวนความถี่ในพวกหรือชั้นที่ i จากการสังเกต

$E_i =$ จำนวนความถี่ในพวกหรือชั้นที่ i ตามทฤษฎี

$k =$ จำนวนพวกหรือจำนวนชั้น

$df =$ จำนวนองศาอิสระ = $k-1$

และกรณีที่จำนวนความถี่ทั้งหมดน้อยกว่า 50 $df = 1$ ใช้สูตรที่ปรับค่าแล้วคือ

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(|O_i - E_i| - \frac{1}{2})^2}{E_i}$$

8. นิยามศัพท์เฉพาะ

การศึกษาครั้งนี้ ได้นิยามศัพท์ดังนี้ คือ

8.1 บทบาทชายหญิง หมายถึง พฤติกรรมหรือการปฏิบัติหน้าที่ของชายหญิง ตามสถานภาพที่ดำรงอยู่ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปอันสืบเนื่องมาจากการเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอนที่ได้รับอิทธิพลมาจาก แนวคิด ปรัชญา ศาสนา ชนชั้น ขนบธรรมเนียมประเพณี และความกดดันจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ ทำให้บทบาทชายหญิงในแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน และบทบาทสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามเวลาที่เปลี่ยนไป

8.2 แรงงานหลัก หมายถึง แรงงานที่ใช้เวลามากที่สุดในการเลี้ยงโคนมของแต่ละครัวเรือน โดยไม่ได้รับค่าจ้างเป็นตัวเงิน นับเป็นคน

8.3 แรงงานในครอบครัว หมายถึง แรงงานในครอบครัวที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเลี้ยงโคนมของครัวเรือน โดยไม่ได้รับค่าจ้างเป็นตัวเงิน นับเป็นคนและไม่คำนึงถึงเพศอายุ

8.4 อายุ หมายถึง อายุของเกษตรกรที่แท้จริง

8.5 ระดับการศึกษาสูงสุด หมายถึง ระดับการศึกษาที่จบของเกษตรกรผู้เป็นแรงงานหลักที่ให้ข้อมูลภายใต้ระบบการศึกษาในโรงเรียน

8.6 อาชีพหลัก หมายถึง อาชีพที่ทำรายได้มากที่สุดให้กับครอบครัวในรอบปีที่ผ่านมา (พฤศจิกายน 2538 - ตุลาคม 2539)

8.7 อาชีพรอง หมายถึง อาชีพที่ทำรายได้ให้ครอบครัวเป็นอันดับที่สองในรอบปีที่ผ่านมา (พฤศจิกายน 2538 - ตุลาคม 2539)

8.8 จำนวนสมาชิกในครอบครัว หมายถึง จำนวนสมาชิกที่อยู่ประจำในครัวเรือน

8.9 ครอบครัวเดี่ยว หมายถึง ครอบครัวที่มีสมาชิกอาศัยอยู่ 2 ชั่วอายุ (generation) เช่น พ่อ-แม่ และลูก

8.10 ครอบครัวขยาย หมายถึง ครอบครัวที่มีสมาชิกอาศัยอยู่มากกว่า 2 ชั่วอายุ เช่น ปู่-ย่า พ่อ-แม่ และลูก เป็นต้น

8.11 พื้นที่ดินถือครอง หมายถึง จำนวนไร่ของที่ดิน

8.12 การเป็นสมาชิกกลุ่ม หมายถึง การที่เกษตรกรเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ที่เกษตรกรรวมตัวตั้งขึ้นและหน่วยราชการจัดตั้งขึ้น ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มผู้เลี้ยงโคนม กลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส. เป็นต้น

8.13 ภาวะการกู้ยืม หมายถึง การที่เกษตรกรมีการกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ทั้งในระบบ เช่น สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์โคนม ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน

8.14 ลูกโค หมายถึง โคนแรกเกิดจนมีอายุถึง 6 เดือน

8.15 โครุ่น หมายถึง โคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 เดือน ถึง 15 เดือน

8.16 โคนสาว หมายถึง โคนที่มีอายุ 15 เดือน ถึง การตั้งท้องครั้งแรก

8.17 โคนมแห้ง หมายถึง แม่โคท้องแก่ที่หยุดรีดนมก่อนคลอดประมาณ 6-8 สัปดาห์

8.18 การตัดสินใจในฟาร์มโคนม หมายถึง การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การซื้อ-การขาย การบริการ และการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ภายในฟาร์มโคนม

8.19 การตัดสินใจในครัวเรือน หมายถึง การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการควบคุม การเข้า

ถึง และการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ของครัวเรือน

8.20 การใช้แรงงานในฟาร์มโคนม หมายถึง แรงงานในครอบครัวที่มีบทบาทด้านแรงงานเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเลี้ยงโคนมแต่ละกิจกรรม

8.21 การใช้แรงงานในครัวเรือน หมายถึง สมาชิกที่อยู่ประจำในครัวเรือนและมีบทบาทด้านแรงงานเกี่ยวข้องกับกิจกรรมงานบ้านต่าง ๆ

8.22 ทักษะคนที่มีความรู้เกี่ยวกับอาชีพเลี้ยงโคนม หมายถึง ความรู้สึนึกคิดของเกษตรกรผู้เป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนมที่มีต่อข้อคำถามประเด็นต่าง ๆ จำนวน 12 ข้อ

บทที่ 4

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

ในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาโดยจะกล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ เป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ลักษณะข้อมูลพื้นฐาน เศรษฐกิจและสังคมของผู้รับการสัมภาษณ์
 2. สภาพทั่วไปในการเลี้ยงโคนม
 3. การใช้แรงงานในกิจกรรมฟาร์มโคนม
 4. การตัดสินใจในฟาร์มโคนม
 5. การใช้แรงงานในครัวเรือน
 6. การตัดสินใจในครัวเรือน
 7. ทักษะที่มีต่อบทบาทชายหญิง
1. ลักษณะข้อมูลพื้นฐาน เศรษฐกิจและสังคมของผู้รับการสัมภาษณ์

1.1 ข้อมูลพื้นฐาน

จากตาราง 1 (ภาคผนวก ค) ลักษณะโดยทั่วไปของผู้รับการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐาน สรุปได้ว่าเกษตรกรผู้เป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนมของครอบครัวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 84) เป็นเพศชาย นับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 94) ที่เหลือร้อยละ 6 นับถือศาสนาอิสลามและพบว่าเป็นกลุ่มผู้เลี้ยงโคนมในอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ประมาณร้อยละ 90 สมรสแล้ว และมีสถานภาพในครัวเรือนเป็นหัวหน้าครอบครัว (ร้อยละ 77) มีอายุอยู่ในช่วง 31-50 ปี (ร้อยละ 63) โดยมีอายุเฉลี่ย 41 ปี ด้านการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่ (ร้อยละ 67) จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 47 จบประถมศึกษาตอนต้น และร้อยละ 20 จบประถมศึกษาตอนปลาย) มีเพียงส่วนน้อยร้อยละ 3 เท่านั้นที่ได้รับการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี นอกจากนี้พบว่าร้อยละ 1 ของผู้รับการสัมภาษณ์ไม่ได้เรียนหนังสือ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีเกษตรกรประมาณ ร้อยละ 4 ที่อ่านและเขียนหนังสือไม่ได้ ซึ่งมีตัวเลขที่สูงกว่าผู้ไม่ได้เรียนหนังสือ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 บางส่วน

หลังจากจบการศึกษาแล้วไม่มีโอกาสได้ฝึกฝนทักษะด้านอ่านเขียนเพิ่มเติม สอดคล้องกับการศึกษาของ บุญมี กองสมบัติ (2526 : 82) จีระชัย กาญจนพฤติพิงศ์ และคณะ (2533 : 12) ศรีเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 10) และ เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 4) ที่พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ในจังหวัดพัทลุง ส่วนใหญ่จบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีเพียงส่วนน้อย (ร้อยละ 4) ที่มีการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี และมีอายุเฉลี่ยประมาณ 40-43 ปี

สำหรับอาชีพหลักส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62) ประกอบอาชีพเลี้ยงโคนม รองลงมา ได้แก่ สวนยางพารา ทำนา รับราชการและธุรกิจส่วนตัว อาทิ ร้านอาหารเสริมสวย บ้านจัดสรร ส่วนอาชีพรองส่วนใหญ่ (ร้อยละ 33) ประกอบอาชีพเลี้ยงโคนม รองลงมา ได้แก่ ทำนา สวนยางพารา และรับจ้าง ผลการศึกษานี้ใกล้เคียงกับ จีระชัย กาญจนพฤติพิงศ์ และคณะ (2533 : 12) ที่พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิก อ.ส.ค. ร้อยละ 79 เลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก แต่ตรงข้ามกับ ศรีเทพ ชัมวาสร (2532 : 6) ศรีเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 10) ที่พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมพันธุ์แท้ในภาคกลางและเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงมากกว่าร้อยละ 86 เลี้ยงโคนมเป็นอาชีพรอง และมีอาชีพหลักอย่างอื่น ได้แก่ ยางพารา ทำนา และสวนผลไม้

1.2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม

1.2.1 สมาชิกครอบครัวและแรงงานเลี้ยงโคนม

จากตาราง 2 ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 67) เป็นครอบครัวเดี่ยวมีสมาชิกเฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 5 คน จำนวนเป็นบุตรชายและบุตรหญิงอย่างละ 1 คน และญาติที่อาศัยรวมอยู่ด้วย 1 คน แรงงานที่ใช้ในการเลี้ยงโคนมเป็นแรงงานในครอบครัวเฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 2 คน เป็นแรงงานชาย 1 คน และแรงงานหญิง 1 คน ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90) มีแรงงานเพียงพอในการเลี้ยงโคนม มีเพียงร้อยละ 5 ที่มีการจ้างแรงงานจากภายนอก ทั้งแรงงานประจำในอัตราค่าจ้างเดือนละ 1,900-4,000 บาท มีหน้าที่ในการตัดหญ้า ให้อาหาร รีดนม ทำความสะอาดโรงเรือนและดูแลโคประจำวัน มีบางส่วนที่ชำระค่าจ้างในรูปของการแบ่งปันผลผลิตในสัดส่วน 1 : 1 โดยหักต้นทุนค่าอาหารชั้น แร่ธาตุ เวกซ์ภัณฑ์ ไฟฟ้าและค่าน้ำมัน ที่ต้องชำระในแต่ละเดือนออกก่อน ส่วนแรงงานชั่วคราวจะมีค่าจ้างในอัตราวันละ 100-120 บาท/คน และทำหน้าที่ในบางกิจกรรมเท่านั้น โดยเฉพาะการทำแปลงหญ้า ทั้งการปลูกและการไถพรวน ส่วนที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 5 จะแก้ไขปัญหาแรงงานไม่เพียงพอโดยนำญาติพี่น้อง อาทิ พ่อตา หลาน มาอาศัยอยู่ด้วยและให้ช่วย

เหลืองานในฟาร์มโคนมโดยเฉพาะกิจกรรมการตัดหญ้าและทำความสะอาดโรงเรือน หรือแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการอื่น ๆ ได้แก่ คัดโคที่ไม่มีคุณภาพออกจากฟาร์ม เช่น แม่โครีดนมที่ให้นมน้อย แม่โคที่ผสมเทียมติดยาก และใช้วิธีการให้โคเล็มหญ้าในแปลงแทนการตัดให้กิน หรือปรับเปลี่ยนเวลาทำงานของสมาชิกในครอบครัวใหม่โดยลดกิจกรรมงานบ้านบางกิจกรรมลง ดูเพิ่มเติมในตาราง 2 และ 3 (ภาคผนวก ค) ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของ จีระชัย กาญจนพฤติพงษ์ และคณะ (2533 : 16) เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 4) สรเทพ ธัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 10) ที่พบว่าครอบครัวเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่เป็นสมาชิก อ.ส.ค. ทั้งในภาคเหนือ ภาคกลาง และเกษตรกรในจังหวัดพัทลุง ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีสมาชิกประมาณ 5 คน แรงงานที่ใช้ในการเลี้ยงโคนมเป็นแรงงานในครอบครัวประมาณ 2-3 คน ส่วนแรงงานจ้างจะมีเฉพาะเกษตรกรที่เป็นสมาชิก อ.ส.ค. เท่านั้น ลักษณะของแรงงานจ้างจะแตกต่างกันออกไปตามขนาดของฟาร์ม

ตาราง 2 จำนวนสมาชิกและการใช้แรงงานในครัวเรือน

ประเภทข้อมูล	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน	พิสัย
	(คน)	มาตรฐาน (คน)	
จำนวนสมาชิกทั้งหมด	4.6	1.6	1-10
จำนวนบุตรทั้งหมด	1.9	1.4	1-7
จำนวนบุตรชาย	1.0	1.0	1-4
จำนวนบุตรหญิง	0.9	0.9	1-6
จำนวนญาติที่อยู่อาศัย	0.8	1.4	1-6
จำนวนแรงงานเลี้ยงโค	2.4	0.9	1-5

1.2.2 พื้นที่ถือครองและการใช้ประโยชน์

จากตาราง 3 เกษตรกรจะมีที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนและบริเวณรอบ ๆ ประมาณครอบครัวละ 2 ไร่ หากจะจัดแบ่งกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมตามลักษณะของการถือครองที่ดิน จะแบ่งได้เป็น 5 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเองและได้ใช้ประโยชน์เองทั้งหมด (2) กลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเองและเช่าที่ผู้อื่นบางส่วน

(3) กลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเองและมีที่ให้ผู้อื่นเช่า (4) กลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเองและได้ใช้ประโยชน์ฟรีบางส่วน และ (5) กลุ่มที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง

พื้นที่ที่เป็นของตนเองเฉลี่ยครอบครัวละประมาณ 27 ไร่ พื้นที่เช่าเฉลี่ยครอบครัวละ 6 ไร่ และพื้นที่ให้เช่าเฉลี่ยครอบครัวละ 22 ไร่ สำหรับอัตราค่าเช่าที่ดินจะประมาณ 398 บาท/ไร่/ปี อย่างไรก็ตามเกษตรกรประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 49) มีที่ดินเป็นของตนเองและนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรทั้งหมด เมื่อถามถึงความยากง่ายในการหาเช่าที่ดินทำแปลงหญ้า พบว่าจะหาเช่าได้ยากทั้งนี้เพราะเจ้าของที่ดินมีความเห็นว่าจะมีปัญหาในการปราบวัชพืชเมื่อนำที่ดินดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมอื่น ๆ ภายหลัง ฉะนั้นเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่จึงมักจะเป็นญาติพี่น้องกับผู้เช่า หรือเป็นเกษตรกรที่มีอาชีพเลี้ยงโคนมเหมือนกัน

ตาราง 3 พื้นที่ถือครองและค่าเช่าที่ดิน

ประเภทข้อมูล	จำนวน (ครัวเรือน)	ค่าเฉลี่ย (ไร่)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (ไร่)	พิสัย (ไร่)
ที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัย (ไร่)	114	1.6	1.2	0.25-7.00
พื้นที่ของตนเองทั้งหมด (ไร่)	56	31.1	28.0	5-169
พื้นที่ของตนเองและเช่าผู้อื่นบางส่วน	42			
- พื้นที่ของตนเอง (ไร่)	-	16.0	9.1	1-42
- พื้นที่เช่าบางส่วน (ไร่)	-	6.1	6.0	1-30
พื้นที่ของตนเองและให้เช่าบางส่วน	10			
- พื้นที่ของตนเอง (ไร่)	-	46.2	48.2	11-172
- พื้นที่ให้เช่าบางส่วน (ไร่)	-	22.2	20.7	2.5-60
พื้นที่ของตนเองและได้ใช้ประโยชน์ฟรี	5			
บางส่วน				
- พื้นที่ของตนเอง (ไร่)	-	12.7	4.6	9-20
- พื้นที่ใช้ประโยชน์ฟรีบางส่วน (ไร่)	-	3.6	1.1	2-5
พื้นที่เช่าผู้อื่นและได้ใช้ประโยชน์ฟรี	1			
บางส่วน				
- พื้นที่เช่าบางส่วน (ไร่)	-	15	-	-
- พื้นที่ใช้ประโยชน์ฟรีบางส่วน (ไร่)	-	15	-	-
อัตราการจ่ายค่าเช่าที่ดิน (บาท/ไร่/ปี)	42	397.9	216.3	100-1,200
อัตราการคิดค่าเช่าที่ดิน (บาท/ไร่/ปี)	10	398.0	246	110-1,000
เฉลี่ยพื้นที่ที่เป็นของตนเอง (ไร่)	-	26.5	-	-

จากตาราง 4 เกษตรกรประมาณร้อยละ 30 ประกอบอาชีพเลี้ยงโคนมและทำนา รองลงมาร้อยละ 28 เลี้ยงโคนม ทำนา และสวนยางพารา ร้อยละ 18 เลี้ยงโคนมและสวนยางพารา ร้อยละ 8 เลี้ยงโคนม ทำนา สวนยางพารา และไม้ผล มีเกษตรกรประมาณร้อยละ 6 เท่านั้นที่มีอาชีพเลี้ยงโคนมเพียงอย่างเดียว ส่วนที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 10 จะประกอบอาชีพผสมผสานในรูปแบบอื่น ได้แก่ โคนม ยางพาราและไม้ผล โคนมและไม้ผล เป็นต้น

สำหรับจำนวนพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ในการเกษตร เกษตรกรเกือบทั้งหมดมีแปลงหญ้าเป็นของตนเอง ครอบครัวยุทธประมาณ 12 ไร่ นอกนั้นเป็นพื้นที่ทำนา 8 ไร่ สวนยางพารา 15 ไร่ สวนผลไม้ 4 ไร่ พืชผักประมาณ 3 ไร่ ขนาดพื้นที่โรงเรียนโคนมประมาณ 69 ตร.ม. และมีพื้นที่ว่างเปล่าที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ประมาณ 11 ไร่ ผลจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าจำนวนพื้นที่ถือครองและจำนวนพื้นที่ทำแปลงหญ้าของเกษตรกรเพิ่มสูงกว่าเดิม ดังรายงานของ สรเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 10) ที่พบว่าเกษตรกรในจังหวัดพัทลุงมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ยครอบครัวยุทธ 22 ไร่ ส่วนพื้นที่แปลงหญ้าประมาณ 7 ไร่/ฟาร์ม เท่านั้น แต่น้อยกว่าการศึกษาของ จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 18) ที่พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิก อ.ส.ค. มีพื้นที่แปลงหญ้าประมาณ 27 ไร่/ฟาร์ม อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจำนวนโคนมและจำนวนแปลงหญ้า ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรในพื้นที่มีจำนวนโคนม 10 ตัว/ฟาร์ม (ตาราง 6) หรือคิดเป็นอัตราส่วนโคนม 1 ตัว : แปลงหญ้า 1.2 ไร่ ฉะนั้น หากมีการจัดการแปลงหญ้าอย่างเหมาะสมก็น่าจะมีปริมาณหญ้าสดเพียงพอให้โคบริโภคตลอดปี

ตาราง 4 สัดส่วนการประกอบอาชีพและจำนวนพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ในการเกษตร

ประเภทข้อมูล	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย (ไร่)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (ไร่)	(n=114)
					พิสัย (ไร่)
สัดส่วนการประกอบอาชีพ					
- โคนม + ทำนา	34	29.8	-	-	-
- โคนม + ทำนา + ยางพารา	32	28.1	-	-	-
- โคนม + ยางพารา	20	17.5	-	-	-
- โคนม + ทำนา + ยางพารา + ผลไม้	9	7.9	-	-	-
- โคนมอย่างเดียว	7	6.1	-	-	-

ตาราง 4 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	จำนวน		ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน	พิสัย
	(ครัวเรือน)	ร้อยละ	(ไร่)	มาตรฐาน	(ไร่)
- โคนม + ยางพารา + ไม้ผล	5	4.4	-	-	-
- โคนม + ไม้ผล	3	2.6	-	-	-
- โคนม + ทำนา + ไม้ผล	2	1.8	-	-	-
- โคนม + ทำนา + ไม้ผล + พืชผัก	2	1.8	-	-	-
จำนวนพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ในการเกษตร					
- แปลงหญ้า	112	-	11.6	9.5	1-70
- ทำนา	79	-	8.0	6.0	1-31
- สวนยางพารา	66	-	15.4	20.5	1-119
- สวนผลไม้	20	-	4.3	4.2	0.5-19
- พืชผัก	2	-	2.5	2.1	1-4
- โรงเรือนโคนม (ตร.ม.)	113	-	68.7	46.7	10-300
- ที่ว่าง	17	-	11.4	14.9	2-65

1.2.3 ระบบการเลี้ยงสัตว์และจำนวนสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ในครัวเรือน

นอกเหนือจากการเลี้ยงโคนมแล้ว เกษตรกรยังมีสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ในครัวเรือน โดยมีระบบการเลี้ยง ดังนี้ จากตาราง 5 เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 54) เลี้ยงไก่พื้นเมืองเพียงอย่างเดียว ประมาณร้อยละ 8 เลี้ยงไก่พื้นเมืองร่วมโคพื้นเมือง รองลงมาเลี้ยงไก่พื้นเมืองร่วมเป็ดไข่ โคนเนื้ออย่างเดียว เป็นจำนวนเท่ากันคือร้อยละ 4 ส่วนที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 30 จะเป็นระบบการเลี้ยงผสมผสานรูปแบบอื่น โดยส่วนใหญ่จะมีไก่พื้นเมืองเป็นสัตว์เลี้ยงหลัก

สำหรับจำนวนสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน เมื่อจำแนกตามประเภทของสัตว์ คือ สัตว์ปีก สัตว์เล็ก และสัตว์ใหญ่ สำหรับสัตว์ปีกนั้นมีการเลี้ยงไก่พื้นเมืองเฉลี่ยครอบครัวละ 35 ตัว เป็ดเทศเฉลี่ยครอบครัวละ 30 ตัว เป็ดไข่ 10 ตัว วัตถุประสงค์เพื่อบริโภคในครัวเรือน (ร้อยละ 44) บริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายเป็นรายได้เสริม (ร้อยละ 28) ร้อยละ 20 เลี้ยงเพื่อการค้าทั้งในลักษณะของการจำหน่ายไก่ตอน (ฝังหัว) และผลิตลูกจำหน่าย ส่วน

สัตว์เล็ก มีเลี้ยงอยู่ 3 ชนิด คือ สุกรขุนเฉลี่ยครอบครัวยุติ 37 ตัว สุกรพันธุ์ 4 ตัว แพะ 5 ตัว มีข้อสังเกตว่าเกษตรกรที่เลี้ยงสุกรขุน มักเป็นเกษตรกรที่มีฐานะค่อนข้างดี มีที่ดินถือครองมาก ลักษณะของการเลี้ยงจะเป็นการผลิตแบบมีสัญญาผูกพันกับเอกชน (contract farming) โดยโรงเรียนเกษตรกรเป็นผู้ลงทุน ส่วนพันธุ์ อาหารและเวชภัณฑ์บริษัทฯ จะจัดหาให้พร้อมกับรับซื้อผลผลิตจากฟาร์มทั้งหมดเมื่อสุกรมีอายุระหว่าง 90-100 วัน

สำหรับสัตว์ใหญ่ยังคงมีเกษตรกรประมาณร้อยละ 14 (19 ราย) ที่ยังคงเลี้ยงอยู่มีทั้งโคพื้นเมืองและโคเนื้อลูกผสม โดยเฉลี่ยจะมีการเลี้ยงชนิดละประมาณ 2 ตัว วัตถุประสงค์หลักเพื่อผลิตลูกและเลี้ยงขุนไว้จำหน่าย อย่างไรก็ตามเมื่อถามถึงประสบการณ์เดิมจะพบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมเกือบทั้งหมดเคยเลี้ยงโคพื้นเมืองและโคเนื้อลูกผสมมาแล้วทั้งสิ้น และที่เลิกเลี้ยงเนื่องจากมาเลี้ยงโคนมทำให้ไม่มีเวลาในการดูแล

ตาราง 5 ระบบการเลี้ยงสัตว์และจำนวนสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน

ประเภทข้อมูล	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน	พิสัย
			(ตัว)	มาตรฐาน (ตัว)	(ตัว)
(n=92)					
ระบบการเลี้ยงสัตว์					
- โคนพื้นเมือง	50	54.3	-	-	-
- โคนพื้นเมือง + โคนพื้นเมือง	7	7.6	-	-	-
- โคนพื้นเมือง + เป็ดไข่	4	4.3	-	-	-
- โคนเนื้อ	4	4.3	-	-	-
- โคนพื้นเมือง + สุกรขุน	3	3.3	-	-	-
- โคนพื้นเมือง + เป็ดเทศ	3	3.3	-	-	-
- โคนพื้นเมือง + เป็ดเทศ + โคนเนื้อ	3	3.3	-	-	-
- โคนพื้นเมือง + แพะ	2	2.2	-	-	-
- สุกรพันธุ์	2	2.2	-	-	-
- โคนพื้นเมือง	2	2.2	-	-	-
- โคนพื้นเมือง + อื่น ๆ	2	13.0	-	-	-
จำนวนสัตว์เลี้ยง					
- สัตว์ปีก (n=97)					
- โคนพื้นเมือง	79	81.5	35.4	54.9	5-300

ตาราง 5 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	จำนวน		ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน	พิสัย
	(ครัวเรือน)	ร้อยละ	(ตัว)	มาตรฐาน	(ตัว)
เปิดเทศ	10	10.3	29.7	60.4	3-200
เปิดใจ	6	6.2	10.3	5.4	4-20
ใจใจ	1	1.0	22	-	-
ใจวง	1	1.0	4	-	-
- สัตว์เล็ก (n=16)					
สุกรขุน	7	43.8	37.1	31.9	3-100
สุกรพันธุ์	5	31.2	4.2	3.8	1-10
แพะ	4	25.0	4.8	2.5	2-8
- สัตว์ใหญ่ (n=19)					
โคพื้นเมือง	10	52.6	2.0	1.4	1-5
โคเนื้อลูกผสม	9	47.4	1.6	0.7	1-3

1.2.4 การเป็นสมาชิกกลุ่มและแหล่งเงินทุน

จากตาราง 8 (ภาคผนวก ค) เกษตรกรเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 98) เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่มผู้เลี้ยงโคนม กลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส. กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน สหกรณ์ การเกษตร เป็นต้น ส่วนสถานภาพภายในกลุ่ม มากกว่าร้อยละ 75 มีสถานภาพเป็นเพียงสมาชิกเท่านั้น ส่วนที่เหลือจะมีสถานภาพเป็นกรรมการในปัจจุบันหรือเคยมีประสบการณ์เป็นกรรมการมาก่อน

เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62) ใช้ทั้งเงินทุนส่วนตัวและเงินกู้บางส่วนในการทำฟาร์มโคนม รองลงมาร้อยละ 22 กู้ยืมทั้งหมด มีเพียงร้อยละ 16 เท่านั้นที่ใช้เงินทุนของตนเองทั้งหมด สำหรับแหล่งเงินกู้ยืม ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 66) จะกู้จาก ธ.ก.ส. รองลงมาร้อยละ 22 กู้จากสหกรณ์โคนม ส่วนที่เหลือจะกู้จากธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์การเกษตร จำนวนเงินกู้จะมีค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ (ร้อยละ 82) เป็นค่าพันธุ์โค นอกนั้นจะเป็นค่าสร้างโรงเรือน (ร้อยละ 13) และซื้อที่ดินทำแปลงหญ้า ซึ่งรถไถเดินตามและปรับพื้นที่บริเวณบ้าน ตรงข้ามกับการศึกษาของ จีระชัย กาญจนพุดติพงศ์ และคณะ (2533 : 13) ที่

พบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิก อ.ส.ค. และสหกรณ์โคนมหนองโพมากกว่าร้อยละ 46 มีเงินทุนของตนเอง แต่รายจ่ายของเงินกู้ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70) เป็นค่าพันธุ์โคเช่นกัน

ด้านภาวะหนี้สินที่เกิดจากการเลี้ยงโคนม เกษตรกรร้อยละ 80 ยังคงมีหนี้สินคงค้างอยู่เฉลี่ยรายละ 146,815 บาท เจ้าหนี้ที่สำคัญคือ ธ.ก.ส. (ร้อยละ 63) สหกรณ์โคนม (ร้อยละ 28) รองลงมาคือสหกรณ์การเกษตร ธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ครู กลุ่มออมทรัพย์ ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน ดูเพิ่มเติมใน ตาราง 9 (ภาคผนวก ค) จะเห็นได้ว่าการลงทุนในการเลี้ยงโคนมนั้น เกษตรกรจะมีการกู้ยืม โดยส่วนใหญ่จะกู้จากสถาบันการเงิน เช่น ธ.ก.ส. ซึ่งจะมีอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ในช่วงร้อยละ 5.0-9.0 ต่อปี สำหรับเกษตรกรที่กู้เงินจาก ธ.ก.ส. ตามโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมตามแผนปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร (ค.ป.ร.) จะเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 5 ต่อปี เท่านั้น ระยะเวลาผ่อนชำระ 15 ปี ปลอดการส่งเงินต้นและดอกเบี้ยในช่วง 3 ปีแรก ส่วนการกู้ยืมจากสหกรณ์โคนม โดยเฉพาะสหกรณ์โคนมพัทลุง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อซื้อพันธุ์โค สหกรณ์ฯ จะให้กู้ รายละ 30,000 บาท โดยไม่คิดอัตราดอกเบี้ย

1.2.5 แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำที่สำคัญในการเลี้ยงโคนมทั้งบริเวณอุบลราชธานี และน้ำที่ใช้ทำความสะอาดโรงเรือน ได้แก่ บ่อน้ำตื้น (ร้อยละ 47) สระน้ำที่ขุดในฟาร์ม (ร้อยละ 16) น้ำประปาหมู่บ้าน (ร้อยละ 15) รองลงมาคือบ่อบาดาล แหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งมีลักษณะเป็นลำคลองบริเวณใกล้ฟาร์ม เช่น คลองบ้านพร้าว คลองใหญ่ คลองป่าพะยอม คลองอีโต คลองบ้าน คลองควนขนุน คลองหัววัว เป็นต้น เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 94) มีน้ำเพียงพอใช้ตลอดทั้งปี มีเพียงร้อยละ 6 เท่านั้นที่มีน้ำไม่พอใช้ กลุ่มนี้จะแก้ปัญหาในหลาย ๆ ลักษณะคือ สร้างภาชนะเก็บน้ำสำรอง ขุดบ่อน้ำในคลองชลประทานใกล้บ้านช่วงฤดูแล้ง ใช้น้ำจากบ่อเพื่อนบ้าน ขอความช่วยเหลือจากราชการ ตลอดจนการขุดสระน้ำในฟาร์มให้ลึกมากขึ้นเพื่อเพิ่มปริมาณเก็บกักน้ำ ดังรายละเอียดในตาราง 10 (ภาคผนวก ค)

2. สภาพทั่วไปในการเลี้ยงโคนม

2.1 แรงจูงใจ แรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เกษตรกรมาเลี้ยงโคนม พบว่ารายได้เป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่สุด (ร้อยละ 48) ได้แก่ มีรายได้สูงให้ผลผลิตสม่ำเสมอ หรือเห็นว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้สูงกว่าอาชีพเกษตรกรรมอื่น รองลงมาคือเพื่อนชักจูง (ร้อยละ 20) ราชการแนะนำ

(ร้อยละ 14) และอื่น ๆ เช่น ต้องการสร้างอาชีพให้ตนเอง มีอุปนิสัยชอบเลี้ยงโค ประสบความล้มเหลวจากการทำนา เป็นต้น สอดคล้องกับการศึกษาของ เบญจพรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 10) จีระสิทธิ์ สงค์ประเสริฐ (2525 : 339) และ สุวรัตน์ หงษ์ยันตรชัย (2535 : 56) พบว่ารายได้เป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในภาคเหนือและภาคกลางเลี้ยงโคนม

2.2 ประสบการณ์ เกษตรกรมีประสบการณ์เลี้ยงโคนมเฉลี่ย 7 ปี ใกล้เคียงกับการศึกษาของ จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 12) เบญจพรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 3) ที่พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่เป็นสมาชิก อ.ส.ค. และเกษตรกรในภาคเหนือมีประสบการณ์เลี้ยงโคนมประมาณ 5-8 ปี

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีประสบการณ์มานานพอสมควร อย่างไรก็ตามเกษตรกรที่เลี้ยงโคนมเพราะ ราชการแนะนำ เลี้ยงเพราะได้รับเงินอุดหนุนเบี้ยต่ำ นับเป็นกลุ่มที่ควรให้ความสำคัญในการติดตามเยี่ยมชมและให้คำแนะนำเพื่อพัฒนาอาชีพ มิฉะนั้นแล้วจะเป็นกลุ่มที่มีโอกาสจะเลิกเลี้ยงโคนมได้ในอนาคต ดูเพิ่มเติม จากตาราง 11(ภาคผนวก ค)

2.3 พันธุ์โคนม เกษตรกรทั้งหมดเลี้ยงโคนมพันธุ์ลูกผสมโฮลสไตน์ฟรีเซียนมีสายเลือด 75 เปอร์เซนต์ (ร้อยละ 86) โดยมักจะเริ่มต้นเลี้ยงโคสาวตั้งห้อง (ร้อยละ 47) รองลงมาคือ แม่โครีดนม (ร้อยละ 21) หรือโคลูกผสมพื้นเมืองสายเลือด 50 เปอร์เซนต์ เลี้ยงฟาร์มละประมาณ 3 ตัว ดูเพิ่มเติมจากตาราง 12 (ภาคผนวก ค)

สำหรับพันธุ์โคนมนั้นถึงแม้ว่าจะเป็นลูกผสมโฮลสไตน์ฟรีเซียนทั้งหมด แต่เกษตรกรจะนิยมเลี้ยงพันธุ์ที่เกิดในประเทศมากกว่าพันธุ์ที่นำเข้าจากต่างประเทศ (โดยเฉพาะจากออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์) เพราะสามารถปรับตัวและให้ผลตอบแทนได้มากกว่า เนื่องจากพันธุ์โคนมที่นำเข้าจะต้องใช้เวลาในการดูแลมาก ต้องมีประสบการณ์และกินอาหารมากทั้งอาหารข้นและอาหารหยาบ จึงจะสามารถให้น้ำนมสูง ในขณะที่สภาพความจริงที่ปรากฏเกษตรกรส่วนใหญ่มักเป็นเกษตรกรรายย่อยและต้องกู้เงินเพื่อการประกอบกิจการ ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับการศึกษาของ บุญมี กองสมบัติ (2526 : 82) จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 13-15) เบญจพรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 1) ที่พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมนิยมเลี้ยงโคนมพันธุ์ลูกผสมโฮลสไตน์ฟรีเซียน สายเลือดประมาณ 75 เปอร์เซนต์

2.4 ขนาดและโครงสร้างของฟาร์ม จากตาราง 6 ฟาร์มโคนมส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63) เป็นฟาร์มขนาดเล็ก มีโคนมเฉลี่ยฟาร์มละ 10 ตัว แยกเป็นแม่โครีดนม 4.3 ตัว โคนมแห้ง

0.6 ตัว โคสาว 1.3 ตัว โครุ่นเพศเมีย 1.7 ตัว โครุ่นเพศผู้ 0.2 ตัว ลูกโคเพศเมีย 1.6 ตัว และลูกโคเพศผู้ 0.2 ตัว และเมื่อพิจารณาสัดส่วนแม่โครีคนมต่อโคนมแห้ง มีค่า 87.8 : 12.2 (คิดจากแม่โครีคนม 4.3 ตัวต่อโคนมแห้ง 0.6 ตัว) ซึ่งสัดส่วนดังกล่าวอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ดี สูงกว่าสัดส่วนมาตรฐาน (80 : 20) (จีระชัย กาญจนพฤติพงษ์ และคณะ, 2533 : 31) แสดงให้เห็นถึงฟาร์มโคนมมีปัญหาในการผสมพันธุ์ และส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำนมที่ผลิตได้ตลอดจนถึงรายได้ของฟาร์ม จะเห็นว่าขณะที่มีโครีคนมประมาณ 4 ตัว แต่มีโคที่ยังไม่ให้ผลผลิตหรือหยุดพักการรีคนมประมาณ 6 ตัว กรณีเช่นนี้เกษตรกรต้องใช้เวลาในการทำงานมากขึ้นทั้งการทำแปลงหญ้า ตัดหญ้า และต้นทุนค่าอาหารชั้น ส่งผลกระทบต่อรายได้สุทธิของฟาร์ม และมีเวลาในการทำกิจกรรมอื่น ๆ ได้น้อยลง รายละเอียดอื่น ๆ ดูเพิ่มเติมจากตาราง 13 (ภาคผนวก ค) ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของ ศรเทพ ธีรवास และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 11) เบญจพรหม เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 1-3) ที่พบว่าขนาดฟาร์มโคนมในจังหวัดพัทลุงและเขตจังหวัดภาคเหนือเป็นฟาร์มขนาดเล็ก มีโคนมฟาร์มละ 9-12 ตัว

ตาราง 6 ขนาดและโครงสร้างของฟาร์มโคนม

ชนิดโค	ค่าเฉลี่ย (ตัว)	(n=114) ปริมาณทั้งหมด (ตัว)
		ปริมาณโคนมทั้งหมด
โครีคนม	4.3	491
โคนมแห้ง	0.6	66
โคสาว	1.3	148
โครุ่นเพศเมีย	1.7	196
ลูกโคเพศเมีย	1.6	186
โครุ่นเพศผู้	0.2	23
ลูกโคเพศผู้	0.3	27

2.5 การผสมพันธุ์ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 83 ใช้การผสมเทียม รองลงมา ร้อยละ 13 ใช้ทั้งการผสมเทียมและใช้พ่อพันธุ์ร่วมกัน ส่วนที่เหลือร้อยละ 4 ผสมโดยใช้พ่อพันธุ์ (ตาราง 14 ภาคผนวก ค)

มีข้อนำสังเกตว่ายังมีเกษตรกรบางส่วนที่ใช้พ่อพันธุ์มาผสมแทนการผสมเทียม ที่เป็นเช่นนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ว่าแม่โครีดนมมีปัญหาการผสมเทียมติดยาก (4-14 ครั้ง) ทำให้ส่งผลกระทบต่อการรีดนมและรายได้ของฟาร์ม สำหรับพ่อพันธุ์ที่นำมาใช้ผสมมีทั้งพ่อพันธุ์โคเนื้อ ลูกผสมและพ่อพันธุ์โคพื้นเมือง ฉะนั้นฟาร์มที่ใช้การผสมพันธุ์ลักษณะนี้อาจจะมีปัญหาในเรื่องของโคทดแทนในอนาคต เพราะระดับสายเลือดของสายพันธุ์ไฮลอสไตน์ฟรีเซียนจะลดลง อาจจำเป็นที่จะต้องนำโคภายนอกเข้ามาทดแทนเพื่อให้มีปริมาณน้ำนมที่รีดได้สูงเพียงพอที่จะให้ฟาร์มอยู่รอดได้

2.6 โรงเรือนและอุปกรณ์ในโรงเรือน เกษตรกรเกือบทั้งหมดมีโรงเรือนโคนม โรงเรือนมีความกว้าง 2.5-15 เมตร ความยาว 4-24 เมตร พื้นที่ใช้สอยเฉลี่ย 69 ± 46.7 ตร.ม. ส่วนใหญ่โรงเรือนจะตั้งในบริเวณเดียวกับที่อยู่อาศัย พื้นติดดินและเป็นพื้นซีเมนต์ วัสดุหลังคาเป็นกระเบื้องลอน (ร้อยละ 76) รองลงมาเป็นหลังคาสังกะสี (ร้อยละ 20) นอกนั้นเป็นวัสดุประเภทแฝก จาก หรือผสมผสานระหว่างกระเบื้องและสังกะสี สำหรับรงอาหารชั้นและที่ให้น้ำส่วนใหญ่สร้างด้วยซีเมนต์ มีบางส่วนที่ใช้วัสดุประเภทอื่น ๆ เช่น ไม้ ยางรถยนต์ ท่อบ่อซีเมนต์ หรือใช้ทางเดินกลางคอก (ตาราง 15 ภาคผนวก ค) สอดคล้องกับการศึกษาของ จีรสิทธิ์ สงค์ประเสริฐ (2525 : 340) ศรีเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 11-12) ที่พบว่าโรงเรือนของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่และพัทลุงมักตั้งอยู่ใกล้บ้านเรือน พื้นและอุปกรณ์ต่าง ๆ สร้างด้วยซีเมนต์ มีพื้นที่โรงเรือนเฉลี่ย 66 ตร.ม. ในจังหวัดเชียงใหม่ และ 49 ± 27.6 ตร.ม. ในจังหวัดพัทลุง แต่ตรงข้ามกับการศึกษาของ บุญมี กองสมบัติ (2526 : 83) ที่พบว่าโรงเรือนของเกษตรกรในจังหวัดอยุธยา เป็นโรงเรือนยกพื้นสูง ปิดฝาหีบ พื้นคอกเป็นไม้เนื้อแข็ง วัสดุรางน้ำ และรงอาหารเป็นกระเบื้องสังกะสีปากกว้าง

2.7 แปลงหญ้า เกษตรกรเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 98) มีแปลงหญ้าเป็นของตนเองเฉลี่ยรายละ 12 ไร่ ส่วนร้อยละ 2 ที่ไม่มีแปลงหญ้าเป็นเกษตรกรในเขตอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เกษตรกรกลุ่มนี้จะใช้เปลือกฝักข้าวโพดฝักอ่อนเป็นอาหารหยาบแก่โค โดยซื้อมาจากเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนที่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับเขตนิคมอุตสาหกรรมลุงอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในราคากิโลกรัมละ 0.30 บาท และอยู่ห่างจากฟาร์มประมาณ 20 กิโลเมตร สำหรับเกษตรกรที่มีแปลงหญ้าพบว่า พันธุ์หญ้าที่เกษตรกรปลูกมากได้แก่ หญ้าขน (ร้อยละ 32) หญ้ารูซี่ (ร้อยละ 24) หญ้าพลิแคตทูลัม (ร้อยละ 23) นอกนั้นจะเป็นหญ้ากินี เนเปียร์ จัมโบ้ และข้าวเจ้า สำหรับในสภาพแปลงหญ้าที่มีน้ำท่วมขัง

เกษตรกรจะนิยมปลูกหญ้าขนและหญ้าพริแตกทุ้ม มีบางส่วนที่ปลูกถั่วฮามาต้าร่วมกับแปลงหญ้าซึ่งจากการสังเกตพบว่าแปลงที่มีการผสมผสานระหว่างถั่วกับหญ้ามีสภาพไม่สมบูรณ์และเกษตรกรให้ความเห็นว่าดูแลรักษายาก ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ ประวิตร โสภโณดร (Pravit Sophanodora, 1995 : 105-107) ที่รายงานไว้ในสภาพน้ำท่วมขังของภาคใต้ หญ้าขน เนเปียร์ และพริแตกทุ้ม จะได้รับการยอมรับจากเกษตรกรมากกว่าหญ้ารูซี่ และสอดคล้องกับการศึกษาของ จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 17-20) ศรีเทพ ธัมวาสร (2532 : 11) ศรีเทพ ธัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 13) เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 5) ที่พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมีแปลงหญ้าเป็นของตนเอง และนิยมปลูกหญ้ารูซี่ หญ้าขนเป็นพืชอาหารสัตว์

ด้านการจัดการแปลงหญ้า ส่วนใหญ่ร้อยละ 60 ใช้แรงงานในครอบครัวไถพรวนดิน ร้อยละ 40 จะจ้างไถโดยมีอัตราค่าจ้างในช่วง 90-450 บาท/ไร่ ขึ้นกับลักษณะของพื้นที่และจำนวนครั้งของการไถพรวน ตัวอย่างเช่น ถ้าเป็นการไถพรวน 1 ครั้งเพื่อปลูกข้าว อัตราค่าจ้าง 90-100 บาท/ไร่ แต่ถ้านเป็นการไถบุกเบิกและไถ 2 ครั้ง อัตราค่าจ้างจะอยู่ในช่วง 380-450 บาท/ไร่ เป็นต้น ตัดหญ้าสดให้โคกิน (ร้อยละ 78) นอกนั้นจะตัดให้กินเฉพาะเวลากลางคืน ส่วนกลางวันปล่อยให้โคเล็มหญ้าในแปลงโดยตรง มีการใช้ทั้งปุ๋ยคอกร่วมกับปุ๋ยเคมี (ร้อยละ 77) ที่เหลือจะใช้ปุ๋ยเคมีเพียงอย่างเดียว สูตรปุ๋ยเคมีที่นิยมใช้กันมากคือสูตร 46-0-0, 15-15-15 และ 16-20-0 โดยใส่หลังจากตัดหญ้า (ร้อยละ 63) ประมาณ 7-15 วัน นอกนั้นใส่ก่อนตัด หรือใส่มีกำหนดเวลาที่แน่นอนตั้งแต่ 1-6 เดือน/ครั้ง หรือไม่มีการกำหนดระยะเวลาการใส่แน่นอน แต่จะพิจารณาจากสภาพทรุดโทรมของแปลงหญ้าเป็นเกณฑ์ เกษตรกรร้อยละ 70 มีหญ้าไม่เพียงพอ และนิยมใช้เศษเหลือของพืชมาเสริม โดยเฉพาะฟางแห้ง หญ้าแห้ง เปลือกและตอซังข้าวโพด เถามันเทศ มีบางส่วนใช้วิธีการตัดหญ้าสดบริเวณคันนา ริมถนน สวนไม้ผลไม้ยืนต้นของเพื่อนบ้าน และมักขาดแคลนในช่วงน้ำท่วม ซึ่งเกิดเป็นประจำในช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ของทุกปีในเขตจังหวัดพัทลุง ปีละ 1-2 ครั้ง และครั้งละ 3-10 วัน และเป็นที่น่าสังเกตว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมทุกครัวเรือนจะมีฟางแห้งสำรองตลอดทั้งปี เพราะนอกจากจะใช้ในช่วงน้ำท่วมแล้ว ยังให้โคกินในบางวันที่ติดภาระกิจไม่สามารถไปตัดหญ้าสดให้โคกินได้ตามปกติ ดังตาราง 16 (ภาคผนวก ค)

2.8 รูปแบบการเลี้ยงดูโคนม รูปแบบการเลี้ยงดูโคนมของเกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงแบบปล่อยลานและผูกคอกแปลงหญ้าข้างบ้านเป็นครั้งคราว (ร้อยละ 47) รองลงมาเลี้ยงแบบยืนโรงและผูกคอกแปลงหญ้าข้างบ้าน (ร้อยละ 41) นอกนั้นจะใช้รูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ ปล่อย

แปลงหญ้า ขึ้นโรงและปล่อยลานเป็นครั้งคราว ผูกมัดบริเวณบ้าน ดังตาราง 17 (ภาคผนวก ค)

สำหรับเหตุผลของการเลี้ยงแบบปล่อยลาน ก็เพื่อป้องกันไม่ให้โคเครียดซึ่งจะส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำนม ใช้เวลาและแรงงานน้อยกว่าการเลี้ยงแบบขึ้นโรง โดยเฉพาะคอกจะไม่ค่อยสกปรก ทำความสะอาดง่าย ส่วนผู้ที่เลี้ยงแบบขึ้นโรง ให้เหตุผลว่าการเลี้ยงวิธีนี้สามารถจัดการดูแลง่ายโดยเฉพาะความสมบูรณ์ของโค อีกทั้งมีพื้นที่แปลงหญ้าน้อยและห่างไกลจากโรงเรือน

เหตุผลของการเลี้ยงแบบปล่อยแปลงหญ้า เนื่องจากไม่มีกำลังแรงงานเพียงพอในการตัดหญ้าให้โคกิน การเลี้ยงแบบนี้จะใช้เวลาดูแลน้อยกว่าวิธีอื่น ๆ หรือมีพื้นที่แปลงหญ้ามาก การให้โคได้แทะเล็มหญ้าในแปลงตลอดวันสามารถลดต้นทุนค่าอาหารชั้นลงได้ส่วนหนึ่ง

เหตุผลของการเลี้ยงแบบผูกมัดข้างบ้าน เนื่องจากยังไม่มีโรงเรือนและกำลังก่อสร้าง อย่างไรก็ตามเกษตรกรกลุ่มนี้มีแนวโน้มจะเลี้ยงแบบขึ้นโรงในอนาคตเมื่อก่อสร้างโรงเรือนเสร็จ จะเห็นได้ว่ารูปแบบการเลี้ยงโคโคนมของเกษตรกรแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับทรัพยากรฟาร์มที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความสมบูรณ์ของโรงเรือน ขนาดและระยะทางของพื้นที่แปลงหญ้ากับฟาร์ม กำลังแรงงานในครัวเรือน อย่างไรก็ตามรูปแบบที่เกษตรกรนิยมเลี้ยงกันมากที่สุดคือ การเลี้ยงแบบปล่อยลาน โดยการก่อสร้างโรงเรือนทั้งโรงรีดนมและโรงพักโคให้อยู่ในบริเวณเดียวกัน แล้วสร้างรั้วล้อมรอบ เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่และสามารถจัดสรรเวลาไปทำกิจกรรมอื่น ๆ ในครัวเรือนเพิ่มเติมได้

2.9 อาหารและแร่ธาตุโคนม จากตาราง 18 (ภาคผนวก ค) การให้อาหารชั้นและแร่ธาตุแก่โคนมของเกษตรกรนั้น พบว่าเกษตรกรทั้งหมดคือ ร้อยละ 100.0 จะใช้อาหารชั้นสำเร็จรูปที่ซื้อมาจากสหกรณ์โคนมในลักษณะของแคตติและสหกรณ์จะหักค่าอาหารออกจากรายได้ของเกษตรกรตามปริมาณน้ำนมดิบที่ส่งให้กับสหกรณ์ทุก ๆ 15 วัน สำหรับสูตรอาหารชั้นที่ให้แก่แม่โคและลูกโค ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69) จะให้ต่างสูตรกัน เป็นเพราะว่าความต้องการธาตุอาหารของโคแต่ละช่วงอายุแตกต่างกันหากใช้ผิดสูตรหรือเลือกใช้สูตรที่ไม่เหมาะสมจะส่งผลกระทบต่อเจริญเติบโตและการให้ผลผลิต เหตุผลอื่น ๆ ได้แก่ การใช้อาหารต่างสูตรสามารถลดต้นทุนลงได้ เพราะอาหารลูกโคจะมีราคาต่ำกว่าอาหารแม่โค เนื่องจากมีปริมาณโปรตีนน้อยกว่า ส่วนที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 31 ใช้อาหารสูตรเดียวกัน โดยให้เหตุผลว่า เพื่อความสะดวกไม่ต้องยุ่งยากในการซื้ออาหารหลายสูตร ส่วนเหตุผลอื่น ๆ

ได้แก่ ลูกโคมีจำนวนน้อย หากซื้อบางครั้งละ 1 กระสอบจะกินไม่ทันทำให้อาหารเสื่อมคุณภาพ (ขึ้นรา) หรืออาหารลูกโคหาซื้อยาก อาหารแม่โคมีปริมาณโปรตีนสูงกว่าจึงน่าจะทำให้ลูกโคสามารถเจริญเติบโตได้ดีกว่าการให้อาหารลูกโคโดยตรง อีกทั้งราคาอาหารก็ไม่แตกต่างกันมากนัก

ส่วนหลักการให้อาหารชั้นแก่แม่โครีคนมนั้น พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะให้โดยคำนึงถึงปริมาณการให้น้ำนมของแม่โคเป็นหลัก ถึงร้อยละ 74 รองลงมา ร้อยละ 25 ให้โดยจำกัดจำนวน หมายถึง การให้แม่โครีคนมทุกตัวกินอาหารชั้นเท่ากันทุกวันด้วยเหตุผลที่ว่าปริมาณน้ำนมที่แม่โคแต่ละตัวให้ไม่แตกต่างกัน มีเพียงร้อยละ 1 เท่านั้นที่ให้เท่าที่โคสามารถกินได้ หมายถึง ลักษณะการให้แม่โคกินอาหารชั้นในช่วงรีคนม เมื่อรีคนมเสร็จจะนำแม่โคออกจากขงรีคั้นทันที ปริมาณอาหารชั้นที่แม่โคกินแต่ละมื้อจึงไม่แน่นอน

สำหรับการให้อาหารชั้นโดยคำนึงถึงปริมาณการให้น้ำนมของแม่โคนั้น พบว่าสัดส่วนปริมาณน้ำนม (กก.) ต่อปริมาณอาหารชั้น (กก.) ที่เกษตรกรให้นั้นมี 3 สัดส่วน แต่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 56) ใช้สัดส่วน 2:1 ร้อยละ 40 ใช้สัดส่วน 3:1 ที่เหลือร้อยละ 4 ใช้สัดส่วน 3:2 สอดคล้องกับการศึกษาของ บุญมี กองสมบัติ (2526 : 82-83) จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 20-22) ศรีเทพ ธีมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 12) และ เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 7) ที่พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ให้อาหารชั้นสำเร็จรูป และยึดหลักการให้อาหารชั้นโดยคำนึงถึงปริมาณการให้นม โดยใช้หลักเกณฑ์ โคน้ำนม 2 กก. ให้อาหารชั้น 1 กก.

ส่วนการให้แร่ธาตุ เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 71) ใช้แร่ธาตุก้อนร่วมกับใช้แร่ธาตุผสมในอาหารชั้น รองลงมา ร้อยละ 23 ใช้แร่ธาตุก้อนเพียงอย่างเดียว นอกนั้นใช้แร่ธาตุผสมอย่างเดียว หรือใช้ร่วมกับแร่ธาตุก้อน สอดคล้องกับการศึกษาของ ศรีเทพ ธีมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 14) เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 7) ที่พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงและในเขตภาคเหนือนิยมใช้แร่ธาตุก้อนแวนให้โคกินตลอดเวลา

ปริมาณอาหารที่ให้กับโคนมในระยะต่างๆ นั้น จากตาราง 7 พบว่าเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 87 ให้โครุ่น โคนสาว และโครีคนมกินอาหารชั้น อย่างไรก็ตามเกษตรกรที่ไม่ให้อาหารชั้นก็ด้วยเหตุผลที่ต้องการลดต้นทุนเพราะโคยังไม่ได้รีคนม (โครุ่นและโคนสาว) ปริมาณอาหารชั้นที่ให้แก่โคพบว่า โครุ่นประมาณ 1 กก./ตัว/วัน โคนสาวประมาณ 2 กก./ตัว/วัน โครีคนมประมาณ 5 กก./ตัว/วัน

ส่วนปริมาณอาหารหยาบที่ให้แก่โคในระยะต่าง ๆ จะพิจารณาเฉพาะปริมาณที่ตัดให้โคกินเท่านั้น ส่วนปริมาณที่โคเพาะเล็มในแปลงไม่สามารถประมาณได้ ดังนี้ โครุ่นประมาณ 21 กก./ตัว/วัน โคสาวประมาณ 31 กก./ตัว/วัน และโครีคนมประมาณ 43 กก./ตัว/วัน ดูเพิ่มเติมตาราง 19-ตาราง 21 (ภาคผนวก ค)

ตาราง 7 ปริมาณอาหารข้นและอาหารหยาบที่ให้แก่โคนม

ชนิดโค	จำนวน (คร่าวเรือน)	ปริมาณอาหาร (กก./ตัว/วัน)		
		ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	พิสัย
อาหารข้น				
- โครุ่น	100	1.3	0.7	0.5-4.0
- โคสาว	99	2.0	0.9	0.5-4.0
- โครีคนม	110	5.1	1.4	2.0-8.0
* อาหารหยาบ				
- โครุ่น	99	20.5	6.6	5-35
- โคสาว	101	30.6	8.3	10-50
- โครีคนม	110	42.6	7.4	20.0-60.0

*ปริมาณอาหารหยาบคำนวณเฉพาะปริมาณที่เกษตรกรตัดหรือจัดหาให้โค

2.10 วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูกโค มีรายละเอียดปรากฏในตาราง 22 (ภาคผนวก ค) พอสรุปได้ดังนี้

การปฏิบัติก่อนคลอด : พบว่าการปฏิบัติโดยการจัดที่คลอด และไม่จัดที่คลอด มีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน คือ ประมาณร้อยละ 49 และ 51 ตามลำดับ เหตุผลของการจัดที่คลอดก็เพื่อป้องกันไม่ให้ลูกโคได้รับอันตรายจากโคตัวอื่น เพื่อให้แม่และลูกปลอดภัยและสามารถดูแลลูกโคได้ทันทีหลังคลอด ส่วนเหตุผลที่ไม่จัดที่คลอดนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าบริเวณบ้านมีพื้นที่กว้างขวางเพียงพอและเป็นสนามหญ้า แม่โคที่ใกล้คลอดจะแยกจากฝูงทำให้ลูกไม่ได้รับอันตราย หรือบริเวณโรงเรือนไม่มีสัดส่วนไม่สามารถจัดที่คลอดได้ ไม่มีเวลา อีกทั้งยังเห็นว่าการให้คลอดในสภาพธรรมชาติลูกโคจะปลอดภัยและแข็งแรงกว่า

การปฏิบัติหลังคลอด : เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 97) มีการปฏิบัติ ทั้งในเรื่อง การเช็ดตัว การตัดสายรก การตรวจความสมบูรณ์ของเต้านม และการหัดให้ลูกโคกินนม มี เกษตรกรเพียงส่วนน้อย (จำนวน 4 ราย) ที่ไม่ปฏิบัติหลังคลอด เนื่องจากไม่เข้าใจวิธีปฏิบัติ คิดว่าเสียเวลาและยุ่งยาก ปล่อยตามธรรมชาติน่าจะดีกว่า หรือยังไม่มีโคในฟาร์มคลอดมา ก่อน

การให้กินนมน้ำเหลือง : เกษตรกรส่วนใหญ่จะให้ลูกโคแรกคลอดกินนม น้ำ เหลือง ด้วยมีความเข้าใจถึงคุณค่าของนม น้ำเหลืองที่มีต่อลูกโคเป็นอย่างดีว่า ช่วยในการสร้าง ภูมิต้านทานโรค ให้ลูกโคมีความสมบูรณ์แข็งแรง อัตรารอดสูง และยังมีคุณสมบัติในการช่วย ระบายท้อง อย่างไรก็ตามยังมีเกษตรกรเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ทราบว่านม น้ำเหลืองมี ประโยชน์อย่างไร แต่ก็ยังให้ลูกโคกินตามปกติ โดยเฉลี่ยจะให้ลูกโคกินนม น้ำเหลือง ประมาณ 7 วัน

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีความเข้าใจและมองเห็นคุณค่าของนม น้ำเหลืองที่มีต่อลูกโค เป็นอย่างดี และให้กินในจำนวนที่เพียงพอ (คำแนะนำ: 2-5 วัน) จึงพบว่าเกษตรกรไม่มี ปัญหาในเรื่องลูกโคตาย แคระแกร็น หรือเป็นโรคร่าย

การให้อาหารลูกโค : หลังจากพ้นระยะการให้ลูกโคกินนม น้ำเหลืองแล้ว พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 69 จะให้กินนมแม่ผสมกับนมผงเทียม เพื่อลดต้นทุนในการเลี้ยงดู รองลงมา ร้อยละ 16 แบ่งนมแม่ที่รีดขายให้กิน ส่วนที่เหลือ ใช้นมผงเทียมเพียงอย่างเดียว เนื่องจากลูกโคที่คลอดในฟาร์มไม่ว่าจะเป็นเพศผู้หรือเพศเมียจะจำหน่ายหรือให้เพื่อนบ้าน หมดไม่เลี้ยงเป็นโคทดแทน หรือให้ลูกโคดูนมค้างเต้า สำหรับระยะเวลาในการหย่านมลูก โค นั้น ส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ 58) หย่านมในช่วง 3-4 เดือน นอกนั้นจะหย่านมน้อยกว่า 3 เดือน และมากกว่า 4 เดือน ในจำนวนใกล้เคียงกันคือประมาณร้อยละ 21

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะเลี้ยงดูลูกโคโดยใช้นมแม่ผสมกับนมผง เทียม โดยมีวิธีการปฏิบัติดังนี้ นำนมผงเทียมมาละลายน้ำดื่มสุกในอัตราส่วน นมผงเทียม 1 ส่วน ต่อน้ำ 8 ส่วน แล้วนำไปผสมกับนมแม่ โดยสัปดาห์แรกผสมอัตราส่วน 1:1 สัปดาห์ที่ สองอัตราส่วน 1:2 สัปดาห์ที่สามอัตราส่วน 1:3 และเมื่ออย่างเข้าสัปดาห์ที่สี่หรือลูกโคมีอายุ ประมาณ 1 เดือน จะให้กินนมผงเทียมอย่างเดียว อย่างไรก็ตามระยะเวลาในการหย่านม ลูกโคนั้นเกษตรกรหย่านมช้าเกินไป ซึ่งโดยหลักปฏิบัติแล้วควรหย่านมในช่วงอายุ 2-3 เดือน เท่านั้น การหย่านมช้าทำให้เกิดความยุ่งยากในการเลี้ยงดู เสียเวลาและต้นทุนในการเลี้ยงดูสูง เพราะในช่วงที่ลูกโคมีอายุย่างเข้าเดือนที่สามก็สามารถกินหญ้าได้มากขึ้น ฉะนั้นหาก

เกษตรกรสามารถลดเวลาการหย่านมลงได้ก็สามารถมีกำไรเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะฟาร์มที่มีลูกโคมากกว่า 3 ตัว

2.11 วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับลูกโคนมเพศผู้ สำหรับลูกโคนมเพศผู้ที่คลอดในฟาร์ม หลังจากพ้นระยะการให้กินนมน้ำเหลืองแล้ว พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 65 จะให้เพื่อนบ้านไปเลี้ยงดูหรือฆ่าแหละ เนื่องจากเห็นว่า จำหน่ายไม่ได้ราคา กินอาหารมากจึงจะโต ให้ผลตอบแทนไม่คุ้มกับต้นทุน เป็นโคที่เลี้ยงยาก เป็นต้น รองลงมา ร้อยละ 20 จะเลี้ยงขุนไว้ขายเป็นโคเนื้อ โดยจะมีระยะเวลาในการเลี้ยงเฉลี่ย 14 เดือน และจำหน่ายได้ราคาเฉลี่ย 3,687 บาทต่อตัว ร้อยละ 10 จะจำหน่ายหลังจากที่โคมีอายุเฉลี่ย 11 วัน ราคาที่จำหน่ายได้เฉลี่ย 409 บาทต่อตัว ส่วนที่เหลือ จะฆ่าแหละ เพื่อการบริโภคภายในกลุ่มเพื่อนบ้าน รายละเอียดอื่น ๆ ดูจากตาราง 23 (ภาคผนวก ค)

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะไม่นิยมเลี้ยงลูกโคนมเพศผู้ด้วยเหตุผลในเรื่องของผลตอบแทนเป็นสำคัญ และมักนิยมให้เพื่อนบ้าน เพราะถ้าจำหน่ายจะได้ราคาประมาณตัวละ 200-500 บาท ซึ่งเกษตรกรเห็นว่าจำนวนเงินที่จำหน่ายได้ไม่คุ้มกับน้ำใจที่ต่างฝ่ายต่างตอบแทนกัน

2.12 การดูแลโคท้อง เกษตรกรส่วนใหญ่จะหยุดพักการรีดนมก่อนแม่โคคลอดในช่วง 46-60 วัน (ร้อยละ 46) และช่วง 61-90 วัน (ร้อยละ 51) มีเพียงส่วนน้อย (ประมาณร้อยละ 3) ที่หยุดพักการรีดภายใน 45 วันก่อนคลอด นอกจากนี้เกษตรกรยังมีการปฏิบัติอื่น ๆ โดยเฉพาะการจัดการอาหารขึ้น โดยหลังจากหยุดพักการรีดในช่วงต้น ๆ จะลดปริมาณอาหารขึ้นควบคู่ไปกับการรีดนมวันเว้นวัน วันเว้นสองวันจนกว่าเต้านมแห้ง และเพิ่มปริมาณอาหารขึ้นจนเกือบเท่าปริมาณปกติที่โคได้รับในช่วง 15-30 วันก่อนคลอด วิธีปฏิบัติ ดังกล่าวนี้นับว่าสามารถป้องกันการเกิดโรคคีโตซีสในฟาร์มได้ (ตาราง 24 ภาคผนวก ค)

2.13 การปฏิบัติเกี่ยวกับการรีดนม เกษตรกรเกือบทุกรายรีดนมวันละ 2 ครั้ง ช่วงเช้าเวลาประมาณ 05.37 น. ช่วงเย็นเวลาประมาณ 17.01 น. ห่างกันประมาณ 12 ชั่วโมง ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) รีดด้วยมือเพราะมีจำนวนแม่โครีดมน้อยและเห็นว่าสามารถได้ปริมาณน้ำนมมากกว่าการรีดด้วยเครื่อง ร้อยละ 44 มีการล้างและเช็ดเต้านมด้วยน้ำผสมคลอรีนก่อนรีด ร้อยละ 39 ใช้น้ำสะอาด มีการกระตุ้นเต้านมโดยใช้มือนวดโดยให้เหตุผลว่า เป็นการเตือนให้แม่โคปล่อยน้ำนม เต้านมตึง รีดง่าย ใช้เวลารีดน้อย และเมื่อรีดเสร็จแล้วมีเกษตรกรเพียงร้อยละ 24 เท่านั้นที่จุ่มหัวนมด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อโรคที่มีส่วนผสมของไอโอดีน เป็นที่น่าสังเกตว่ามีเกษตรกรบางส่วน (ประมาณร้อยละ 10) ที่ไม่มีการปฏิบัติใด ๆ หลังการรีด ด้วยเข้าใจว่า

ได้เสร็จสิ้นกระบวนการรีดนมแล้ว ภาระที่ใช้รองรับน้ำนมส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69) ใช้ถังอลูมิเนียม เพราะมีราคาถูกกว่าการใช้ถังสแตนเลส เกษตรกรเกือบทั้งหมดมีการกรองน้ำนมก่อนจำหน่าย โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 66) ใช้กรวยแบบมีตาข่ายวางที่ปากถังรวบรวมน้ำนม เกษตรกรเกือบทั้งหมดจำหน่ายน้ำนมดิบ ร้อยละ 65 จะส่งน้ำนมดิบทันทีหลังการรีดนมเข้าเย็น นอกนั้นจะเก็บนมเย็นค้างคืนแล้วรวบรวมส่งครั้งเดียวพร้อมกับการรีดนมช่วงเช้าในวันรุ่งขึ้น ตลาดน้ำนมดิบที่สำคัญ คือ สหกรณ์โคนมพัทลุง สหกรณ์โคนมสงขลา เกษตรกรบางรายนำน้ำนมดิบส่งที่สหกรณ์โดยตรง บางรายส่งศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบประจำกลุ่ม ดูเพิ่มเติมจากตาราง 25 (ภาคผนวก ค) ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับการศึกษาของ จีระชัย กาญจนพุดพิงศ์ และคณะ (2533 : 22-26) ที่พบว่าเกษตรกรรีดนมวันละ 2 ครั้ง มีระยะเวลาห่างกัน 10 ชั่วโมง ส่งนมดิบทันทีหลังการรีดเสร็จโดยผ่านศูนย์รวมน้ำนม และการศึกษาของ เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 7-8) ที่พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในภาคเหนือ มีการล้างและเช็ดเต้านมด้วยน้ำยาคลอรีนก่อนรีด จุ่มหัวนมด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อโรคหลังรีด และส่งน้ำนมดิบให้ศูนย์รวมน้ำนมทันทีหลังรีดเสร็จ

2.14 ความอยู่รอดของอาชีพเลี้ยงโคนม ปริมาณน้ำนมดิบรวมจากทุกฟาร์มวันละ 5,027 กก. หรือเฉลี่ยประมาณฟาร์มละ 45 กก. ราคาที่จำหน่ายได้เฉลี่ยทุกฟาร์มกิโลกรัมละ 10.36 บาท (ราคาประกันน้ำนมดิบของสหกรณ์โคนมพัทลุงและสหกรณ์โคนมสงขลา กิโลกรัมละ 10 บาท) ซึ่งพอจะประมาณได้ว่าเกษตรกรมีรายได้จากการจำหน่ายน้ำนมดิบโดยที่ยังไม่หักค่าใช้จ่ายใด ๆ เฉลี่ยประมาณฟาร์มละ 466 บาท/วัน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณารายได้ของฟาร์มโคนมที่ได้หักต้นทุนค่าอาหารชั้น แร่ธาตุ เวกซ์ภัณฑ์ ค่าน้ำมันยานพาหนะจากเกษตรกรจำนวน 58 รายที่ยอมเปิดเผยตัวเลขรายได้ จะมีรายได้เฉลี่ย 8,534 บาท/เดือน (เป็นรายได้โดยประมาณที่ไม่ได้หักต้นทุนคงที่ โดยเฉพาะค่าเสื่อมราคาของทรัพย์สิน) เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 78) ให้ความเห็นว่าสามารถดำเนินอาชีพเลี้ยงโคนมต่อไปได้ ร้อยละ 22 ให้ความเห็นว่าไม่สามารถอยู่ได้ เนื่องจากมีรายได้น้อยไม่เพียงพอชำระเงินกู้ ต้นทุนค่าอาหารชั้นสูง ไม่มีกำไร โคนให้น้ำมน้อย (1-6 กก./ตัว/วัน) ใช้จำนวนแรงงานในฟาร์มมกรายได้ไม่คุ้มกับค่าแรง มีจำนวนโคที่ยังไม่ให้ผลผลิตมากทำให้ต้นทุนค่าอาหารชั้นสูง เกษตรกรกลุ่มนี้จะแก้ปัญหาโดยการนำรายได้จากอาชีพเกษตรกรรมอื่น ๆ มาเกื้อกูลฟาร์มโคนม เช่น รายได้จากสวนยางพารา จำหน่ายโคพื้นเมือง หรือทำอาชีพเสริมอื่น ๆ เช่น ให้แม่บ้านค้าขาย เลี้ยงไก่พื้นเมือง (ไก่ตอน) เป็นต้น ดูเพิ่มเติมจากตาราง 26 (ภาคผนวก ค)

จากข้อมูลดังกล่าวจะพบว่าปริมาณการให้น้ำนมโดยเฉลี่ยของแม่โคประมาณ 9.03 กก./ตัว/วัน (คิดจากปริมาณน้ำนม 5,027 กก./วัน และจำนวนโครีดนม 491 ตัว โคนมแห่ง 66 จากตาราง 13 ภาคผนวก ค) ซึ่งเป็นปริมาณที่ยังคงต่ำอยู่ ฉะนั้นถึงแม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะให้ความเห็นว่าสามารถดำเนินการเลี้ยงโคนมต่อไปได้ แต่ถ้ามีการจัดการที่ดีในด้านอาหารชั้น อาหารหยาบและคัดโคไม่มีคุณภาพออกจากฝูง ก็อาจจะสามารถเพิ่มปริมาณน้ำนมดิบได้โดยไม่ต้องเพิ่มประชากรโคนม

2.15 การสุขาภิบาลฟาร์ม สิ่งที่เกษตรกรเกือบทั้งหมดปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอคือ การทำความสะอาดโรงเรือน อุปกรณ์รีดนม อานน้ำโคและเช็ดเต้านมก่อนการรีด และทำความสะอาดร่างกายโดยการล้างมือหรืออาบน้ำก่อนการรีดนม สำหรับการตรวจวัดโรคและโรคแห่งติดต่อกจะมีเจ้าหน้าที่ของรัฐไปให้บริการตรวจประจำปี ประมาณ 1-2 ครั้ง อย่างไรก็ตามมีเกษตรกรบางส่วนไม่ได้รับการดังกล่าว เนื่องจากการบริการไม่ทั่วถึง หรือไม่มีการนัดหมายล่วงหน้าทำให้ไม่พบเจ้าของฟาร์ม เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 54) ไม่เคยมีโคในฟาร์มตายโดยไม่รู้สาเหตุ ส่วนที่เหลือร้อยละ 46 เมื่อมีโคตายมักจะปฏิบัติโดยการย้ายซากไปฝังหรือเผา ให้เพื่อนบ้านไปชำแหละ หรือชำแหละบริโภคเอง มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้แจ้งให้เจ้าหน้าที่มาทำการชันสูตรก่อน เกษตรกรประมาณร้อยละ 94 นำมูลโคมาใช้ประโยชน์ ส่วนที่เหลือไม่ได้นำมาใช้เนื่องจาก แรงงานไม่เพียงพอ เวลาจำกัด แปลงหญ้าอยู่ไกลขนย้ายลำบาก หรือใช้วิธีคั้นน้ำล้างโรงเรือนทำให้มูลโคอยู่ในลักษณะของเหลวไม่สะดวกในการนำมาใช้ สำหรับผู้ที่นำมาใช้มีเพียงร้อยละ 40 เท่านั้นที่นำมูลโคมาใส่แปลงหญ้า และมีเกษตรกรเพียง 1 ราย ที่มีบ่อแก๊สชีวภาพ ดูเพิ่มเติมจาก ตาราง 27 (ภาคผนวก ค) ทำนองเดียวกับการศึกษาของ เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 7) สรเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล (2535 : 15) ที่พบว่าเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์จะให้บริการด้านการฉีดวัคซีนและตรวจรักษาโรคเป็นประจำทุกปี และการศึกษาของ บุญมี กองสมบัติ (2526 : 83-84) ที่พบว่าสิ่งที่เกษตรกรมีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอคือ การตรวจวัดโรค โรคแห่งติดต่อก การทำความสะอาดถึงส่งนมและอุปกรณ์รีดนม เมื่อโคตายโดยไม่ทราบสาเหตุมีการย้ายซากไปฝังหรือเผา ให้เพื่อนบ้าน

2.16 ความรู้ในการเลี้ยงโคนมและความคิดเห็นต่อการยึดอาชีพการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก จากตาราง 28 (ภาคผนวก ค) ความรู้ในการเลี้ยงโคนม พบว่าแหล่งของความรู้ที่สำคัญของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมนั้น ร้อยละ 29 ได้มาจากการฝึกอบรมและดูงาน รองลงมา ได้จากการแนะนำของเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์และประสบการณ์ที่เลี้ยงด้วยตนเองในจำนวนที่เท่ากัน

ประมาณร้อยละ 24 ส่วนที่เหลือได้จากญาติพี่น้องและเพื่อนร่วมอาชีพเดียวกัน จากการอ่านหนังสือและเอกสารแนะนำของทางราชการ และมีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่ได้รับการถ่ายทอดจากคู่สมรส (สามี) ซึ่งเป็นผู้เข้ารับการศึกษาอบรม สำหรับความเพียงพอของความรู้ในการเลี้ยงโคนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 74 ยังไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตามเมื่อถามถึงความรู้ที่ต้องการเพิ่มเติม เกษตรกรทั้งหมดจะต้องการเพิ่มเติม โดยมีลำดับความต้องการจากมากไปหาน้อยดังนี้ การสุขภาพโคนม การผสมเทียม การจัดการอาหาร การตรวจการเป็นสัด การปรับปรุงคุณภาพน้ำนม การรีดนม การดูแลรักษาแปลงหญ้า และการคัดโคออกจากฝูง เป็นต้น

ความคิดเห็นต่อการยึดอาชีพการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลักในภาคใต้ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 68) มีความคิดเห็นว่ายึดเป็นอาชีพหลักได้ รองลงมาร้อยละ 20 มีความคิดเห็นว่าไม่สามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ ที่เหลือร้อยละ 12 ไม่แน่ใจ

เหตุผลที่เกษตรกรมีความคิดเห็นว่าสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้เรียงลำดับความสำคัญดังนี้ เป็นอาชีพที่มีรายได้สูง แนนอนและสม่ำเสมอ สภาพพื้นที่และภูมิอากาศในภาคใต้มีความเหมาะสมในการทำแปลงหญ้าและเลี้ยงโคนม ปริมาณความต้องการน้ำนมในภาคใต้มีสูงและปัจจุบันยังผลิตได้ไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตามเกษตรกรกลุ่มนี้ได้มีข้อเสนอแนะว่า ความสำเร็จของอาชีพเลี้ยงโคนมนั้นผู้เลี้ยงควรมีอุปนิสัยรักสัตว์ และมีแปลงหญ้าของตนเองเพียงพอกับจำนวนโค

ส่วนเกษตรกรที่มีความคิดเห็นว่าไม่สามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ ให้เหตุผลเรียงลำดับความสำคัญ ดังนี้ อาชีพเลี้ยงโคนมเป็นงานจุกจิก ใช้เวลาทำตลอดวัน ไม่มีเวลาจะปลีกตัวไปทำกิจกรรมอื่นเพิ่มเติมได้ เป็นอาชีพที่ต้องลงทุนสูง ต้องมีที่ดินทำแปลงหญ้ามาก และต้องใช้เวลาหลาย ๆ ปี จึงจะประสบความสำเร็จเกษตรกรภาคใต้มักไม่ค่อยมีความอดทนเพียงพอจึงมักเลิกเลี้ยงกลางคัน อีกทั้งยังเห็นว่าภาคใตียังมีอาชีพเกษตรกรรมอื่น ๆ ให้เลือกอีกมากและมีรายได้ดีกว่าการเลี้ยงโคนมโดยเฉพาะการทำสวนยางพารา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ยังไม่มีการติดตาม/ให้คำแนะนำอย่างสม่ำเสมอและจริงใจ

สำหรับเกษตรกรที่ไม่แน่ใจ ให้เหตุผลเรียงลำดับความสำคัญดังนี้ ราคาที่ดินมีแนวโน้มสูงขึ้น อาจมีปัญหาการขาดที่ดินทำแปลงหญ้าในอนาคต การขาดแคลนนํ้ารดแปลงหญ้าในฤดูแล้ง และไม่มั่นใจว่าอาชีพการเลี้ยงโคนมจะถูกอุปนิสัยของเกษตรกรภาคใต้เพราะเป็นงานจุกจิกต้องทำทุกวัน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่ออาชีพเลี้ยงโคนมในทางที่ดี โดยเฉพาะในเรื่องของรายได้ที่จะเป็นแรงจูงใจให้เกิดความอดทนในการเลี้ยง ฉะนั้นแนวโน้มของการส่งเสริมอาชีพเลี้ยงโคนมของกรมปศุสัตว์ในช่วงปี พ.ศ.2540-2544 จึงมีความเป็นไปได้ มีข้อนำสังเกตประการหนึ่งคือ ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านมีความพึงพอใจและมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพการเลี้ยงโคนม เนื่องด้วยเป็นอาชีพที่ใช้เวลามาก ทำให้ผู้ชายที่เป็นสามีอยู่ติดบ้านมากขึ้น สำหรับรายได้เป็นประเด็นที่ผู้หญิงให้ความสำคัญน้อยกว่า โดยให้ความเห็นว่าหากรายได้ไม่เพียงพอก็ยังสามารถประกอบอาชีพอื่น ๆ เสริมได้

2.17 ปัญหาอุปสรรคในการเลี้ยงโค เกษตรกรเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 97) ประสบปัญหาอุปสรรค ประเภทปัญหาอุปสรรคที่สำคัญของเกษตรกร ได้แก่ โคมผสมติดยาก (ร้อยละ 25) ที่ดินทำแปลงหญ้าไม่เพียงพอ (ร้อยละ 15) ขาดเงินทุนหมุนเวียน (ร้อยละ 12) โคนเป็นโรคแต้ นมอักเสบและมีแมลงรบกวน (ร้อยละ 10) เป็นต้น สำหรับปัญหาอื่น ๆ และแนวทางในการแก้ปัญหาเพิ่มเติมจากตาราง 29 และตาราง 30 (ภาคผนวก ค)

จะเห็นได้ว่าปัญหาที่เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบคือ โคมผสมติดยาก ซึ่งมีจำนวนถึง 42 ราย ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้มีผลกระทบต่อรายได้ของฟาร์ม เพราะการผสมติดง่ายจะทำให้มีแม่โครีดนมในฟาร์มสม่ำเสมอ เนื่องจากสามารถกำหนดปฏิทินการผสมพันธุ์ได้ อย่างไรก็ตามยังเป็นประเด็นที่ไม่สามารถจะสรุปได้ชัดเจนว่า การผสมติดยากของเกษตรกรในพื้นที่ที่ทำการศึกษาก่อเกิดจากสาเหตุอะไร เนื่องจากมีปัจจัยที่อาจเป็นสาเหตุได้หลายประการ เช่น การจัดการด้านอาหารแก่โค ช่วงเวลาในการผสมที่มามีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม คุณภาพของน้ำเชื้อ ตลอดจนถึงความชำนาญของเจ้าหน้าที่ผสมเทียม

2.18 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาและส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในภาคใต้ จากตาราง 31 (ภาคผนวก ค) เกษตรกรมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

การถ่ายทอดความรู้ด้านการเลี้ยงโคนม เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 32) เสนอแนะว่าการฝึกอบรมเกษตรกรรายใหม่ควรมีการฝึกอบรมภาคทฤษฎีและฝึกภาคปฏิบัติทุกกิจกรรม เพื่อให้ทราบถึงภาระที่แท้จริงของการเลี้ยงโคนม และมีการประเมินตนเองก่อนเริ่มต้นเลี้ยง รองลงมา ร้อยละ 20 เห็นว่าการฝึกอบรมควรใช้เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงโคนมเป็นวิทยากร ร้อยละ 18 เสนอแนะให้มีการประเมินผลทุกครั้งหลังการฝึกอบรม ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 30 เป็นข้อเสนอแนะอื่น ๆ ได้แก่ การจัดฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ และการฝึกอบรมควรใช้วิธีการทัศนศึกษาหรือเยี่ยมชมเกษตรกรถึงฟาร์ม

สินเชื้อ เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 43) เห็นด้วยกับเงื่อนไขเงินกู้ของ ค.ป.ร. ที่ดำเนินการในปี พ.ศ.2537 ซึ่งมีระยะเวลาผ่อนชำระ 15 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี มี

ระยะเวลาปลอดชำระเงินต้นและดอกเบี้ยในช่วง 3 ปีแรก รองลงมา ร้อยละ 18 เสนอแนะว่า จำนวนเงินกู้ควรเพียงพอต่อการเริ่มต้นเลี้ยงโคนมจำนวน 5-10 ตัว ร้อยละ 18 เสนอให้มีการลดราคาโคนมในโครงการเงินกู้ไม่เกิน 20,000 บาท/ตัว ที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 22 เป็นข้อเสนอแนะอื่น ๆ ได้แก่ ไม่ควรใช้เงินไขดอกเบี้ยต่ำเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรกู้ ควรมีการติดตามการใช้เงินกู้ของเกษตรกรให้ตรงกับวัตถุประสงค์เงินกู้ ควรให้กู้เป็นรายบุคคลมีหลักทรัพย์สินค้ำประกัน

ตลาดจำหน่าย เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 58) เสนอแนะให้มีการจัดตั้งเป็นสหกรณ์โคนมในทุกเขตที่มีการส่งเสริม รองลงมา ร้อยละ 26 เห็นว่าควรมีการประกันราคาน้ำนมดิบ ร้อยละ 16 เสนอว่าควรส่งเสริมให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มแล้วค่อยพัฒนาไปเป็นสหกรณ์โคนมต่อไป จะช่วยให้สมาชิกมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวและสหกรณ์ฯจะมีความเข้มแข็ง

พันธุ์โคนม เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64) เสนอแนะว่าพันธุ์โคนมในโครงการเงินกู้ควรให้สิทธิ์เกษตรกรผู้กู้เป็นผู้เลือกเองทั้งหมด รองลงมา ร้อยละ 11 เสนอว่า พันธุ์โคนมควรมีระดับเลือดไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 HF ร้อยละ 10 ควรเป็นโคนมในพื้นที่ ส่วนที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 15 ให้ข้อเสนอแนะอื่น คือมีการตรวจสอบมาตรฐานของพันธุ์ให้ถูกต้อง และควรให้ปริมาณน้ำนมไม่น้อยกว่า 12 กก./ตัว/วัน

การผสมเทียม เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 45) เสนอแนะว่าทางราชการควรฝึกอบรมให้เกษตรกรในกลุ่มผู้เลี้ยงโคนมอย่างน้อย 1-2 คน มีความสามารถในการผสมเทียม เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าหน้าที่โดยต้องมีการสนับสนุนอุปกรณ์และน้ำเชื้อ รองลงมา ร้อยละ 37 เสนอให้เพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ผสมเทียมให้เพียงพอ ที่เหลือประมาณร้อยละ 18 เสนอให้สหกรณ์โคนมควรมีเจ้าหน้าที่ผสมเทียมบริการแก่สมาชิก

พืชอาหารสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53) เสนอแนะว่า หน่วยงานราชการควรสนับสนุนหญ้าสด/หญ้าแห้งให้เพียงพอในช่วงขาดแคลนรองลงมา ร้อยละ 26 เสนอให้ราชการสนับสนุนเครื่องอัดฟ่อนหญ้าและเมล็ดพันธุ์หญ้าให้เพียงพอ ที่เหลือประมาณร้อยละ 21 เสนอให้ราชการสนับสนุนการขุดเจาะบ่อบาดาลในพื้นที่แปลงหญ้า

เจ้าหน้าที่ส่งเสริม เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 45) เสนอแนะว่าเจ้าหน้าที่ควรมีการเยี่ยมชมเกษตรกรถึงฟาร์มอย่างสม่ำเสมอ รองลงมา ร้อยละ 37 เสนอให้มีการตรวจสอบความเพียงพอของจำนวนแปลงหญ้าก่อนส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงโคนม ที่เหลือประมาณร้อยละ 18 เห็นว่าเจ้าหน้าที่ควรมีความจริงจังและรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่

คุณภาพอาหารชั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 65) ได้เสนอแนะให้มีการควบคุมราคาอาหารชั้นไม่ให้เกินกิโลกรัมละ 6 บาท จะช่วยให้เกษตรกรดำรงอาชีพเลี้ยงโคนมต่อไปได้ โดยเฉพาะฟาร์มที่มีจำนวนแม่โครีคนมน้อยหรือแม่โคให้ปริมาณน้ำนมดิบต่ำ ส่วนที่เหลือร้อยละ 35 เสนอแนะให้มีการตรวจสอบมาตรฐานอาหารชั้นจากบริษัทต่าง ๆ ที่จำหน่าย โดยเฉพาะเปอร์เซ็นต์โปรตีน เนื่องจากเมื่อนำมาให้แม่โคจะสังเกตเห็นว่าปริมาณน้ำนมจะมีแนวโน้มสูง-ต่ำไม่แน่นอนทั้ง ๆ ที่อาหารชั้นของบริษัทฯ แสดงปริมาณเปอร์เซ็นต์โปรตีนเท่ากัน

3. การใช้แรงงานในกิจกรรมฟาร์มโคนม

3.1 แรงงานชายหญิงในการทำแปลงหญ้า และการให้อาหาร จากตาราง 8 แสดงให้เห็นถึงสัดส่วนของชายหญิงที่เกี่ยวข้องกับการใช้แรงงานในกิจกรรมทำแปลงหญ้าและให้อาหารโคนม มีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 การทำแปลงหญ้า พบว่าชายหญิงจะมีส่วนช่วยเหลือกันเกือบทุกกิจกรรม โดยสัดส่วนที่ชายหญิงช่วยกันจะมากกว่าสัดส่วนที่ผู้ชายหรือผู้หญิงทำคนเดียว ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลูก การใส่ปุ๋ย และการตัดหญ้าประมาณร้อยละ 45, 41 และ 39 ตามลำดับ ยกเว้นการเตรียมดินเท่านั้นที่ผู้ชายทำคนเดียวมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 66 ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องจากการเตรียมดินมักจะใช้รถไถเดินตาม ใช้กำลังมากไม่เหมาะกับผู้หญิง อย่างไรก็ตาม มีผู้หญิงประมาณร้อยละ 4 ที่ทำคนเดียว ทั้งนี้เนื่องจากสามีมีสุขภาพไม่แข็งแรงหรือสามีทำงานรับจ้างนอกภาคการเกษตรต่างจังหวัด นอกจากนี้บุตรชายยังมีส่วนร่วมใน 4 กิจกรรมของการทำแปลงหญ้ามากกว่าบุตรหญิง ส่วนคนอื่น ๆ ที่เป็นญาติพี่น้องก็เป็นไปในทำนองเดียวกันคือ ผู้ชายมีส่วนร่วมในสัดส่วนสูงกว่าผู้หญิง

เป็นที่น่าสังเกตว่ากิจกรรมการตัดหญ้าที่ชายหญิงกระทำร่วมกันนั้น ผู้หญิงจะมีบทบาทในลักษณะช่วยในการรวบรวมหญ้าที่ผู้ชายตัด ขนย้ายและลำเลียงสู่โรงเรือน ไม่ได้มีบทบาทในการตัดหญ้าโดยตรงเนื่องจากในเขตพื้นที่ที่ศึกษาเกษตรกรจะใช้เครื่องตัดหญ้าแบบสะพายไหล่ซึ่งผู้หญิงส่วนใหญ่เห็นว่าไม่เหมาะสมกับตนเอง มีผู้หญิงที่เป็นแรงงานหลักเพียงร้อยละ 7 เท่านั้นที่ตัดหญ้าด้วยตนเอง จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่าบทบาทชายหญิงด้านแรงงานในกิจกรรมการทำแปลงหญ้ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จำเป็นต้องปฏิเสธสมมติฐานที่กำหนดไว้ กล่าวคือ ผู้ชายจะมีบทบาทด้านแรงงานมากกว่าผู้หญิง ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการทำแปลงหญ้าถึงแม้ชายหญิงส่วนใหญ่จะช่วยกัน แต่ภาระหนักยังคงเป็นของผู้ชายที่เป็นแรงงานหลักหรือบุตรชาย

3.1.2 การให้อาหาร โรงเรือนโคนมของเกษตรกรส่วนใหญ่มักสร้างอยู่บริเวณเดียวกับที่พักอาศัย และการให้อาหารเป็นกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน จึงเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในลักษณะที่ทำคนเดียวมากกว่าการทำแปลงหญ้าซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องอยู่ไกลบ้านส่งผลกระทบต่อภาระหน้าที่ดูแลบ้านเรือนของผู้หญิง กิจกรรมเด่นชัดที่ผู้หญิงทำคนเดียวมากขึ้น ได้แก่ การให้อาหารชั้นโครุ่น ร้อยละ 19 การให้อาหารชั้นโคสาวร้อยละ 18 การให้อาหารชั้นโครีคนมร้อยละ 16 และการให้อาหารชั้นโคท้องที่หยุดพักการรีดนมร้อยละ 15 ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้แร่ธาตุ อาหารขยายเสริม อาหารขยายทั้งโครุ่น โคสาวและโครีคนม พบว่าสัดส่วนที่ชายหญิงช่วยกันจะสูงกว่าสัดส่วนที่ผู้ชายหรือผู้หญิงทำคนเดียว นอกจากนี้ยังพบว่า กิจกรรมการให้อาหารชั้นโครุ่นโคสาวและโครีคนม สัดส่วนที่ชายหญิงช่วยกันจะใกล้เคียงกับสัดส่วนที่ชายทำคนเดียวคืออยู่ในช่วงร้อยละ 29-33 ยกเว้นการให้อาหารชั้นโคท้องที่หยุดพักการรีดนมเท่านั้นที่ผู้ชายทำคนเดียวสูงที่สุดถึงร้อยละ 40 ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ความรู้ในระดับหนึ่งในการจัดการเรื่องอาหารควบคุมไปกับการจัดช่วงจังหวะการรีดนม เพื่อให้เต้านมแห้งและแม่โคมีสุขภาพสมบูรณ์ให้ปริมาณน้ำนมได้มากหลังคลอด ซึ่งผู้หญิงส่วนใหญ่เห็นว่าผู้ชายสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องมากกว่า เพราะถึงแม้จะมีผู้หญิงจำนวนร้อยละ 34 มีส่วนช่วยผู้ชายแต่ก็เป็นปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้ชายและไม่ได้ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม มีผู้หญิงที่เป็นแรงงานหลักประมาณร้อยละ 15 ที่สามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้บุตรชายและคนอื่น ๆ ที่เป็นผู้ชายยังมีส่วนช่วยในกิจกรรมการให้อาหารมากกว่าบุตรหญิงหรือญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ที่เป็นผู้หญิง จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่าบทบาทชายหญิงด้านแรงงานในกิจกรรมการให้อาหารเกือบทุกกิจกรรม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จำเป็นต้องปฏิเสธสมมติฐานที่กำหนดไว้ กล่าวคือ ผู้ชายจะมีบทบาทด้านแรงงานในกิจกรรมเหล่านี้มากกว่าผู้หญิง ยกเว้นการให้อาหารชั้นโครุ่นและการให้อาหารชั้นโคสาวที่บทบาทชายหญิงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนด

ฉะนั้น ในกิจกรรมการให้อาหารแม้ว่าเกือบทั้งหมดสัดส่วนที่ชายหญิงช่วยกันจะสูงกว่าสัดส่วนอื่น ๆ แต่เมื่อพิจารณาดูในภาพรวมแล้วภาระหนักยังคงเป็นของผู้ชายที่มีบทบาทเป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนมมากกว่าผู้หญิงและผู้ชายอื่น ๆ ทุก ๆ สถานภาพในครัวเรือน

ตาราง 8 แรงงานชายหญิงในการทำแปลงหญ้า และการให้อาหาร

(n=114)

กิจกรรม	จำนวนแรงงานชายหญิง (ร้อยละ)						
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่น	
				ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
แปลงหญ้า							
- การเตรียมดิน (n=68)	66.1	7.4	4.4*	13.2	1.5	7.4	-
- การปลูก (n=164)	18.3	45.1	5.5*	10.4	6.7	9.1	4.9
- การตัดหญ้า (n=121)	23.1	38.9	7.4*	13.2	7.4	8.3	1.7
- การใส่ปุ๋ย (n=133)	30.1	40.6	12.3*	9.8	3.0	2.2	3.0
การให้อาหาร							
- การให้แร่ธาตุ (n=131)	29.0	44.3	6.9*	8.4	3.8	4.6	3.0
- การให้อาหารหยาบเสริม (n=101)	34.7	39.6	7.9*	9.9	3.9	2.0	2.0
- การให้อาหารชั้น โครุ่น (n=119)	31.1	32.0	19.3	6.7	2.5	5.0	3.4
- การให้อาหารชั้น โคสาว (n=122)	28.7	32.8	18.0	7.4	2.5	5.7	4.9
- การให้อาหารชั้น โครีคนม (n=134)	29.9	32.8	16.4*	8.2	3.7	4.5	4.5
- การให้อาหารหยาบโครุ่น (n=128)	22.7	46.1	7.0*	9.4	4.7	6.2	3.9
- การให้อาหารหยาบโคสาว (n=137)	21.9	45.3	5.8*	10.9	5.1	6.6	4.4
- การให้อาหารหยาบโครีคนม (n=147)	19.7	49.0	6.1*	9.5	5.5	6.1	4.1
- การจัดการอาหารชั้นโคห้อง ที่หยุดการรีดนม (n=101)	39.6	33.7	14.9*	5.0	0.9	2.0	3.9

หมายเหตุ : คนอื่น หมายถึง บิดา-มารดา พ่อตา-แม่ยาย น้อง หลาน ลูกจ้าง และเพื่อน

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (รายละเอียดดูภาคผนวก ง)

3.2 แรงงานชายหญิงในการเลี้ยงดูโค จากตาราง 9 รูปแบบการเลี้ยงโคนมในพื้นที่ที่ทำการศึกษามี 5 รูปแบบ แต่ละรูปแบบสัดส่วนการมีส่วนร่วมในการดูแลของชายหญิงจะแตกต่างกันสรุปได้ดังนี้

3.2.1 การเลี้ยงแบบปล่อยแปลงหญ้า พบว่าสัดส่วนที่ผู้ชายทำคนเดียวจะมากที่สุดประมาณร้อยละ 43 ผู้หญิงทำคนเดียวประมาณร้อยละ 29 และชายหญิงช่วยกันประมาณ

ร้อยละ 14 นอกจากนี้ยังพบว่าคนอื่น ๆ ที่เป็นเพศหญิงโดยเฉพาะมารดาของผู้ชายยังมีส่วนช่วยเหลือถึงร้อยละ 14 เป็นที่น่าสังเกตว่าสัดส่วนที่ผู้ชายหรือผู้หญิงทำคนเดียว จะสูงกว่าสัดส่วนที่ชายหญิงช่วยกัน ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบการเลี้ยงแบบปล่อยแปลงหญ้ามักจะพบในครอบครัวเกษตรกรที่มีแรงงานจำกัดเพียง 2 คน โดยที่แรงงานคนหนึ่งไม่ได้ทำประจำทุกวัน เพราะช่วงกลางวันไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม เช่น รับราชการ ค้าขาย รับจ้างกรีดยางหรือกรรมกรก่อสร้าง ฉะนั้นถึงแม้จะเป็นกิจกรรมที่ต้องทำใกล้บ้านและใช้เวลามากในการด้อนฝูงโคไปกลับโรงเรือนผู้หญิงก็ยังคงมีบทบาทที่สูง

3.2.2 การเลี้ยงแบบขึ้นโรงและผูกล้าในแปลงนาเป็นครั้งคราว พบว่าส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53) ชายหญิงช่วยกันเลี้ยงดู รองลงมา ร้อยละ 30 ผู้ชายทำคนเดียว ร้อยละ 4 ผู้หญิงทำคนเดียว นอกจากนี้คนอื่น ๆ เพศชายที่เป็นญาติพี่น้อง เช่น บิดา น้องชาย หลานชาย และลูกจ้างชาย มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูมากกว่าบุตรชายและบุตรสาว

3.2.3 การเลี้ยงแบบปล่อยลานและผูกล้าในแปลงนาเป็นครั้งคราว การเลี้ยงรูปแบบนี้มีความคล้ายคลึงกับการเลี้ยงแบบขึ้นโรง ต่างกันตรงที่โคไม่ต้องยืนชองตลอดเวลา แต่เกษตรกรจะมีรั้วไฟฟ้ากั้นรอบ ๆ บริเวณโรงเรือนเพื่อให้โคได้ออกกำลังกายและไม่เครียด ดังนั้นสัดส่วนที่ชายหญิงช่วยกันเลี้ยงดูจึงมากที่สุดประมาณร้อยละ 44 รองลงมาประมาณร้อยละ 20 ผู้ชายทำคนเดียว ร้อยละ 7 ผู้หญิงทำคนเดียว นอกจากนี้บุตรชายยังมีส่วนช่วยเหลือดูประมาณร้อยละ 13 ซึ่งเป็นสัดส่วนสูงกว่าบุตรหญิง หรือคนอื่น ๆ ในครัวเรือนทุกเพศ

3.2.4 การเลี้ยงแบบขึ้นโรงหรือปล่อยลาน มีเกษตรกรเพียง 4 รายเท่านั้นที่เลี้ยงดูในรูปแบบนี้ พบว่าร้อยละ 50 ชายหญิงที่มีความสัมพันธ์เป็นสามีภรรยาจะช่วยกัน ร้อยละ 25 ผู้หญิงที่เป็นบุตรสะใภ้ทำคนเดียว และร้อยละ 25 บุตรชายมีส่วนช่วยในการดูแล

3.2.5 การเลี้ยงแบบผูกล้าบริเวณบ้าน พบว่าร้อยละ 67 ชายหญิงช่วยกัน ที่เหลือร้อยละ 33 ผู้ชายทำคนเดียว การเลี้ยงในรูปแบบนี้พบในเกษตรกรอำเภอเมืองพัทลุง ซึ่งเป็นเกษตรกรรายใหม่มีโคนมเพียง 1-3 ตัว

จากรูปแบบการเลี้ยงโคนม จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงแบบขึ้นโรงและผูกล้าในแปลงนา การเลี้ยงแบบปล่อยลานหรือผูกล้าในแปลงนา หรือการผูกล้าบริเวณบ้านผู้หญิงจะมีส่วนร่วมที่เด่นชัดมากกว่าการเลี้ยงแบบปล่อยแปลงหญ้า เพราะผู้หญิงส่วนใหญ่เห็นว่ายังสามารถปลีกเวลามาทำกิจกรรมงานบ้านเพิ่มเติมได้ จากการทดสอบสมมติฐานบทบาทชายหญิงด้านแรงงาน ในกิจกรรมการเลี้ยงดูแบบขึ้นโรงและผูกล้าในแปลงนาเป็นครั้งคราว การเลี้ยงแบบปล่อยลานและผูกล้าในแปลงนาเป็นครั้งคราว พบว่าบทบาทชายหญิงด้านแรงงาน

ในกิจกรรมดังกล่าวนี้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจำเป็นต้องปฏิเสธสมมติฐานที่กำหนดไว้ กล่าวคือผู้ชายจะมีบทบาททางด้านแรงงานมากกว่าผู้หญิง

ตาราง 9 แรงงานชายหญิงในการเลี้ยงดูโค

(n=114)

รูปแบบการเลี้ยงดูโค	จำนวนแรงงานหญิง (ร้อยละ)							
	ชายทำ		หญิงทำ		บุตร		คนอื่น*	
	คนเดียว	ช่วยกัน	คนเดียว	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
- ปลอ่ยแปลงหญ้า (n=7)	42.8	14.3	28.6	-	-	-	14.3	
- ขึ้นโรงและผูกล่ำนในแปลงนา เป็นครั้งคราว (n=55)	29.1	52.8	3.6*	3.6	1.8	7.3	1.8	
- ปลอ่ยลานและผูกล่ำนในแปลง นาเป็นครั้งคราว (n=77)	19.5	44.2	6.5*	12.9	6.5	6.5	3.9	
- ขึ้นโรงและปลอ่ยลาน (n=4)	-	50.0	25.0	25.0	-	-	-	
- ผูกล่ำนบริเวณบ้าน (n=3)	33.3	66.7	-	-	-	-	-	

หมายเหตุ: คนอื่น หมายถึง บิดา-มารดา พ่อตา-แม่ยาย และน้อง

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (รายละเอียดดูภาคผนวก ง)

3.3 แรงงานชายหญิงในการเลี้ยงดูลูกโค จากตาราง 10 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูลูกโค พบว่าการปฏิบัติต่อลูกโคก่อนคลอดซึ่งได้แก่ การจัดที่คลอด ผู้ชายจะมีบทบาททำคนเดียวสูงถึงร้อยละ 52 รองลงมา ประมาณร้อยละ 37 ชายหญิงช่วยกัน มีเพียงประมาณร้อยละ 5 เท่านั้นที่ผู้หญิงทำคนเดียว นอกจากนี้บุตรชายหรือญาติที่น้องเพศชายยังมีส่วนช่วยอีกประมาณร้อยละ 3 ส่วนการปฏิบัติต่อลูกโคหลังคลอด เช่น การเช็ดตัว การตัดสายรก หัดลูกโคกินนม การตรวจความสมบูรณ์ของเต้านมผู้ชายจะมีสัดส่วนทำคนเดียว (ประมาณร้อยละ 32-38) สูงกว่าสัดส่วนที่ชายหญิงช่วยกัน (ประมาณร้อยละ 28-36) หรือสัดส่วนที่ผู้หญิงทำคนเดียว (ประมาณร้อยละ 5-17) สำหรับบุตรและคนอื่น ๆ พบว่าบุตรชายมีส่วนร่วมในสัดส่วนที่สูงกว่าบุตรหญิงและคนอื่น ๆ ส่วนการให้กินนมน้ำเหลือง และการให้นมลูกโค พบว่าเป็นบทบาทเด่นของผู้หญิง โดยผู้หญิงทำคนเดียวถึงร้อยละ 34 จากการสัมภาษณ์เกษตรกร ได้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่าหน้าที่ในการให้นมลูกโคควรเป็นหน้าที่ของผู้หญิง เพราะผู้หญิงใจเย็นกว่าอีกทั้งมีสัญชาตญาณของความเป็นแม่ ผู้หญิงจึงเอาใจใส่กว่า ลูกโคจึงมักจะสมบูรณ์แข็งแรงกว่าให้ผู้ชายดูแล สำหรับบุตรและคนอื่น ๆ ในครอบครัวจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมให้นมลูกโคไม่เกินร้อยละ 5

ตาราง 10 แรงงานชายหญิงในการเลี้ยงดูลูกโค

(n=114)

การเลี้ยงดูลูกโค	จำนวนแรงงานชายหญิง (ร้อยละ)							
	ชายทำ		หญิงทำ		บุตร		คนอื่น	
	คนเดียว	ช่วยกัน	คนเดียว	ช่วยกัน	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
- การจัดที่คอก (n=63)	52.4	36.5	4.7*		3.2	-	3.2	-
- การเช็ดตัวหลังคอก (n=142)	34.5	35.9	5.0*		11.3	3.5	5.6	4.2
- การตัดสายรก (n=132)	36.4	34.1	5.3*		10.6	3.0	6.1	4.5
- ให้อาหารลูกโคกินนม (n=139)	32.4	28.1	16.5*		8.6	2.9	7.2	4.3
- การตรวจความสมบูรณ์ของเต้านม (n=110)	38.2	30.9	4.5*		10.9	3.6	6.4	5.5
- การให้กินนมน้ำเหลือง (n=127)	30.7	22.0	33.1		4.7	3.2	2.4	3.9
- การให้นมลูกโค (n=122)	30.3	20.5	34.4		4.9	2.5	2.5	4.9
- การขุนลูกโคเพศผู้ (n=30)	43.4	23.3	3.3*		10.0	3.3	6.7	10.0

หมายเหตุ: คนอื่น หมายถึง บิดา-มารดา พ่อตา-แม่ยาย น้อง และหลาน

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (รายละเอียดดูภาคผนวก ง)

สำหรับการขุนลูกโคนมเพศผู้ พบว่าเป็นบทบาทที่ผู้ชายซึ่งเป็นแรงงานหลักและบุตรชายช่วยกันเลี้ยงดู มีเกษตรกรเพียง 23 ราย เท่านั้นที่มีการเลี้ยงขุนลูกโคเพศผู้ โดยมีทั้งรูปแบบการปล่อยลานบริเวณบ้านและผูกล้า มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีกิจกรรมนี้มักจะเป็นครัวเรือนที่มีบิดาหรือมารดาที่สูงอายุอาศัยรวมอยู่ด้วย หรือมีบุตรหลายคน ทำให้ไม่มีปัญหาด้านแรงงาน ไม่มีการเลี้ยงขุนด้วยอาหารข้น ใช้หญ้าธรรมชาติอย่างเดียว หรือหญ้าที่เหลือจากให้โคเพศเมียในฟาร์ม เนื่องจากเกษตรกรเห็นว่าทำให้ต้นทุนสูง การที่เลี้ยงไว้ก็เพียงเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นบางส่วนเท่านั้นอีกทั้งไม่ได้ตั้งความหวังว่าจะต้องจำหน่ายให้ได้ราคาสูง

จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่าบทบาทชายหญิงด้านแรงงานในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูลูกโค เกือบทุกกิจกรรมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จำเป็นต้องปฏิเสธสมมติฐานที่กำหนดไว้ กล่าวคือผู้ชายมีบทบาทด้านการใช้แรงงานในกิจกรรมเหล่านี้มากกว่าผู้หญิง ยกเว้นกิจกรรมการให้กินนมน้ำเหลือง และการให้นมลูกโคเท่านั้นที่บทบาทด้านแรงงานของชายหญิงไม่แตกต่างกัน

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการเลี้ยงดูลูกโค โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับลูกโคทั้งก่อนคลอดและหลังคลอด ถึงแม้ว่าผู้หญิงจะมีส่วนช่วย แต่ผู้ชายก็ยังคงเป็นผู้มีบทบาท

เด่นกว่าทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ความรู้ในระดับหนึ่ง ซึ่งผู้ปฏิบัติอาจจะต้องมีประสบการณ์หรือผ่านการฝึกอบรมมาก่อนจึงจะสามารถปฏิบัติได้ ข้อมูลดังกล่าวนี้อาจจะชี้ให้เห็นว่าผู้ชายคือผู้ที่มีโอกาสได้รับการฝึกอบรมหรือมีความรู้ในการเลี้ยงโคนมมากกว่าผู้หญิง

3.4 แรงงานชายหญิงในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรีดนม และส่งนม กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรีดนมเป็นกิจกรรมที่มีหลายขั้นตอนที่ต่อเนื่องกันเริ่มตั้งแต่ การทำความสะอาดเต้านมก่อนรีด การกระตุ้นเต้านม การรีดนม และการทำความสะอาดเต้านมหลังรีด ฉะนั้นหากใครเป็นผู้ปฏิบัติก็จะปฏิบัติทุก ๆ กิจกรรมข้างต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการรีดนม จากตาราง 11 พบว่า ผู้ชายจะมีบทบาทเด่นกว่าผู้หญิง สัดส่วนที่ผู้ชายทำคนเดียวอยู่ประมาณ ร้อยละ 41-43 ขณะที่ผู้หญิงทำคนเดียวมีประมาณร้อยละ 10-13 เท่านั้น นอกจากนี้บุตรชายยังมีส่วนช่วยในกระบวนการรีดนมจำนวนใกล้เคียงกับที่ผู้หญิงทำคนเดียว คือประมาณ ร้อยละ 10-14 เช่นกัน สำหรับบุตรหญิงหรือคนอื่น ๆ ในครอบครัวทุกสถานภาพมีส่วนร่วมไม่เกินร้อยละ 5

กิจกรรมการกรองน้ำนมก่อนนำส่งศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบ ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยผู้หญิงทำคนเดียวประมาณร้อยละ 21 แต่ผู้ชายก็ยังคงทำมากกว่า (ร้อยละ 40) สำหรับการส่งน้ำนมดิบเกษตรกรส่วนใหญ่จะรวบรวมส่งทันทีหลังการรีดนมเข้าเย็น ส่วนใหญ่มักใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะขนส่งและบรรทุกอาหารขึ้นกลับฟาร์มครั้งละ 1-2 ถู ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นกิจกรรมที่ชายทำคนเดียวสูงที่สุดถึงร้อยละ 60 ในขณะที่มีผู้หญิงเพียงร้อยละ 7 เท่านั้นที่มีภาระส่งนมคนเดียวและมักจะพบในครัวเรือนที่ฟาร์มอยู่ไม่ไกลจากสหกรณ์หรือศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบประจำกลุ่ม เพราะมักจะใช้รถเข็นเป็นพาหนะส่งน้ำนมดิบหรือเป็นฟาร์มที่ผู้หญิงมีบทบาทเป็นแรงงานหลัก นอกจากนี้ยังพบว่าบุตรชายหรือคนอื่น ๆ ที่เป็นผู้ชายมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งนมเท่ากันคือประมาณร้อยละ 11 ส่วนบุตรสาวมีส่วนร่วมประมาณร้อยละ 2 เท่านั้น สำหรับคนอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมมักจะเป็นญาติพี่น้องที่มีบ้านเรือนใกล้เคียงและมีอาชีพเดียวกันโดยจะสลับกับส่งน้ำนมดิบคนละวัน ซึ่งมักจะเป็นฟาร์มที่มีปริมาณน้ำนมต่อวันน้อย (ประมาณ 10-15 กก.) มีส่วนน้อยที่จ้างรถยนต์รับจ้างในหมู่บ้านโดยจะคิดค่าขนส่งน้ำนมดิบอัตรา กิโลกรัมละ 0.50 บาท ส่วนอาหารขึ้นในเที่ยวกลับอัตราถูกละ 5 บาท

เมื่อพิจารณาในภาพรวมจะพบว่า การปฏิบัติเกี่ยวกับการรีดนมทุกกิจกรรมและการส่งนมเป็นหน้าที่หลักของผู้ชายที่เป็นสามีและบุตร จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่าผู้ชายมีบทบาทด้านแรงงานมากกว่าผู้หญิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จำเป็นต้องปฏิเสธสมมติฐานที่

กำหนดไว้ ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากเกษตรกรมักรีดนมด้วยมือต้องใช้กำลังมาก ผู้หญิงเห็นว่าผู้ชายแข็งแรงกว่าจึงมีความเหมาะสมกับผู้ชายมากกว่า อย่างไรก็ตามผู้หญิงที่มีสถานภาพเป็นภรรยาเกือบทั้งหมดมีความสามารถในการรีดนม แต่ส่วนใหญ่ยังไม่ปฏิบัติปล่อยให้เป็นภาระหน้าที่ของผู้ชายที่เป็นสามีเพียงลำพัง โดยมีเหตุผลว่าหากตนเองปฏิบัติและสามีเห็นว่าสามารถปฏิบัติได้ สามีจะปล่อยให้ภาระหน้าที่ของภรรยาเพียงลำพัง แล้วใช้เวลาไปสมาคมสังสรรค์กับเพื่อนบ้านมากขึ้น ฉะนั้นการไม่ช่วยรีดนมของผู้หญิงบางส่วนนับเป็นมาตรการหนึ่งที่ผู้หญิงใช้ควบคุมเวลาของสามี เพราะการรีดนมต้องรีดทุกวัน วันละ 2 ครั้งและมีเวลารีดที่แน่นอน

ตาราง 11 แรงงานชายหญิงในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรีดนมและส่งนม

(n=114)

กิจกรรม	จำนวนแรงงานชายหญิง (ร้อยละ)						
	ชายทำคนเดียว	ชายหญิงช่วยกัน	หญิงทำคนเดียว	บุตร		คนอื่น	
				ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
การรีดนม							
- การรีดนมช่วงเช้า (n=139)	42.4	25.2	10.1*	13.7	4.3	3.6	0.7
- การรีดนมช่วงเย็น (n=141)	41.1	26.2	10.0*	14.2	5.0	2.8	0.7
- การทำความสะอาดเต้านมก่อนรีด (n=132)	40.9	26.5	12.1*	10.6	4.6	3.8	1.5
- การกระตุ้นเต้านมก่อนรีด (n=128)	42.2	25.8	11.7*	10.1	4.7	3.9	1.6
- การทำความสะอาดเต้านมหลังการรีด (n=120)	43.3	24.2	13.3*	10.0	4.2	3.3	1.7
- การกรองน้ำนม (n=120)	40.0	20.8	20.8*	9.2	3.3	3.3	2.5
การส่งน้ำนมดิบสู่ตลาด (n=128)	60.2	8.6	7.0*	10.9	2.4	10.9	-

หมายเหตุ: คนอื่น หมายถึง น้ำ ที่ นึ่ง ถูกจ้าง และพนักงานขับรถยนต์รับจ้าง

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (รายละเอียดดูภาคผนวก ง)

3.5 แรงงานชายหญิงในการสุขาภิบาลฟาร์ม

จากตาราง 12 พบว่าสัดส่วนที่ชายหญิงช่วยกันจะสูงในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการย้ายซากไปฝังหรือเผา การขนย้ายมูลโคไปใส่แปลงหญ้าและแปลงพืชอื่น ๆ โดยมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 41-47 นอกจากนี้บุตรชายยังมีส่วนช่วยในกิจกรรมดังกล่าวมากกว่าบุตรหญิงและคนอื่น ๆ ในครัวเรือน จะเห็นได้ว่ากิจกรรมเหล่านี้ผู้ชายที่เป็นสามี มีบทบาทเด่นกว่าบุคคลอื่น ๆ ทุก ๆ สถานภาพในครัวเรือน สำหรับกิจกรรมที่ชายทำคนเดียวมากที่สุดคือการอาบน้ำและแปรงขนโคก่อนรีดนมจำนวนร้อยละ 34 สอดคล้องกับการศึกษาในตาราง 11 ที่พบว่าผู้ชายคือ แรงงานหลักในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรีดนม ส่วนกิจกรรมที่

ผู้หญิงทำคนเดียวมากกว่าคือ การทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนม จำนวนร้อยละ 39 ที่เป็นเช่นนี้อาจจะสืบเนื่องมาจากหลังจากรีดนมเสร็จผู้ชายส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งนมไปยังสหกรณ์ฯ หรือศูนย์รวบรวมน้ำนม ฉะนั้นผู้ที่อยู่ประจำฟาร์มขณะนั้นซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นภรรยาจึงต้องรับภาระในการล้างทำความสะอาดอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการรีดนมทุกชนิด นอกจากนี้เมื่อถามถึงเหตุผล ผู้ชายบางส่วนเห็นว่าควรเป็นหน้าที่ของผู้หญิงเหมือนกับการล้างจานในครัวเรือนที่ผู้หญิงควรจะต้องทำ ขณะเดียวกันตัวของผู้หญิงเองก็มีความรู้สึกว่าการเป็นหน้าที่ของผู้หญิงเช่นกัน นอกจากนี้บุตรหญิงยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้อีกประมาณร้อยละ 6 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าบุตรชายหรือคนอื่น ๆ ในครัวเรือน

จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่าบทบาทชายหญิงด้านแรงงานในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสุขาภิบาลฟาร์มเกือบทุกกิจกรรม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จำเป็นต้องปฏิเสธสมมติฐานที่กำหนดไว้ กล่าวคือผู้ชายมีบทบาทด้านแรงงานมากกว่าผู้หญิง ยกเว้นกิจกรรมการทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนมและการขนย้ายมูลโคใส่พื้นที่ปลูกพืชอื่น ๆ ที่บทบาทชายหญิงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนด

ตาราง 12 แรงงานชายหญิงในการสุขาภิบาลฟาร์ม

(n=114)

กิจกรรม	จำนวนแรงงานชายหญิง (ร้อยละ)							
	ชายทำ		หญิงทำ		บุตร		คนอื่น	
	คนเดียว	ช่วยกัน	คนเดียว	ช่วยกัน	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
- การทำความสะอาดโรงเรือน (n=138)	29.0	30.4	15.2*	11.6	3.6	7.3	2.9	
- การทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนม (n=120)	25.8	21.7	39.2	1.7	5.8	1.7	4.1	
- การอาบน้ำและแปรงขนโคก่อนรีดนม (n=125)	34.4	28.8	17.6*	8.8	2.4	6.4	1.6	
- การย้ายซากไปฝังหรือเผา (n=46)	26.1	41.3	2.2*	21.7	4.3	4.3	-	
- การขนย้ายมูลโคใส่แปลงหญ้า (n=124)	19.4	46.8	5.6*	15.3	7.3	4.0	1.6	
- การขนย้ายมูลโคใส่พื้นที่ปลูกพืชอื่น ๆ (n=73)	23.3	42.5	13.7	6.9	2.7	8.2	2.7	

หมายเหตุ: คนอื่น หมายถึง น้องชาย น้องสาว หลาน และลูกจ้าง

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (รายละเอียดดูภาคผนวก ง)

เมื่อพิจารณาในภาพรวมของการใช้แรงงานในกิจกรรมฟาร์มโคนม จะพบว่าผู้ชายจะมีบทบาทเด่นกว่าผู้หญิงทั้งในกิจกรรมที่ใช้กำลังมาก เช่น การเตรียมดิน การใส่ปุ๋ย การขนย้ายมูลโค การย้ายซากไปฝังหรือเผา กิจกรรมที่ต้องใช้ความรู้หรือความชำนาญเฉพาะ เช่น การจัดการด้านอาหารชั้นแก่โคที่ห้องที่หยุดพักการรีดนม การรีดนมและส่งนม การปฏิบัติเกี่ยวกับลูกโคหลังคลอดทั้ง การเช็ดตัว การตัดสายรก การหัดลูกโคกินนม การตรวจความสมบูรณ์ของเต้านม ตลอดจนลักษณะกิจกรรมที่ต้องทำไกลบ้าน เช่น การเลี้ยงโคแบบปล่อยในแปลงหญ้า สำหรับในส่วนของผู้หญิงจะพบว่ากิจกรรมที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมมากขึ้นมักเป็นกิจกรรมที่ทำใกล้บ้านเนื่องจากผู้หญิงส่วนใหญ่ยังคงมีภาระงานบ้านที่ต้องทำควบคู่กันไป หรือเป็นกิจกรรมที่ผู้ชายส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ควรเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ได้แก่ การให้อาหารลูกโค การเลี้ยงที่มีลักษณะยืนโรงหรือผูกล่ำนบริเวณบ้าน การกรอน้ำนมและการล้างอุปกรณ์รีดนม เป็นต้น อย่างไรก็ตามในทุก ๆ กิจกรรมผู้หญิงได้มีส่วนร่วมด้านแรงงานควบคู่ไปกับผู้ชายโดยตลอด สัดส่วนการมีส่วนร่วมของผู้หญิงจะขึ้นกับข้อจำกัดหรือเงื่อนไขต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของเบญจพรรณ ชินวัตร, เบญจวรรณ ทองศิริ และ จามะรี พิทักษ์วงศ์ (2530 : 38-46) อาแว มะแส (Awae Masae, 1990 :151-160) สิริรัตน์ ธานีรัตนนท์ และ ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (Sirirat Taneerananon and Piroge Suwanjinda, 1994 : 25-42) สำเนียง วิริยะศิริ และคณะ (2531 : 283-285) พงษ์ศักดิ์ อังกะสิทธิ์ และ พัทธนี สุวรรณวิสลกิจ (Pongsak Angasith and Patchanee Suwanwisolkrit, 1995 : 107-108) และ มยุรี จุ้ยพริก (2539 : 12-16) ที่พบว่าชายหญิงจะมีส่วนร่วมในทุกๆกิจกรรมของการทำฟาร์ม สัดส่วนการมีส่วนร่วมของผู้หญิงจะน้อยลงหากกิจกรรมมีลักษณะใช้กำลังมาก ทำไกลบ้าน ใช้ระดับเทคโนโลยีสูงขึ้น กิจกรรมที่เน้นการขายมากกว่าการบริโภคนม ตลอดจนถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ใหญ่ และในทำนองเดียวกับการศึกษาของ จรัญ จันทลักษณ์ (2538 : 14-16) พบว่าชายหญิงจะช่วยกันทำงานในทุกกิจกรรมการเลี้ยงโคนม ยกเว้นกรณีที่มีสามีทำงานนอกฟาร์ม ภรรยาจะเป็นผู้รับผิดชอบเกือบทั้งหมด เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ (2540 : 12-15) ที่พบว่าผู้ชายเป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนม กิจกรรมที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมเด่นชัด ได้แก่ การทำความสะอาดคอก การให้อาหาร การทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่อยู่ใกล้บ้าน

4. การตัดสินใจในฟาร์มโคนม

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนมของครัวเรือนว่าใครมีบทบาทเป็นผู้ตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของฟาร์มโคนม ตั้งแต่การตัดสินใจในการเริ่มต้นเลี้ยงไปจนถึงการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายด้านปัจจัยการผลิต และรายได้ของฟาร์ม พบว่าส่วนใหญ่แล้วผู้ชายจะมีบทบาทมากกว่าผู้หญิงทุกกิจกรรม จากตาราง 13 แสดงให้เห็นสัดส่วนการตัดสินใจของชายหญิง พอสรุปได้ดังนี้ การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการเริ่มต้นเลี้ยงโคนม การกำหนดจำนวนโคนมในฟาร์ม การกำหนดขนาดของแปลงหญ้า ผู้ชายมีบทบาทคนเดียวเป็นส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 47-56 นอกจากนี้ประมาณ ร้อยละ 39-49 จะเป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างชายหญิง มีผู้หญิงเพียงส่วนน้อยที่เป็นแรงงานหลักไม่เกินร้อยละ 7 ที่ตัดสินใจคนเดียว จะเห็นได้ว่าผู้หญิงประมาณร้อยละ 50 มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพราะการเลี้ยงโคนมถึงแม้ว่าบทบาทด้านแรงงานผู้ชายจะเด่นกว่า แต่ก็ยังคงมีแรงงานผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมช่วย ฉะนั้นในการตัดสินใจที่จะเลี้ยงชายหญิงจึงมักจะมีการปรึกษาร่วมกัน

การคัดเลือกพันธุ์หญ้าที่จะปลูกผู้ชายตัดสินใจคนเดียวถึงร้อยละ 63 ที่เหลือผู้หญิงจะเข้ามามีส่วนร่วม สำหรับการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายด้านปัจจัยการผลิตและรายได้ของฟาร์ม พบว่า ผู้ชายจะตัดสินใจคนเดียวมากกว่าร้อยละ 74 ได้แก่ การกำหนดสูตรอาหารข้นและแหล่งซื้อ ค่าใช้จ่ายด้านอาหารหยาบ เวชภัณฑ์ พันธุ์โค และการขายน้ำนมดิบ ส่วนกิจกรรมที่ชายหญิงมีการปรึกษาร่วมกันก่อนการตัดสินใจในระดับที่สูงคือ การตัดสินใจในการกู้เงินหรือการกำหนดขนาดเงินกู้ซึ่งมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 71

จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่าบทบาทชายหญิงด้านการตัดสินใจในกิจกรรมฟาร์มโคนมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จำเป็นต้องปฏิเสธสมมติฐานที่กำหนดไว้ กล่าวคือผู้ชายจะมีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่าผู้หญิงในทุกกิจกรรม

จะเห็นได้ว่าในภาพรวมของการตัดสินใจในกิจกรรมฟาร์มโคนม ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานอาชีพและรายได้ของครัวเรือน ผู้ชายจะมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจคนเดียวมากที่สุด ยกเว้นที่เกี่ยวกับการกู้เงินผู้หญิงจะมีส่วนร่วมค่อนข้างมาก สอดคล้องกับบทบาทชายหญิงด้านการใช้แรงงานที่ผู้ชายมีบทบาทมากกว่า ฉะนั้นในภาพรวมของครอบครัวผู้เลี้ยงโคนมก็อาจจะได้ข้อสรุปว่า ผู้ชายยังคงมีบทบาทเป็นผู้นำครอบครัวและมีหน้าที่หลักในการทำงานหารายได้ให้กับครอบครัวอยู่เช่นเดิมเหมือนกับสังคมไทยในอดีต จึงเป็นผู้ที่ใช้แรงงานและมีบทบาทในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของครอบครัวสูงกว่า ผลการศึกษานี้

สอดคล้องกับ วณี บางประภา จูติประเสริฐ (2533 : 87) เบญจพรรณ ชินวัตร, เบญจวรรณ ทองศิริ และ จามะรี พิทักษ์วงศ์ (2530 : 74-75) ที่พบว่าผู้ชายมักเป็นผู้นำหรือ มีบทบาทและอำนาจมากกว่าผู้หญิงในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพ

ตาราง 13 การตัดสินใจในฟาร์มโคนม

กิจกรรม	จำนวนคนที่ตัดสินใจ (ร้อยละ)			
	ชาย	ชายหญิง	หญิง	ไม่แน่ใจ
	คนเดียว	ร่วมกัน	คนเดียว	
- ใครเป็นคนตัดสินใจเลี้ยงโคนม	56.1	38.6	5.3*	-
- ใครเป็นคนกำหนดจำนวนโคนมในฟาร์ม	45.6	49.1	5.3*	-
- ใครเป็นผู้กำหนดขนาดแปลงหญ้า (n=113)	48.7	44.2	7.1*	-
- ใครเป็นผู้คัดเลือกพันธุ์หญ้าที่จะปลูก (n=113)	62.8	30.1	7.1*	-
- ใครเป็นผู้กำหนดว่าจะซื้ออาหารข้นจากแหล่งใดหรือใช้สูตรอะไร	73.7	21.0	5.3*	-
- ใครเป็นคนตัดสินใจในการขายน้ำนม	73.7	21.0	5.3*	-
- ใครเป็นคนตัดสินใจในการขายลูกโคนมเพศผู้หรือ โคนมแห้ง	53.5	36.8	8.8*	0.9
- ใครเป็นผู้ตัดสินใจกู้เงิน (n=113)	23.9	70.8	4.4*	0.9
- ใครเป็นผู้กำหนดจำนวนเงินที่จะกู้ (n=113)	23.9	70.8	4.4*	0.9
- ใครเป็นผู้ตกลงใจในการใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อพันธุ์โค	74.5	20.2	5.3*	-
- ใครเป็นผู้ตกลงใจในการใช้จ่ายเงินเพื่อซื้ออาหารข้นหรือแร่ธาตุ	78.1	15.8	6.1*	-
- ใครเป็นผู้ตกลงใจในการใช้จ่ายเงินเพื่อซื้ออาหารหยาบหรืออาหารเสริม	74.6	19.3	6.1*	-
- ใครเป็นผู้ตกลงใจในการใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อเวชภัณฑ์	81.6	12.3	6.1*	-

หมายเหตุ : ไม่ระบุ n หมายถึง n = 114

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (รายละเอียดดูภาคผนวก ง)

5. การใช้แรงงานในครัวเรือน

จากตาราง 14 แสดงให้เห็นถึงสัดส่วนชายหญิงที่มีบทบาทด้านแรงงานและจำนวน ชั่วโมงทำงานของชายหญิงในกิจกรรมงานบ้าน พบว่างานบ้านยังคงเป็นภาระหนักของผู้หญิง เกือบทุกกิจกรรม โดยที่ผู้หญิงจะใช้เวลาทำงานบ้านทุกๆกิจกรรมมากกว่าผู้ชายเกือบ 2 เท่า กล่าวคือผู้หญิงใช้เวลาทำงานเฉลี่ย 54.9 ชั่วโมง/สัปดาห์ ในขณะที่ผู้ชายใช้เวลาทำงานบ้าน เพียง 29.4 ชั่วโมง/สัปดาห์เท่านั้น เมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนของผู้ที่ทำงาน ผู้หญิงจะมีสัดส่วน ที่ทำคนเดียวมากกว่าที่ผู้ชายทำคนเดียวเกือบทุกกิจกรรม ทั้งการปรุงอาหาร ล้างจาน กวาด ถูบ้าน ซักรีดเสื้อผ้า ตักน้ำ ทำสวนครัว ดูแลเด็ก สอนการบ้านลูก ตักบาตรและไปวัดฟัง ธรรม อย่างเช่น ปรุงอาหารเข้าผู้หญิงทำคนเดียวประมาณร้อยละ 73 ผู้ชายทำเพียงร้อยละ 1 ทำสวนครัวผู้หญิงทำคนเดียวร้อยละ 45 ผู้ชายทำเพียงร้อยละ 27 ดูแลเด็กผู้หญิงทำคนเดียว ร้อยละ 27 ผู้ชายทำเพียงร้อยละ 7 เป็นต้น มีเพียงกิจกรรมดูแลต้นไม้บริเวณบ้านและการ ส่งลูกไปกลับโรงเรียนเท่านั้นที่ผู้ชายมีสัดส่วนทำคนเดียวมากกว่าผู้หญิงทำคนเดียว คือ ประมาณร้อยละ 51 และร้อยละ 58 ตามลำดับ

ในด้านของชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์ ผู้หญิงก็ยังคงใช้เวลาในแต่ละกิจกรรมมากกว่า ยกเว้น การทำสวนครัว การดูแลต้นไม้บริเวณบ้าน การส่งลูกไปกลับโรงเรียนและสอน การบ้านลูกที่ผู้ชายใช้เวลามากกว่าผู้หญิงเล็กน้อย กิจกรรมที่ชายหญิงใช้เวลามากที่สุดคือ การดูแลเด็ก โดยผู้ชายใช้เวลาเฉลี่ย 12.3 ชั่วโมง/สัปดาห์ ส่วนผู้หญิงใช้เวลาเฉลี่ยถึง 25.4 ชั่วโมง/สัปดาห์ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าผู้ชายจะใช้เวลาทำงานบ้านน้อยกว่า แต่ก็ยังมีผู้ชาย บางส่วนมีบทบาทที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงคนเดียว และทำร่วมกับผู้หญิง เป็นที่น่าสังเกต ว่าผู้ชายจะมีส่วนร่วมมากขึ้นในกิจกรรมที่มีลักษณะการใช้กำลัง เช่น ตักน้ำ ทำสวนครัว ดูแลต้นไม้บริเวณบ้านในลักษณะของการดายหญ้า พรวนดิน ไล่ปูยและตัดแต่งกิ่ง หรือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับลูก เช่น รับส่งลูก สอนการบ้านลูก ผลการศึกษานี้เป็นไปในทำนอง เดียวกับ เบญจพรรณ ชินวัตร, เบญจวรรณ ทองศิริ และ จามะรี พิทักษ์วงศ์ (2530 : 60-70) ศิริรัตน์ ธานีรัตนานนท์ และ ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (Sirirat Taneerananon and Piroge Suwanjinda, 1994 : 26-35) ที่พบว่าผู้หญิงมีสัดส่วนทำงานบ้านและใช้เวลาทำงาน บ้านมากกว่าผู้ชายเกือบทุกกิจกรรม ยกเว้น การทำสวนผัก ตัดและหาฟืน ที่ผู้ชายทำมากกว่า

ตาราง 14 การใช้แรงงานในครัวเรือน

กิจกรรม	(n=114)				
	จำนวนแรงงาน (ร้อยละ)			จำนวนชั่วโมงเฉลี่ยที่ทำต่อสัปดาห์ (เฉพาะคนที่ทำ)	
	ชาย คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิง คนเดียว	ชาย	หญิง
- ปรุงอาหารเช้า (n=102)	1.0	26.5	72.5	1.3	4.5
- ปรุงอาหารกลางวัน (n=57)	5.3	26.3	68.4	1.0	3.7
- ปรุงอาหารเย็น (n=113)	0.9	30.1	69.0	1.0	4.8
- ล้างจาน (n=113)	6.2	16.8	77.0	1.1	2.3
- กวาดบ้านถูบ้าน	2.6	20.2	77.2	1.3	2.1
- ซักผ้า	2.6	22.8	74.6	1.7	3.2
- รีดผ้า (n=102)	6.9	6.9	86.2	1.4	1.9
- ตักน้ำ (n=57)	36.8	15.8	47.4	0.7	0.7
- ทำสวนครัว (n=55)	27.3	27.3	45.4	1.7	1.5
- ดูแลต้นไม้บริเวณบ้าน (n=57)	50.9	28.1	21.0	1.2	0.9
- ดูแลเด็ก (n=41)	7.3	65.9	26.8	12.3	25.4
- ส่งลูกไปกลับโรงเรียน (n=43)	58.2	20.9	20.9	1.4	0.6
- สอนการบ้านลูก (n=54)	31.5	25.9	42.6	1.9	1.6
- ตักบาตร (n=11)	18.2	9.1	72.7	0.5	0.4
- ไปวัดฟังธรรม/สวดมนต์ (n=109)	4.6	67.0	28.4	0.6	1.3
รวม				29.4	54.9

หมายเหตุ : ไม่ระบุ n หมายถึง n = 114

6. การตัดสินใจในครัวเรือน

จากตาราง 15 พบว่า ผู้หญิงมีบทบาทการตัดสินใจในครัวเรือนด้านกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสะดวกสบายของสมาชิกในบ้านมากกว่าผู้ชาย อย่างเช่น การกำหนดหน้าที่ของสมาชิกในครัวเรือน ผู้หญิงมีบทบาทคนเดียวร้อยละ 62 ผู้ชายมีบทบาทคนเดียวเพียงร้อยละ 11 การออมเงินของครอบครัวผู้หญิงมีบทบาทร้อยละ 70 ขณะที่ผู้ชายมีบทบาทคนเดียวเพียงร้อยละ 14 นอกจากนี้การควบคุมกำหนดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร เสื้อผ้า การเล่นแชร์ ผู้หญิงก็มีบทบาทมากกว่าเช่นกัน

กิจกรรมที่ผู้ชายมีบทบาทในการตัดสินใจคนเดียวมากที่สุดคือ การตัดสินใจเกี่ยวกับการทำงานนอกบ้านของสมาชิกในครัวเรือน เกษตรกรทั้งหมดที่ถูกสัมภาษณ์ตอบว่า ผู้ชายมีบทบาทคนเดียวร้อยละ 55 ขณะที่ผู้หญิงมีบทบาทคนเดียวเพียงร้อยละ 10

กิจกรรมที่ผู้ชายและผู้หญิงมีบทบาทร่วมกันในสัดส่วนที่สูง ได้แก่ ร้อยละ 87 กำหนดจำนวนบุตรที่จะมี ร้อยละ 71 มีการปรึกษาหารือกันในเรื่องค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมบ้าน ร้อยละ 73 ตัดสินใจร่วมกันในด้านค่าใช้จ่ายการกุศล และร้อยละ 84 ตัดสินใจร่วมกันในการซื้อที่ดิน เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในภาพรวมที่เป็นบทบาทของผู้ชาย และบทบาทของผู้หญิงทั้ง 18 กิจกรรม (ตาราง 15) ผู้ชายจะมีบทบาทมากกว่าผู้หญิงเพียง 7 กิจกรรมเท่านั้น คือ การตัดสินใจในการทำงานนอกบ้านของสมาชิก การตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาบุตร การตัดสินใจใช้จ่ายเกี่ยวกับการซ่อมแซมบ้าน ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการไปเที่ยวพักผ่อน ค่าใช้จ่ายกิจกรรมทางสังคม ค่าเลี้ยงโชค และค่าใช้จ่ายซื้อที่ดิน ส่วนอีก 10 กิจกรรมผู้หญิงมีบทบาทมากกว่า ยกเว้นการตัดสินใจเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายเครื่องอำนวยความสะดวกที่ชายหญิงตัดสินใจคนเดียวในจำนวนใกล้เคียงกัน คือประมาณร้อยละ 21

จากผลการศึกษาข้างต้นสรุปได้ว่า ถึงแม้ผู้หญิงจะมีหน้าที่ในการเก็บรักษาเงินของครอบครัว และมีอำนาจควบคุมและตัดสินใจในรายจ่ายต่าง ๆ ซึ่งมักเป็นรายจ่ายประจำวัน แต่การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับรายการใหญ่ ๆ ที่มีค่าใช้จ่ายมาก หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ ในสังคมยังคงเป็นอำนาจของผู้ชายอย่างเช่น การซ่อมแซมบ้าน ซื้อที่ดิน เที่ยวพักผ่อน ค่าเลี้ยงโชค เป็นต้น สอดคล้องกับ ทิพวรรณ เคาวางกูร (2531 : 119) มยุรี จุ้ยพริก (2539 : 12-16) จรัญ จันทลักษณ์ (2538 : 14) ศิริรัตน์ ธานีธนานนท์ และ ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (Sirirat Taneerananon and Piroge Suwanjinda, 1994 : 26-35) ที่พบว่าผู้หญิงมีอำนาจควบคุมค่าใช้จ่ายประจำวัน แต่ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการซื้อที่ดิน ก่อสร้างหรือซ่อมแซมบ้านแม้จะมีการปรึกษาหารือกันแต่อำนาจในการตัดสินใจเป็นของผู้ชาย

ตาราง 15 การตัดสินใจในครัวเรือน

(n=114)

กิจกรรม	จำนวนคนที่ตัดสินใจ (ร้อยละ)			
	ชาย คนเดียว	ชายหญิง ร่วมกัน	หญิง คนเดียว	ไม่แน่ใจ
- ใครเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการทำงานนอกบ้านของสมาชิกในครอบครัว	55.3	30.7	9.6	4.4
- ใครกำหนดหน้าที่ในครัวเรือนของสมาชิกแต่ละคน	11.4	25.4	62.3	0.9
- ใครตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร	16.7	50.0	8.8	24.5
- ใครเป็นผู้กำหนดจำนวนบุตร	1.8	88.6	1.8	7.9
- ใครตัดสินใจเกี่ยวกับคูครองของบุตร	2.6	43.9	3.5	50.0
- ใครตัดสินใจเกี่ยวกับการออมเงินของครอบครัว	14.0	15.8	70.2	-
- ใครควบคุมหรือตัดสินใจการใช้จ่ายค่าอาหารแต่ละมื้อ	5.3	12.3	82.4	-
- ใครควบคุมหรือตัดสินใจการใช้จ่ายค่าเครื่องนุ่งห่ม	6.1	31.6	62.3	-
- ใครควบคุมหรือตัดสินใจการใช้จ่ายค่าเครื่องเรือน ตกแต่งบ้าน	8.8	35.9	55.3	-
- ใครควบคุมหรือตัดสินใจการใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องอำนวยความสะดวก	21.0	58.8	20.2	-
- ใครควบคุมหรือตัดสินใจใช้จ่ายเกี่ยวกับการซ่อมแซมปรับปรุงบ้าน	23.7	71.0	5.3	-
- ใครตัดสินใจค่าใช้จ่ายในการไปเที่ยวพักผ่อน	16.7	65.8	7.9	9.6
- ใครตัดสินใจค่าใช้จ่ายในกิจกรรมทางสังคม	33.3	50.9	15.8	-
- ใครตัดสินใจค่าบริจาคตการกุศล	6.1	72.8	21.1	-
- ใครตัดสินใจค่าเลี้ยงชีพ (n=60)	36.7	38.3	25.0	-
- ใครตัดสินใจให้ผู้อื่นกู้เงิน (n=111)	32.4	33.3	33.3	1.0
- ใครตัดสินใจค่าใช้จ่ายเล่นแชร์ (n=86)	16.3	25.6	58.1	-
- ใครตัดสินใจค่าใช้จ่ายซื้อที่ดิน	12.3	84.2	3.5	-

หมายเหตุ : ไม่ระบุ n หมายถึง n = 114

โดยสรุปในภาพรวมของกิจกรรมงานบ้าน ผู้หญิงจะมีบทบาททั้งทางด้านแรงงานและการตัดสินใจมากกว่าผู้ชาย ซึ่งเป็นไปตามค่านิยมทางสังคมตั้งแต่อดีตที่ผู้หญิงต้องเป็น “แม่ศรีเรือน” และดูเหมือนว่าผู้หญิงจะยินดีและยอมรับบทบาทของตนเองในส่วนนี้ ด้วยเห็นว่าการบริการหรือการคอยอำนวยความสะดวกสบายให้แก่สมาชิกในครัวเรือนเป็นสิ่ง

ที่ผู้หญิงพึงปฏิบัติ สำหรับผู้ชายก็นับเป็นเรื่องนำยินดีที่ได้เริ่มเข้ามามีบทบาททางด้านแรงงาน ในกิจกรรมงานบ้านมากขึ้น นับเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของผู้หญิง ผู้หญิงมีเวลาว่างมากขึ้นและอาจจะสามารถใช้เวลาว่างดังกล่าวไปช่วยในงานอาชีพของครอบครัว หรือการฝึกอบรมเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ และมีส่วนร่วมในงานอาชีพมากขึ้น จะทำให้สถานภาพของผู้หญิงได้รับการยอมรับให้ทัดเทียมกับผู้ชายได้ในที่สุด

7. ทักษะที่มีต่อบทบาทชายหญิง

ในการศึกษาทักษะ ได้ทำการศึกษา 2 กรณีคือ ทักษะของเกษตรกรชายหลัก และหญิงหลักที่มีต่อบทบาทชายหญิง โดยมีหัวข้อคำถาม 12 ข้อ ที่เหมือนกัน ผลการศึกษา มีรายละเอียดปรากฏในตาราง 16 และเพื่อให้เห็นข้อมูลที่ชัดเจนขึ้นว่า กิจกรรมใดควรเป็นหน้าที่ของผู้หญิง กิจกรรมใดควรเป็นหน้าที่ของผู้ชายและกิจกรรมใดที่ชายหญิงควรมีความเสมอภาค ผู้วิจัยจึงได้สรุปข้อมูลจากตาราง 16 แสดงให้เห็นถึงทักษะของเกษตรกรชายหลักต่อบทบาทชายหญิง (ตาราง 17) และทักษะของเกษตรกรหญิงหลักต่อบทบาทชายหญิง (ตาราง 18) ดังนี้

ตาราง 16 ทักษะที่มีต่อบทบาทชายหญิง

คำถาม	ทักษะที่มีต่อบทบาทชายหญิง (ร้อยละ)							
	ทักษะของเกษตรกรชายหลัก (n=96)				ทักษะของเกษตรกรหญิงหลัก (n=18)			
	ชาย	หญิง	เท่ากัน	ไม่แน่ใจ	ชาย	หญิง	เท่ากัน	ไม่แน่ใจ
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครสามารถทำงานหนักได้ดีกว่ากัน	87.5	2.1	8.3	2.1	50.0	11.1	33.3	5.6
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครทำงานบ้านมากกว่ากัน	2.1	92.7	5.2	-	5.6	94.4	-	-
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครทำงานในฟาร์มโคนมมากกว่ากัน	79.2	10.4	7.3	3.1	44.4	44.4	11.1	-
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครควรเป็นผู้ออกไปทำงานข้างนอกฟาร์ม	78.1	13.5	4.2	4.2	83.3	11.1	-	5.6
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครควรได้รับค่าจ้างจากการทำงานมากกว่ากัน	42.7	2.1	45.8	9.4	44.4	5.6	44.4	5.6
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครมีความรู้ด้านโคนมมากกว่ากัน	84.4	2.1	6.2	7.3	61.1	11.1	16.7	11.1
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครควรเป็นผู้เก็บเงินของครอบครัว	8.4	78.1	10.4	3.1	-	94.4	5.6	-
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครใช้จ่ายส่วนตัวมากกว่ากัน	60.4	34.4	4.2	1.0	33.3	61.1	5.6	-

ตาราง 16 (ต่อ)

คำถาม	ทัศนคติที่มีต่อบทบาทชายหญิง (ร้อยละ)							
	ทัศนคติของเกษตรกรชายหลัก				ทัศนคติของเกษตรกรหญิงหลัก			
	(n=96)				(n=18)			
	ชาย	หญิง	เท่ากัน	ไม่แน่ใจ	ชาย	หญิง	เท่ากัน	ไม่แน่ใจ
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครควรมีหน้าที่เลี้ยงดูบุตร	-	40.6	59.4	-	-	33.3	66.7	-
- บุตรหญิงกับบุตรชายใครควรได้รับการศึกษามากกว่ากัน	11.5	-	78.1	10.4	5.6	-	88.8	5.6
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครมีความสามารถในการติดต่อกับหน่วยงานราชการได้ดีกว่ากัน	32.3	17.7	28.1	21.9	16.6	27.8	50.0	5.6
- ผู้หญิงกับผู้ชายใครมีความสามารถทำงานบริหารได้ดีกว่ากัน	26.1	10.4	38.5	25.0	16.6	5.6	55.6	22.2

ตาราง 17 ทัศนคติของเกษตรกรชายหลักต่อบทบาทชายหญิง

ประเภทข้อมูล	เห็นด้วย (ร้อยละ)
(n=96)	
ขอบเขตของผู้หญิง	
- ผู้หญิงทำงานบ้านมากกว่า	92.7
- ผู้หญิงควรเป็นผู้เก็บเงินของครอบครัว	78.1
ขอบเขตของผู้ชาย	
- ผู้ชายสามารถทำงานหนักได้ดีกว่า	87.5
- ผู้ชายมีความรู้ด้าน โคนมมากกว่า	84.4
- ผู้ชายทำงานในฟาร์ม โคนมมากกว่า	79.2
- ผู้ชายควรเป็นผู้ออกไปทำงานจ้างนอกฟาร์ม	78.1
- ผู้ชายใช้จ่ายส่วนตัวมากกว่า	60.4
- ผู้ชายมีความสามารถในการติดต่อกับหน่วยงานราชการดีกว่า	32.3
ทั้งสองเพศเท่ากัน	
- บุตรหญิงและบุตรชายควรได้รับการศึกษาเท่าๆกัน	78.1
- ผู้หญิงและผู้ชายควรช่วยกันเลี้ยงดูบุตร	59.4
- ผู้หญิงและผู้ชายควรได้รับค่าจ้างจากการทำงานเท่ากัน	45.8
- ผู้หญิงและผู้ชายมีความสามารถในการทำงานบริหารเหมือนกัน	38.5

7.1 ทักษะของเกษตรกรชายหลักต่อบทบาทชายหญิง

จากตาราง 16 และ ตาราง 17 ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรชายหลักเห็นว่างานหรือหน้าที่ที่ผู้หญิงควรทำหรือทำมากกว่า คือ การทำงานบ้านและการเก็บรักษาเงินของครอบครัว โดยมีผู้เห็นด้วยเป็นจำนวนร้อยละ 93 และร้อยละ 78 ตามลำดับ

สำหรับหน้าที่หรือบทบาทที่ควรจะเป็นของผู้ชายนั้น เกษตรกรชายหลักร้อยละ 86 เห็นว่าผู้ชายสามารถทำงานหนักได้ดีกว่า ร้อยละ 84 เห็นว่าผู้ชายมีความรู้ด้านโคนมมากกว่า ร้อยละ 79 เห็นว่าผู้ชายทำงานในฟาร์มโคนมมากกว่า ร้อยละ 78 เห็นว่าผู้ชายควรเป็นผู้ออกไปทำงานรับจ้างนอกฟาร์ม ร้อยละ 60 เห็นว่าผู้ชายใช้จ่ายส่วนตัวมากกว่า และร้อยละ 32 เห็นว่าผู้ชายมีความสามารถในการติดต่อกับหน่วยงานราชการได้ดีกว่า

ส่วนประเด็นที่เกษตรกรชายหลักส่วนใหญ่ เห็นว่าชายหญิงควรมีความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกัน คือ อัตราค่าจ้างจากการทำงาน หน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตร การศึกษาของบุตรชายหญิง และความสามารถในการทำงานบริหาร

จะเห็นได้ว่าผู้ชายส่วนใหญ่ก็ยังคงเห็นว่าภาระงานบ้านซึ่งเป็นงานที่คอยอำนวยความสะดวกหรือความสุขสบายของสมาชิกในครอบครัวควรเป็นหน้าที่ของผู้หญิงตลอดจนถึงการเก็บรักษาเงินที่ผู้หญิงจะมีความสามารถเก็บรักษาได้ดีกว่าผู้ชาย ช่วยให้การสร้างฐานะของครอบครัวเป็นปึกแผ่นได้ง่ายกว่าที่จะให้ผู้ชายเป็นผู้เก็บ เพราะผู้ชายจะมีค่าใช้จ่ายส่วนตัวมากกว่าเนื่องจากผู้ชายเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมต่างๆมากกว่า

อย่างไรก็ตามจากข้อมูลจะสังเกตเห็นได้ว่าผู้ชายเริ่มตระหนักและเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมากขึ้น โดยเฉพาะอัตราค่าจ้างจากการทำงานที่เห็นว่าถ้าทำงานประเภทเดียวกัน ใช้เวลาเท่ากันก็ควรที่จะต้องได้ค่าจ้างเท่ากันด้วย และการศึกษาของบุตรชายหญิงที่ควรเปิดโอกาสให้เท่าเทียมกัน ไม่ควรใช้เพศมาเป็นตัวกำหนดว่าบุตรชายควรเรียนสูงกว่าหรือมา กำหนดว่าอะไรที่ผู้ชายควรเรียน หรืออะไรที่ผู้หญิงควรเรียน แต่ในบางประเด็นผู้ชายก็ยังคงใช้ความแตกต่างระหว่างเพศมาเป็นตัวแบ่งงาน เช่น งานบ้านและเก็บเงินผู้หญิงควรทำหรืองานหนัก งานในฟาร์มชายทำมากกว่า เป็นต้น

7.2 ทักษะของเกษตรกรหญิงหลักต่อบทบาทชายหญิง

จากตาราง 16 และ ตาราง 18 ผู้หญิงมีความเห็นว่า การทำงานบ้าน และการเก็บรักษาเงินเป็นหน้าที่ของผู้หญิง โดยมีผู้เห็นด้วยเป็นจำนวนเท่ากัน คือร้อยละ 94

การทำงานในฟาร์มโคนม ผู้หญิงร้อยละ 44 เห็นว่าตนเองทำมากกว่า แต่ก็ยังมีผู้หญิงในจำนวนร้อยละ 44 เท่ากันที่มีความคิดเห็นตรงข้ามคือเห็นว่าผู้ชายทำมากกว่า จะเห็นได้ว่าความคิดเห็นของผู้หญิงในประเด็นนี้มี 2 กลุ่ม ซึ่งก็สอดคล้องกับบทบาทด้านแรงงาน

ของชายหญิง (ตาราง 8-12) ที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมด้านแรงงานในกิจกรรมฟาร์ม โคนมทั้งการทำคนเดียวและทำร่วมกับผู้ชายเกือบทุกกิจกรรมมากกว่าร้อยละ 40

การใช้จ่ายส่วนตัว ผู้หญิงร้อยละ 61 เห็นว่าผู้หญิงใช้จ่ายมากกว่าโดยเฉพาะรายจ่ายที่เกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับและเครื่องสำอาง แต่ก็มีผู้ชายร้อยละ 60 เช่นกันที่เห็นว่าผู้ชายใช้จ่ายมากกว่า

สำหรับประเด็นที่ผู้หญิงยอมรับในความสามารถของผู้ชายได้แก่ ร้อยละ 83 เห็นว่าผู้ชายควรเป็นผู้ออกไปทำงานรับจ้างนอกฟาร์ม ร้อยละ 61 เห็นว่าผู้ชายมีความรู้ด้านโคนมมากกว่า ร้อยละ 50 เห็นว่าผู้ชายสามารถทำงานหนักได้ดีกว่า

ส่วนประเด็นที่ผู้หญิงมีความคิดเห็นว่าชายหญิงไม่แตกต่างกัน คือ อัตราค่าจ้างจากการทำงาน หน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตร โอกาสทางการศึกษาของบุตรชายหญิง ความสามารถในการติดต่อกับหน่วยงานราชการ และความสามารถในการทำงานบริหาร มีข้อสังเกตว่าในเรื่องอัตราค่าจ้างการทำงานถึงแม้ว่าผู้ชายและผู้หญิงส่วนใหญ่จะเห็นว่าควรได้รับในอัตราที่เท่ากันก็ตาม แต่ก็ยังมีผู้ชายถึงร้อยละ 43 และผู้หญิงถึงร้อยละ 44 ที่เห็นว่าผู้ชายควรได้รับค่าจ้างมากกว่า เนื่องจากถึงแม้จะทำงานเหมือนกัน แต่ผู้ชายมีความรู้ความสามารถมากกว่าคุณภาพของงานที่ผู้ชายทำจึงดีกว่า ผู้ชายจึงควรได้รับค่าจ้างมากกว่าจึงจะยุติธรรม

ตาราง 18 ทักษะคติของเกษตรกรหญิงหลักต่อบทบาทชายหญิง

ประเภทข้อมูล	เห็นด้วย (ร้อยละ)
(n=18)	
ขอบเขตของผู้หญิง	
- ผู้หญิงทำงานบ้านมากกว่า	94.4
- ผู้หญิงควรเป็นผู้เก็บเงินของครอบครัว	94.4
- ผู้หญิงใช้จ่ายส่วนตัวมากกว่า	61.1
- ผู้หญิงทำงานในฟาร์ม โคนมมากกว่า	44.4*
ขอบเขตของผู้ชาย	
- ผู้ชายควรเป็นผู้ออกไปทำงานรับจ้างนอกฟาร์ม	83.3
- ผู้ชายมีความรู้ด้าน โคนมมากกว่า	61.1
- ผู้ชายสามารถทำงานหนักได้ดีกว่า	50.0
- ผู้ชายทำงานในฟาร์ม โคนมมากกว่า	44.4*

ตาราง 18 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	เห็นด้วย (ร้อยละ)
ทั้งสองเพศเท่ากัน	
- บุตรหญิงและบุตรชายควรได้รับการศึกษาเท่าๆกัน	88.8
- ผู้หญิงและผู้ชายควรช่วยกันเลี้ยงดูบุตร	66.7
- ผู้หญิงและผู้ชายมีความสามารถในการทำงานบริหารเหมือนกัน	55.6
- ผู้หญิงและผู้ชายมีความสามารถในการติดต่อกับหน่วย งานราชการได้เหมือนกัน	50.0
- ผู้หญิงและผู้ชายควรได้รับค่าจ้างจากการทำงานเท่ากัน	44.4

*หมายถึง ทัศนคติในประเด็นเดียวกันที่สามารถจำแนกขอบเขตได้เป็น 2 กลุ่ม

จากทัศนคติของเกษตรกรชายหลักและหญิงหลักที่มีต่อบทบาทชายหญิง จะเห็นว่าทั้งสองเพศมีความคิดเห็นในแต่ละประเด็นที่สอดคล้องกันและยอมรับในความแตกต่างของบทบาทของชายและบทบาทของหญิง ที่ว่า งานบ้าน การเก็บเงิน ผู้หญิงควรทำ การทำงานรับจ้าง ความรู้ในงานอาชีพ การทำงานหนัก เป็นเรื่องของผู้ชาย ประเด็นที่น่าสนใจคือทั้งผู้ชายและผู้หญิง มีความคิดเห็นว่า บุตรชายและบุตรหญิงควรได้รับโอกาสทางการศึกษาเท่ากัน และชายหญิงมีความสามารถในการทำงานบริหารไม่แตกต่างกัน โดยมีเหตุผลว่าเพศไม่สามารถกำหนดความสามารถในการทำงานบริหารของคน แต่สิ่งที่เป็นตัวกำหนดคือการศึกษาและประสบการณ์ จากประเด็นนี้ อาจจะแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรในภาคใต้มีค่านิยมในการศึกษาที่สูง จึงเปิดโอกาสทางการศึกษาให้บุตรชายหญิงเท่าเทียมกัน อีกทั้งยังมีความต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาจนถึงระดับปริญญาตรีเป็นอย่างน้อย

จากผลการศึกษาข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่า โดยวัฒนธรรมประเพณี และค่านิยมที่มีแต่โบราณของสังคมไทย ที่ว่างานบ้านเป็นงานของผู้หญิง ส่วนผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจะต้องเป็นผู้ทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัว ยังคงมีอิทธิพลอย่างมากในสังคมเกษตร กรรมซึ่งเป็นสังคมชนบท เพราะไม่ว่าภาวะเศรษฐกิจจะบีบรัดให้ผู้หญิงต้องมีบทบาทช่วยงานเศรษฐกิจของครอบครัวมากเพียงใดก็ตาม ผู้หญิงส่วนใหญ่ก็ยังยอมรับภาระงานบ้านทั้งหมดว่าเป็นสิ่งที่ยังคงต้องกระทำต่อไป ส่วนผู้ชายก็ยังคงยอมรับว่าการทำงานที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของครอบครัวยังคงเป็นบทบาทหลัก มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มาช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านของผู้หญิง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ เบญจพรธณ ชินวัตร, เบญจวรรณ

ทองศิริ และ จามะรี พิทักษ์วงศ์ (2530 : 58-60) และ ศิริรัตน์ ธาณิธานนท์ และ ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (Sirirat Taneerananon and Piroge Suwanjinda, 1994 : 42) ที่พบว่าเกษตรกรชายหญิงเห็นว่า การดูแลบ้าน การดูแลบุตร การเก็บเงินและการใช้จ่ายเงินควรเป็นความรับผิดชอบของผู้หญิง และเห็นว่าผู้ชายมีความรู้ทางการเกษตรและทำงานในฟาร์มมากกว่าควรเป็นผู้มีหน้าที่ออกไปทำงานรับจ้างนอกฟาร์ม

จากการศึกษาบทบาทชายหญิงด้านการใช้แรงงานและการตัดสินใจในฟาร์ม โคนม และครวเรือน จะเห็นได้ว่าเกษตรกรในพื้นที่ที่ทำการศึกษามีแนวความคิดไปในด้านยอมรับการนำของผู้ชาย ทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำ คืองานฟาร์มผู้ชายเป็นหลัก ส่วนงานบ้านผู้หญิงเป็นหลัก รวมไปถึงการควบคุมและอำนาจในการตัดสินใจที่ผู้หญิงจะมีอำนาจเฉพาะในครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับงานบ้านและควบคุมค่าใช้จ่ายประจำวันเท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามกรอบและแนวคิดชายเป็นใหญ่ (มยุรี จุ้ยพริก, 2539 : 3-6) ที่อาจจะได้รับอิทธิพลมาจากค่านิยม ประเพณีในสังคมดั้งเดิม โดยเฉพาะการถ่ายทอดค่านิยมผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดด้านบทบาทชายหญิงของเกษตรกร (สำนักนายกรัฐมนตรีนคร, คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพและวัฒนธรรม, 2538) ฉะนั้นหากจะพัฒนาบทบาทผู้หญิงให้มีสถานภาพทัดเทียมชาย ควรให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในงานอาชีพมากขึ้นและควรใช้แนวทางเสรีนิยมโดยยังคงยอมรับการนำของผู้ชาย แต่พัฒนาผู้หญิงในด้าน ความรู้ ความคิดและความสามารถ ให้สามารถพึ่งตนเองและมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการนำกระบวนการกลุ่มมาดำเนินการพัฒนาสตรี โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าผู้ชายจะต้องเปิด โอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงความสามารถและนโยบายรัฐ ด้านการพัฒนาสตรีก็ต้องมีความชัดเจนสามารถนำไปกำหนดเป็นมาตรการและกลยุทธ์ที่เป็นรูปธรรมได้

บทที่ 5

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาถึงลักษณะข้อมูลพื้นฐาน เศรษฐกิจ สังคมและทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อบทบาทชายหญิง สภาพทั่วไปในการเลี้ยงโคนม บทบาทชายหญิงในการใช้แรงงาน การตัดสินใจในฟาร์มโคนมและครัวเรือนของเกษตรกร ผู้เลี้ยงโคนมในภาคใต้ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกษตรกรในเขตอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา และอำเภอเมือง อำเภอควนขนุน อำเภอเขาชัยสน อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอำเภอแบบเจาะจงและการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วนเป็นวิธีการคัดเลือกตัวอย่าง โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเกษตรกรจำนวน 114 ราย หรือร้อยละ 93 ของขนาดตัวอย่างที่กำหนด ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐาน เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม

1.1 ข้อมูลพื้นฐาน

เกษตรกรที่เป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 77) เป็นเพศชาย มีสถานภาพเป็นหัวหน้าครัวเรือนและนับถือศาสนาพุทธ มีอายุโดยเฉลี่ย 41 ปี มีระดับการศึกษาน้อย กล่าวคือร้อยละ 46 จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น มีเพียงประมาณร้อยละ 3 ที่มีการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี แต่มีความสามารถอ่านเขียนได้ดี อาชีพหลักของเกษตรกรคือเลี้ยงโคนม รองลงมาคือ สวนยางพารา ทำนา รับราชการ ส่วนอาชีพรองส่วนใหญ่มีอาชีพเลี้ยงโคนมเช่นกัน รองลงมาคือ ทำนา สวนยางพารา รับจ้าง ค้าขาย เป็นต้น

1.2 ข้อมูลเศรษฐกิจและสังคม

ลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน จำนวนบุตรในครัวเรือนเฉลี่ย 2 คน จำนวนเป็นบุตรชายหญิงอย่างละ 1 คน มีญาติที่อาศัยอยู่ด้วยเฉลี่ยครอบครัวละ 1 คน แรงงานในการเลี้ยงโคนมของครัวเรือนมีเพียงพอเฉลี่ย 2 คน โดยมีทั้งแรงงานชายและแรงงานหญิง มีเพียงส่วนน้อยที่จ้างแรงงานประจำและแรงงานชั่วคราว โดยชำระค่าจ้างเป็นเงินสด

สถานภาพและขนาดพื้นที่ถือครอง สามารถจำแนกกลุ่มเกษตรกรตามสถานภาพการถือครองที่ดินได้เป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ (1) กลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมด (2) กลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเองและเช่าบางส่วน (3) กลุ่มที่มีที่ดินของตนเองและให้เช่าบางส่วน (4) กลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเองและได้ใช้ประโยชน์ฟรีบางส่วน และ (5) กลุ่มที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเองประมาณ 27 ไร่ พื้นที่ให้เช่าประมาณ 22 ไร่ และเช่าที่ทำกินประมาณ 6 ไร่

การใช้ประโยชน์ที่ดินและจำนวนพื้นที่ดินในกิจกรรมการเกษตร พบว่าเกษตรกรจะมีจำนวนพื้นที่ทำนาเฉลี่ยครัวเรือนละ 8 ไร่ สวนยางพารา 15 ไร่ ไม้ผล 4 ไร่ แปลงหญ้า 12 ไร่ โรงเรือนโคนม 69 ตารางเมตร และจำนวนพื้นที่ว่างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ 11 ไร่

สัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ในครัวเรือน ส่วนใหญ่มีสัตว์ปีก เช่น ไก่พื้นเมือง เป็ดเทศ เป็ดไข่ รองลงมาคือสัตว์เล็ก เช่น สุกร แพะ และสัตว์ใหญ่ เช่น โคเนื้อลูกผสม และโคพื้นเมือง วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงเพื่อการบริโภคและจำหน่ายบางส่วน

การเป็นสมาชิกกลุ่ม ส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกกลุ่มโคนม รองลงมาคือ กลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส. กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน สหกรณ์การเกษตร เป็นต้น สถานภาพในกลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิก

เงินทุนในการประกอบกิจการ ส่วนใหญ่ใช้ทั้งเงินทุนส่วนตัวและเงินกู้ แหล่งเงินกู้ที่สำคัญ คือ ธ.ก.ส. สหกรณ์โคนม มีเพียงส่วนน้อยที่กู้จากธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์การเกษตร โดยที่เงินกู้ส่วนใหญ่จะเป็นค่าพันธุ์โคนม ปัจจุบันเกษตรกรมีหนี้สินที่เกิดจากการเลี้ยงโคนมเฉลี่ยครัวเรือนละ 146,815 บาท

เกษตรกรส่วนใหญ่มีแหล่งน้ำเพียงพอในการใช้ประโยชน์ โดยแหล่งน้ำที่สำคัญคือ บ่อน้ำตื้น รองลงมาคือ สระน้ำในฟาร์ม น้ำประปาหมู่บ้าน แหล่งน้ำธรรมชาติ และมีเพียงส่วนน้อยที่ใช้น้ำบาดาล

2. สภาพทั่วไปในการเลี้ยงโคนม

2.1 ประสบการณ์และแรงจูงใจ เกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคนมน้อยกว่า 10 ปี แรงจูงใจสำคัญคือเห็นว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้สม่ำเสมอและให้ผลผลิตสูง

2.2 พันธุ์และการผสมพันธุ์ เกษตรกรจะเลี้ยงพันธุ์ลูกผสมโฮลสไตน์ฟรีเซียน ซึ่งมีระดับเลือดส่วนใหญ่ 75 เปอร์เซนต์ HF การเริ่มต้นเลี้ยงส่วนใหญ่จะเลี้ยงโคสาวตั้งท้อง รองลงมาคือ แม่โครีคนม โดยมีจำนวนที่เริ่มต้นเลี้ยงเฉลี่ยประมาณ 3 ตัว ปัจจุบันมีจำนวน

โคนมทั้งหมดเฉลี่ยฟาร์มละ 10 ตัว จำแนกเป็น โครีดนมประมาณ 4 ตัว โคนมแห้ง 1 ตัว โคนสาว 1 ตัว โครุ่นเพศเมีย 2 ตัว และลูกโคเพศเมีย 2 ตัว ด้านการผสมพันธุ์ส่วนใหญ่ใช้การผสมเทียม

2.3 โรงเรือนและอุปกรณ์ในโรงเรือน โรงเรือนส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณเดียวกับที่อยู่อาศัย ลักษณะโรงเรือนพื้นซีเมนต์ติดดิน วัสดุผนังหลังคาเป็นกระเบื้องลอน รางอาหารและที่ให้อาหารสร้างด้วยซีเมนต์

2.4 แปลงหญ้า เกษตรกรส่วนใหญ่มีแปลงหญ้าเป็นของตนเองเฉลี่ย 12 ไร่/ฟาร์ม พันธุ์หญ้าที่ปลูกส่วนใหญ่เป็น หญ้าขน รองลงมา คือ หญ้ารูซี่ หญ้าพลิแคตทูลัม หญ้ากีนีเนเปียร์ จัมโบ้ มีเพียงส่วนน้อยที่ปลูกด้วยเมล็ดเป็นพืชอาหารสัตว์ การดูแลรักษาแปลงหญ้า จะใส่ทั้งปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมีร่วมกัน ปุ๋ยเคมีที่ใช้กันมากคือสูตร 46-0-0, 16-20-0 และสูตร 15-15-15 ช่วงเวลาการใส่จะใส่ทุกครั้งหลังตัดประมาณ 7-15 วัน เกษตรกรส่วนใหญ่มีหญ้าไม่เพียงพอกับจำนวนโค จึงใช้อาหารหยาบ ประเภท ฟางแห้ง หญ้าแห้ง เข้ามาเสริม โดยฤดูที่มีปัญหาขาดแคลนมากที่สุดคือฤดูน้ำท่วม (พฤศจิกายน-ธันวาคม)

2.5 อาหารและการให้อาหาร พบว่าเกษตรกรทั้งหมดจะใช้อาหารข้นสำเร็จรูป มีหลักการให้อาหารข้นแม่โครีดนมโดยพิจารณาจากปริมาณการให้น้ำนมเป็นส่วนใหญ่ และใช้สัดส่วนปริมาณน้ำนม (กก.) ต่อปริมาณอาหารข้น (กก.) เท่ากับ 2 : 1 ส่วนแร่ธาตุนอกจากจะใช้แร่ธาตุก้อนแล้วยังใช้แร่ธาตุผสมในอาหารข้นร่วมด้วย ปริมาณอาหารข้นที่ให้แม่โครีดนมเฉลี่ยประมาณ 5 กก./ตัว/วัน ส่วนอาหารหยาบ (หญ้าสด) ประมาณ 43 กก./ตัว/วัน สำหรับโครุ่นและโคนสาวจะให้กินอาหารข้นในช่วง 0.5-4.0 กก./ตัว/วัน ส่วนอาหารหยาบโครุ่นจะให้กินเฉลี่ย 20.5 กก./ตัว/วัน โคนสาวเฉลี่ย 30.6 กก./ตัว/วัน

2.6 รูปแบบการเลี้ยงดูโคนม ส่วนใหญ่จะเลี้ยงแบบปล่อยลานและผูกคอกในแปลงหญ้าเป็นครั้งคราว รองลงมาเลี้ยงแบบขังโรงและผูกคอกในแปลงหญ้าเป็นครั้งคราว เกษตรกรส่วนใหญ่จะช่วยเหลือแม่โคและลูกโคขณะคลอด เช่น การเช็ดตัวลูกโค ตัดสายรก หัดลูกโคกินนม และตรวจความสมบูรณ์ของเต้านมของลูกโคเพศเมีย หลังจากลูกโคคลอดออกมา เกษตรกรจะให้กินนมน้ำเหลืองเป็นเวลา 1-10 วัน แล้วให้กินนมแม่ผสมกับนมผงเทียม ส่วนใหญ่จะหย่านมในช่วง 3-4 เดือน เกษตรกรจะพิจารณาในการดูแลโคท้องโดยจะหยุดรีดนมก่อนแม่โคจะคลอดประมาณ 61-90 วันเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีลูกโคเพศผู้เกษตรกรจะเลี้ยงไว้ประมาณ 9 วันแล้วให้เพื่อนบ้าน มีเพียงส่วนน้อยที่เลี้ยงขุนไว้ขายเป็นโคเนื้อ โดยจะเลี้ยงไว้ประมาณ 1 ปีเศษ ราคาที่ขายตัวละประมาณ 3,700 บาท

2.7 การปฏิบัติเกี่ยวกับการรีดนมและการจำหน่ายน้ำนม เกษตรกรจะรีดนมวันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น โดยมีช่วงเวลาห่างกันประมาณ 12 ชั่วโมง เกษตรกรส่วนใหญ่จะอาบน้ำและแปรงขนโคทุกครั้งก่อนการรีดนม กระตุ้นเต้านมด้วยมือ การปฏิบัติต่อเต้านมทั้งก่อนรีดและหลังรีด ส่วนใหญ่เช็ดด้วยผ้าจุ่มน้ำผสมคลอรีน ภาชนะที่ใช้รองรับน้ำนมขณะรีดส่วนใหญ่เป็นถังอลูมิเนียม และมีการกรองน้ำนมก่อนการจำหน่าย อุปกรณ์ที่ใช้กรองเป็นกรวยแบบมีตาข่าย เกือบทั้งหมดจำหน่ายน้ำนมดิบให้แก่สหกรณ์โคนม ทั้งการนำน้ำนมดิบส่งที่สหกรณ์โคนมโดยตรง หรือผ่านศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบตามกลุ่ม ส่งนมวันละ 2 ครั้งทันที หลังรีดเสร็จ ปริมาณน้ำนมโดยเฉลี่ย 9.03 กก./ตัว/วัน และจำหน่ายได้ราคาเฉลี่ยกิโลกรัมละ 10.36 บาท (ราคาประกันกิโลกรัมละ 10 บาท) มีรายได้หลังจากหักค่าอาหารชั้น แร่ธาตุ เวชภัณฑ์ เฉลี่ยฟาร์มละ 8,534 บาท/เดือน และส่วนใหญ่ (ร้อยละ 78) มีความเห็นว่าเป็นไปได้

2.8 การสุขภาพในฟาร์ม สิ่งที่มาชิกปฏิบัติเป็นประจำวัน คือ การกวาดมูลและล้างคอกวันละ 2 ครั้ง การล้างอุปกรณ์รีดนม สิ่งที่มาชิกปฏิบัติเป็นประจำปีคือ การตรวจโรค การตรวจโรคแท้งติดต่อ โดยมีเจ้าหน้าที่มาตรวจปีละ 1 ครั้ง สิ่งที่มาชิกไม่ค่อยปฏิบัติคือการป้องกันไม่ให้มีฝุ่นหรือละอองภายในบริเวณรีดนม เมื่อโคตายโดยไม่ทราบสาเหตุเกษตรกรส่วนใหญ่จะย้ายซากไปฝัง มีบางส่วนที่ให้เพื่อนบ้านไปชำแหละ และมีเพียงส่วนน้อยที่แจ้งให้สัตวแพทย์หรือเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์พิสูจน์ซากก่อน สำหรับมูลโคส่วนใหญ่มีการนำมาใช้ประโยชน์ ทั้งการใส่แปลงหญ้า แปลงปลูกพืชอื่น ๆ และมีบางส่วนที่ให้เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องและโรงเรียน

2.9 ความรู้และความคิดเห็นต่ออาชีพการเลี้ยงโคนม แหล่งความรู้ที่สำคัญของเกษตรกรคือ การฝึกอบรมดูงาน คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ และประสบการณ์ที่เลี้ยงด้วยตนเอง แต่ส่วนใหญ่ก็เห็นว่าตนเองยังมีความรู้ไม่เพียงพอ และมีความต้องการความรู้เพิ่มเติมในเกือบทุก ๆ กิจกรรม โดยเฉพาะความรู้ที่เกษตรกรต้องการมากคือ การสุขภาพโคนม การผสมเทียม และการจัดการอาหาร สำหรับความคิดเห็นในการที่จะส่งเสริมให้ การเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลักที่ถาวรในภาคใต้นั้น ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นไปได้ เพราะเป็นอาชีพที่มีรายได้สูง แน่นนอนและสม่ำเสมอ

2.10 ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบปัญหาอุปสรรคในการเลี้ยงโคนม ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ โศสมติดยาก รองลงมา ได้แก่ ที่ดินทำแปลงหญ้าไม่พอ ขาดเงินทุนหมุนเวียน โคนเป็นโรคเต้านมอักเสบหรือมีแมลงรบกวน เป็นต้น

3. บทบาทชายหญิงด้านการใช้แรงงานและการตัดสินใจในฟาร์มโคนม

ด้านการใช้แรงงานในฟาร์มโคนม ผลการศึกษาพบว่าผู้ชายไม่ว่าจะมีสถานภาพเป็นสามี บุตรชาย หรือญาติที่อาศัย มีส่วนร่วมทางด้านแรงงานมากกว่าผู้หญิงทุกๆ สถานภาพ ทั้งการทำแปลงหญ้า การเลี้ยงดู การให้อาหาร วัชปฏิบัติเกี่ยวกับการรีดนม และการสุขาภิบาลฟาร์มโคนม ยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้อาหารลูกโคนมและการทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนมเท่านั้นที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ชาย อย่างไรก็ตามผู้หญิงส่วนใหญ่ได้มีส่วนช่วยผู้ชายในทุก ๆ กิจกรรม และการมีส่วนร่วมจะมากขึ้นถ้าเป็นกิจกรรมที่ทำใกล้บ้านเรือนไม่ต้องใช้กำลังและความรู้มากนัก

ส่วนด้านการตัดสินใจในฟาร์มโคนม พบว่าผู้ชายคือผู้ตัดสินใจที่สำคัญในขั้นตอนสุดท้ายของทุก ๆ กิจกรรม แต่มักจะมีการปรึกษาหารือกันระหว่างสามีภรรยาก่อนเสมอ โดยเฉพาะการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเงินกู้ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามอำนาจการตัดสินใจยังคงเป็นของผู้ชาย

4. บทบาทชายหญิงด้านการใช้แรงงานและการตัดสินใจในครัวเรือน

ด้านการใช้แรงงาน พบว่าผู้ชายใช้เวลาทำงานบ้านเฉลี่ย 29.4 ชั่วโมง/สัปดาห์ ในขณะที่ผู้หญิงใช้เวลาเฉลี่ยถึง 54.9 ชั่วโมง/สัปดาห์ ผู้หญิงจะใช้เวลาทำงานบ้านมากกว่าผู้ชายเกือบทุกกิจกรรม ยกเว้นกิจกรรมการทำสวนครัว การดูแลต้นไม้บริเวณบ้าน และการพาลูกไปกลับโรงเรียน ที่ผู้ชายทำมากกว่า กิจกรรมที่ชายหญิงใช้เวลามากที่สุด คือการเลี้ยงดูเด็ก โดยผู้ชายใช้เวลาเฉลี่ย 12.3 ชั่วโมง/สัปดาห์ ส่วนผู้หญิงใช้เวลาเฉลี่ยถึง 25.4 ชั่วโมง/สัปดาห์

ส่วนด้านการตัดสินใจในครัวเรือน พบว่าผู้หญิงจะมีอำนาจในการควบคุมและตัดสินใจมากกว่าผู้ชาย ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการออมเงินและการกำหนดควบคุมค่าใช้จ่ายประจำวันต่าง ๆ มีเพียงบางกิจกรรมเท่านั้นที่ผู้ชายมีอำนาจมากกว่า คือ การตัดสินใจในการทำงานนอกบ้านของสมาชิกในครอบครัว ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมทางสังคมและค่าเลี้ยงชีพ อย่างไรก็ตามชายหญิงส่วนใหญ่จะมีการปรึกษาหารือกันก่อนการตัดสินใจ

5. ทักษะที่มีต่อบทบาทชายหญิง

ทัศนคติของเกษตรกรชายหลักและหญิงหลักนั้น พบว่าผู้ชายและผู้หญิงส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่เหมือนกันในประเด็นที่ว่า ขอบเขตที่ควรเป็นบทบาทของผู้หญิง คือ

การทำงานบ้านและการเก็บเงินของครอบครัว ส่วนประเด็นที่ควรเป็นขอบเขตของผู้ชายคือ ความสามารถในการทำงานหนัก การออกไปทำงานรับจ้างนอกฟาร์ม และเห็นว่าผู้ชายมีความรู้และทำงานในฟาร์มมากกว่า เป็นต้น สำหรับประเด็นที่ผู้ชายและผู้หญิงเห็นว่าชายหญิงควรมีความเสมอภาคหรือมีความสามารถไม่แตกต่างกัน ได้แก่ อัตราค่าจ้างจากการทำงาน หน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตร โอกาสทางการศึกษาของบุตรชายหญิง และความสามารถในการทำงานบริหาร จะเห็นได้ว่าอิทธิพลของวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมทางสังคมยังคงมีอิทธิพลต่อทัศนคติของเกษตรกรต่อบทบาทชายหญิง

6. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ประเด็นคือ ข้อเสนอแนะของเกษตรกร ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

6.1 ข้อเสนอแนะของเกษตรกร

ในการพัฒนาและส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในภาคใต้ เกษตรกรควรมีข้อเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ คือ

6.1.1 การถ่ายทอดความรู้ด้านการเลี้ยงโคนม เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ข้อเสนอแนะว่า การส่งเสริมให้เกษตรกรรายใหม่เลี้ยงโคนมควรมีการอบรมภาคทฤษฎีก่อน หลังจากนั้นให้ฝึกปฏิบัติในทุก ๆ กิจกรรมพร้อมกับการฝึกงานในฟาร์มโคนมสักระยะหนึ่ง เพื่อให้ทราบถึงภาระที่แท้จริงของการเลี้ยงโคนมเพื่อให้เกิดการประเมินตนเองก่อนว่าจะสามารถเลี้ยงได้หรือไม่ ส่วนเกษตรกรรายเก่าการฝึกอบรมก็ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องเช่นกัน แต่ทั้งนี้ควรใช้การอบรมแบบสัมมนาเพื่อให้เกษตรกรได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ควบคู่ไปกับการฝึกอบรม โดยใช้เกษตรกรทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จมาเป็นวิทยากร นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรมีการตรวจเยี่ยมเกษตรกรถึงฟาร์มเพื่อช่วยแก้ปัญหาและให้คำแนะนำต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ

6.1.2 สินเชื่อ เกษตรกรเห็นว่า การเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพที่ต้องลงทุนสูง และโดยสภาพเป็นจริงเกษตรกรที่มีศักยภาพจะเลี้ยงได้คงจะเป็นเกษตรกรที่มีฐานะเป็นส่วนใหญ่ จึงควรมีการสนับสนุนเงินกู้ยืมเพียงพอสำหรับเกษตรกรรายย่อย ทั้งการลงทุนเริ่มต้นและเงินกู้เพื่อพัฒนาฟาร์ม และเกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าโครงการเงินกู้ของ ค.ป.ร. ที่คิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี มีระยะผ่อนชำระ 15 ปี มีระยะปลอดชำระเงินต้นและดอกเบี้ยในระยะ 3 ปี เป็นอัตราที่มีความเหมาะสมดีอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรควรมีข้อเสนอแนะว่า เงื่อนไข

ต่าง ๆ ทั้งสองฝ่ายคือสถาบันการเงินและเกษตรกรผู้กู้ต้องมีความเข้าใจเหมือนกัน มิฉะนั้น จะเกิดปัญหาในการปฏิบัติ นอกจากนี้ไม่ควรใช้สินเชื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำมาจูงใจให้เกษตรกร เลี้ยงโคนมจนกว่าจะได้มีการพิจารณาความเหมาะสมของเกษตรกรก่อนว่า มีความสามารถ และมีศักยภาพจะเลี้ยงโคนมได้มากน้อยเพียงใด

6.1.3 ตลาดจำหน่าย ในทุกเขตที่มีการเลี้ยงโคนมควรมีตลาด (ตลาดที่ดำเนินการ จัดตั้งโดยหน่วยงานราชการ) รับซื้อน้ำนมดิบที่แน่นอน มีการประกันราคา และมีปัจจัยการผลิตต่าง ๆ บริการให้แก่เกษตรกรด้วย ทั้งอาหารชั้น แร่ธาตุ เวชภัณฑ์ สนับสนุนให้ เกษตรกรมีการรวมกันเป็นกลุ่มผู้เลี้ยงโคนมก่อน แล้วค่อยพัฒนาไปเป็นสหกรณ์โคนมใน อนาคต รัฐไม่ควรไปดำเนินการจัดตั้งเป็นสหกรณ์ทันทีเพราะอาจจะล้มเหลวได้ง่าย แต่ใน ระยะเริ่มต้นจัดตั้งศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบประจำกลุ่ม เพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพ

6.1.4 พันธุ์โคนม เกษตรกรให้ข้อเสนอแนะว่าพันธุ์โคนมที่จะนำมาส่งเสริมควรมี ระดับสายเลือดไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 และให้ปริมาณน้ำนมเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 12 กก./ตัว/วัน ตลอดทั้งปี เพื่อเป็นหลักประกันความอยู่รอดของอาชีพ และเกษตรกรเห็นว่ากรณีของการกู้ เงิน ค่าพันธุ์โคมีราคาสูงเกินไป (โคในประเทศราคา 29,000 บาท/ตัว ส่วนโคต่างประเทศ ราคา 32,000 บาท/ตัว) ควรลดราคาลงไม่เกินตัวละ 20,000 บาท และโคนมในโครงการเงิน กู้ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรมีสิทธิ์เลือกทั้งหมด โดยเฉพาะควรมีการตรวจสอบก่อนว่าโค นมมีคุณภาพตรงตามมาตรฐานหรือไม่ ก่อนนำมาให้เกษตรกรเลือก

6.1.5 การผสมเทียม เกษตรกรเห็นว่าเจ้าหน้าที่ผสมเทียมยังมีจำนวนไม่เพียงพอ ในการให้บริการ จึงควรเพิ่มจำนวนหรือใช้การฝึกฝนให้เกษตรกรแต่ละกลุ่มผู้เลี้ยง โคนม อย่างน้อย 1-2 คน มีความสามารถในการผสมเทียมได้เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าหน้าที่ โดยต้องมีการสนับสนุนอุปกรณ์และน้ำเชื้อ นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาการผสมเทียมให้ ผสมติดง่ายขึ้น เช่น คุณภาพน้ำเชื้อ ความชำนาญของเจ้าหน้าที่

6.1.6 พืชอาหารสัตว์ เกษตรกรได้เสนอแนะว่ารัฐควรมีการสนับสนุนหญ้าสด และหญ้าแห้งให้เพียงพอในช่วงที่น้ำท่วม นอกจากนี้ในช่วงหลังเก็บเกี่ยวข้าวควรสนับสนุน เครื่องอัดฟ่อนหญ้าให้กลุ่มผู้เลี้ยงโคนมเป็นครั้งคราวหลังเสร็จสิ้นฤดูทำนาเพื่อใช้ในการอัด ฟางไว้เป็นอาหารหยาบสำรอง จะช่วยให้สามารถปฏิบัติงานได้รวดเร็วและเก็บสำรองได้ ครั้งละมาก ๆ

6.1.7 เจ้าหน้าที่ส่งเสริม เกษตรกรได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ก่อนส่งเสริมให้เกษตรกร รายใดเลี้ยง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรมีการตรวจสอบให้แน่ชัดก่อนว่าเกษตรกรมีแปลงหญ้าจริง หรือไม่ และจำนวนแปลงหญ้าจะเพียงพอเลี้ยงโคนมจำนวนกี่ตัว นอกจากนี้เกษตรกรยังให้

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรมีการติดตามและเยี่ยมชมเกษตรกรถึงฟาร์มอย่างสม่ำเสมอ มีความจริงใจและความรับผิดชอบมากขึ้นในการปฏิบัติหน้าที่

6.1.8 คุณภาพอาหารชั้น ควรมีการควบคุมราคาอาหารชั้นไม่ให้เกินกิโลกรัมละ 6 บาท และจากปัญหาที่เกษตรกรใช้สูตรอาหารชั้นของบริษัทผู้ผลิตหลาย ๆ บริษัท สำหรับกรณีของแม่โครีคนมถึงแม้ว่าจะมีเปอร์เซ็นต์โปรตีนเท่ากัน แต่มีปริมาณน้ำนมแตกต่างกัน และมีความแปรปรวนไม่แน่นอน จึงควรมีการตรวจสอบคุณภาพของอาหารชั้นด้วยว่าได้มาตรฐานหรือไม่ และควรลดราคาอาหารชั้นลง เพราะค่าอาหารชั้นเป็นค่าใช้จ่ายหลัก หากลดค่าอาหารชั้นลงเกษตรกรจะมีรายได้มากขึ้น

6.2 ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

6.2.1 สภาพการเลี้ยงโคนม จากการศึกษาการเลี้ยงโคนมในภาคใต้โดยเน้นการวิเคราะห์บทบาทชายหญิงนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีสภาพการเลี้ยงโคนมบางประการที่ควรปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

6.2.1.1 อาหารหยาบ จะเห็นได้ว่าอาหารหลักที่เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้เลี้ยงโคนม ไม่ว่าจะเป็น หญ้าขน หญ้ารัฐ หญ้าพลิกแคตทุลม ฟางแห้ง หรือหญ้าแห้ง ล้วนแต่เป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการไม่ค่อยสูง มีผลกระทบต่อปริมาณการให้นมของแม่โค ฉะนั้นจึงควรมีการส่งเสริมให้มีการนำเศษเหลือต่าง ๆ ของพืชมาใช้ เช่น เปลือกข้าวโพดฝักอ่อน ยอดอ้อย เปลือกสับปะรด โดยส่งเสริมให้เกษตรกรที่มีอาชีพอื่น ๆ เป็นผู้ดำเนินการ เพื่อลดภาระของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม นอกจากนี้ควรมีการส่งเสริมให้เกษตรกรมีการทำฟางหมัก หญ้าหมักให้แพร่หลายมากขึ้น (ปัจจุบันยังไม่มีปฏิบัติกัน) ส่วนทางด้านแปลงหญ้า ก็ควรมีการแนะนำให้เกษตรกรปลูกพืชตระกูลถั่วร่วมกับแปลงหญ้า เช่น ถั่วฮามาต้า หรือถั่วแกรมสไตโด เพราะมีความสามารถทนความแห้งแล้งได้ดี และเพิ่มคุณค่าของพืชอาหารสัตว์ให้สูงขึ้น

6.2.1.2 อาหารชั้น เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องควรให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในการเลือกใช้สูตรอาหารชั้นให้เหมาะสมกับโคในช่วงอายุต่าง ๆ และหากเป็นไปได้สหกรณ์โคนมควรมีการผลิตอาหารชั้นโดยตรง โดยการร่วมทุนกับบริษัทเอกชน จะทำให้ราคาอาหารชั้นต่ำลงได้ส่วนหนึ่ง

6.2.1.3 การเลี้ยงโค จะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีจำนวนโคทดแทนทั้งโครุ่นโคสาว และลูกโคในสัดส่วนที่สูง ทำให้ต้นทุนค่าอาหารชั้นสูง จึงควรแนะนำให้เกษตรกรลดจำนวนโคทดแทนลง โดยที่จำนวนโคที่คัดออกก็ควรส่งเสริมให้เกษตรกรกลุ่มอื่นนำไปเลี้ยงเป็นโคเนื้อ นอกจากนี้ลูกโคแรกคลอดหลังจากพ้นระยะนมแม่เลี้ยงก็ควรแนะนำให้ใช้

นมผงเทียม แทนการใช้น้ำนมแม่จะทำให้สามารถลดต้นทุนลงได้ (นมผงเทียมราคา กิโลกรัม ละ 35 บาท เมื่อผสมน้ำ 8-9 ลิตร จะมีต้นทุน กิโลกรัม ละ 4 บาท ในขณะที่น้ำนมแม่จะ สามารถจำหน่ายได้ในราคาประกันอย่างต่ำ กิโลกรัม ละ 10 บาท) ในการรีดนมควรให้ เกษตรกรปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในเรื่อง การอาบน้ำแปรงขนแม่โคก่อนรีดนมทุกครั้ง การใช้น้ำผสมคลอรีนเช็ดเต้านมก่อนรีด และการใช้น้ำยาฆ่าเชื้อที่มีส่วนผสมของไอโอดีนจุ่มหัวนมหลังรีด อีกทั้งผ้าที่ใช้เช็ดเต้านมก็ควรใช้แยกกัน สำหรับแม่โครีดนมแต่ละตัว เพื่อ ป้องกันการระบาดของโรคเต้านมอักเสบในฟาร์ม

6.2.1.4 ด้านการสุขภาพฟาร์ม เจ้าหน้าที่จากสหกรณ์โคนมควรมีความเคร่งครัดในการตรวจสอบความสะอาดของโรงเรือน โคนมของสมาชิกอย่างต่อเนื่องและจริงจัง อย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อให้โรงเรือนมีความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะมีผลต่อคุณภาพและราคาน้ำนมดิบของเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำมูลโคไปใช้ประโยชน์จะช่วยให้สภาพแวดล้อมบริเวณฟาร์มดีขึ้น เพราะถึงแม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะนำมูลโคไปใช้ประโยชน์แต่ก็ยังพบว่าบริเวณโรงเรือนที่ติดต่อกับพื้นซีเมนต์ ยังมีความสกปรก มีสภาพน้ำขัง มีการหมักหมมของมูล ฉะนั้นหากเกษตรกรมีการนำมูลแห้งไปใส่แปลงหญ้าหรือมูลเหลวไปใช้ประโยชน์ในการทำแกสชีวภาพ จะช่วยให้เกิดการหมุนเวียนของธาตุอาหารและพลังงาน สามารถลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี ดินในแปลงหญ้าจะมีคุณสมบัติทั้งทางกายภาพเคมี ชีวภาพเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชอาหารสัตว์ และช่วยเพิ่มคุณค่าของพืชอาหารสัตว์

6.2.1.5 ด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเลี้ยงโคนม การส่งเสริมโครงการเลี้ยงโคนมสำหรับเกษตรกรรายใหม่ควรมีการพิจารณาถึงคุณสมบัติและความพร้อมของเกษตรกรเป็นปัจจัยที่สำคัญ โดยเฉพาะเงินทุน พื้นที่ทำแปลงหญ้าและจำนวนแรงงานในครัวเรือนที่จะต้องพึ่งพิงพอ หากจำเป็นต้องใช้เงินกู้เข้ามาช่วยเหลือ ควรที่จะพิจารณาปลอดดอกเบี้ยอย่างน้อย 2 ปีแรก เพราะกว่าที่จะเลี้ยงได้จนมีกำไรต้องใช้เวลาและความอดทนพอสมควร มิฉะนั้นแล้วอาจจะประสบปัญหาเกษตรกรเลิกเลี้ยงทั้ง ๆ ที่ยังมีหนี้สินตกค้างอยู่เหมือนในปัจจุบัน ส่วนการพัฒนาอาชีพให้กับเกษตรกรนั้น ควรให้ความสำคัญในการให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องของการจัดการอาหารเพื่อให้โคมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงจะสามารถช่วยแก้ปัญหาโคให้น้ำนมน้อยหรือปัญหาการผสมติดยากลงได้ เพราะจากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าการผสมติดยากเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดและเกษตรกรคิดว่าสาเหตุที่แท้จริงเกิดจากน้ำเชื้อไม่มีคุณภาพหรือเจ้าหน้าที่ผสมเทียมไม่มีทักษะ ขาดความชำนาญ ไม่ได้คำนึงว่าอาจจะเป็นการจัดการด้านอาหารไม่ดี นอกจากนี้ควรแนะนำให้เกษตรกรมี

ความรู้ในเรื่องของการคัดโคที่ไม่มีคุณภาพออกจากฝูง และลดจำนวนโคทดแทน เช่น โครุ่น โครสาว และลูกโคให้น้อยลง จะช่วยลดต้นทุนค่าอาหารชั้น และช่วยให้เกษตรกรใช้เวลาในการเลี้ยงโคนมน้อยลง มีเวลาที่จะทำกิจกรรมอื่นๆ ได้มากขึ้น การดำเนินการในลักษณะเช่นนี้กำไรจากการเลี้ยงโคนมจะเห็นได้ชัดเจน และเป็นแรงจูงใจที่จะช่วยชักจูงให้สมาชิกในครอบครัวไม่ละทิ้งอาชีพ อีกทั้งสามารถช่วยกระตุ้นให้เกษตรกรอื่น ๆ มาสนใจเลี้ยงโคนมมากขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีความจำเป็นต่ออาชีพการเลี้ยงโคนม จะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีลักษณะปัจจัยที่จะช่วยเอื้ออำนวยให้การเลี้ยงโคนมประสบความสำเร็จ ดังนี้ (1) มีการรวมกลุ่มกันเลี้ยงและเกษตรกรทุกรายเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนม (2) มีแปลงหญ้าของตนเองเฉลี่ย 1.2 ไร่ต่อจำนวนโค 1 ตัว และยังมีการใช้เศษเหลือของพืชเป็นอาหารเสริม (3) เกษตรกรบางรายมีทั้งเงินทุนส่วนตัวและส่วนใหญ่ได้รับการบริการเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำจากทางราชการ (4) มีตลาดรับซื้อน้ำนมในราคาประกันขั้นต่ำกิโลกรัมละ 10 บาท และ (5) ได้รับการจากหน่วยงานราชการในด้านการผสมเทียม การป้องกันวัณโรคโรคร่าแท้งติดต่อ ฉะนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าโอกาสในการส่งเสริมและพัฒนาที่มีความเป็นไปได้สูง แต่ทั้งนี้ปัญหาสำคัญ 2 ประการที่ควรต้องพิจารณาทบทวนแก้ไข คือ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของโคนมในฟาร์ม และการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร

6.2.1.6 ด้านการติดตามและประเมินผล นับเป็นประเด็นที่ควรให้ความสนใจ เพราะเกษตรกรยังคงมีความคิดเห็นว่า เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องขาดความจริงจังในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่มีการเขียนเขียนเพื่อให้กำลังใจ ให้คำแนะนำ หรือให้คำปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาในฟาร์มอย่างสม่ำเสมอ จึงเป็นเรื่องที่ทางราชการควรจะแก้ไข เพื่อให้เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่ มีผลให้เกิดความร่วมมือที่ดีต่อกันทั้งสองฝ่าย การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพโคนมจะสำเร็จได้ง่ายขึ้น

6.2.1.7 ด้านฝึกอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม ควรดำเนินการจัดในพื้นที่ของเกษตรกร ในช่วงเวลา 10.00-15.00 น. หรือหลังจากเวลา 19.00 น.ไปแล้ว เพราะจะเป็นช่วงว่างไม่มีผลกระทบต่อเวลาการทำงานฟาร์ม หลักสูตรการฝึกอบรมควรใช้เวลา 1-2 วัน และเน้นกิจกรรมย่อย ๆ ที่ยังคงเป็นปัญหาของเกษตรกรอย่างเช่น การแก้ไขปัญหาคาผสมติดยากในฟาร์ม การจัดการด้านอาหารหยาบและอาหารชั้น การสุขาภิบาลสัตว์โดยเฉพาะการ擠เขา ตัดแต่งกีบยังไม่ค่อยมีการปฏิบัติ เป็นต้น สำหรับบุคคลเป้าหมาย นอกเหนือจากเกษตรกรชายแล้ว ควรเน้นไปที่เกษตรกรหญิงให้มากขึ้นเพราะโดยสภาพเป็นจริงผู้หญิงทุกครัวเรือนมีบทบาทร่วมกับผู้ชายในทุกกิจกรรม แต่ผู้หญิงมีความรู้น้อยกว่าจึงมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีระดับเทคโนโลยีสูงน้อยลง ขณะเดียวกันผู้ชายเองก็ยอมรับว่าหาก

ผู้หญิงมีส่วนร่วมมากขึ้นในการจัดการฟาร์มน่าจะดีกว่าเดิม เพราะผู้หญิงใจเย็นกว่า อยู่ติดบ้าน มีความละเอียดถี่ถ้วนในการจัดการด้านต่างๆ ทั้งรายจ่ายและรายได้ ที่สำคัญควรจัดอบรม เฉพาะผู้หญิงแยกจากผู้ชาย เพื่อให้ผู้หญิงได้แสดงความสามารถและความเป็นผู้นำอย่างเต็มที่ หากจัดรวมผู้หญิงอาจจะถูกปิดกั้นการแสดงออก

6.2.2 การพัฒนาบทบาทสตรี จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า ผู้ชายจะมีบทบาททางด้านแรงงานและการตัดสินใจในงานอาชีพมากกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงจะมีบทบาทการใช้แรงงานและอำนาจการตัดสินใจในกิจกรรมครัวเรือนมากกว่าผู้ชาย แต่ขณะเดียวกันผู้หญิงก็ยังมีส่วนร่วมทางด้านแรงงานในฟาร์มโคนมเคียงบ่าเคียงไหล่ร่วมกับผู้ชายในทุกกิจกรรม ดังนั้นการที่จะพัฒนาสถานภาพของผู้หญิงให้สูงขึ้นในสังคมจึงมีความเป็นไปได้โดยให้ผู้หญิงได้มีบทบาทเป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนมมากขึ้น เพราะจากการศึกษาได้สังเกตเห็นว่า ผู้หญิงที่เป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนมจำนวน 18 รายได้รับการยอมรับในสังคมค่อนข้างสูง ทั้งนี้ควรมีการให้ความรู้แก่ผู้หญิงอย่างเพียงพอ ขณะเดียวกันก็ควรมีการทำความเข้าใจและรณรงค์ให้ผู้ชายในครอบครัวมาช่วยกิจกรรมงานบ้านมากขึ้น เพราะจากการศึกษาได้พบว่าถึงแม้ผู้ชายจะมีจำนวนชั่วโมงการทำงานบ้านน้อยแต่ผู้ชายทุกคนที่สัมภาษณ์ตอบว่าตนเองสามารถทำงานบ้านได้ทุกอย่างหากแม่บ้านไม่อยู่หรือมีภาระอย่างอื่น แต่ที่ไม่ช่วยเพราะคิดว่าควรเป็นหน้าที่ของผู้หญิง อย่างไรก็ตามยังมีกิจกรรมบางอย่างเช่น การเตรียมพื้นที่ทำแปลงหญ้า และการตัดหญ้าที่อาจจะป็นงานที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ยังมีความเห็นว่าไม่เหมาะสมกับผู้หญิงเพราะใช้กำลังมาก ฉะนั้นเพื่อแก้ปัญหาส่วนนี้กรมปศุสัตว์ควรต้องร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร ส่งเสริมให้เกษตรกรอื่น ๆ ทำการเพาะปลูกพืชที่มีเศษเหลือสามารถใช้เป็นอาหารโคนมได้ และมีผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาดในภาคใต้ เช่น ข้าวโพดฝักอ่อน ข้าวโพดหวาน อ้อย สับปะรด เป็นต้น การพัฒนาเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศโดยเน้นตามแนวทางเสรีนิยมก็จะประสบผลสำเร็จได้ในที่สุด

ฉะนั้น ในภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทักษะคติของบุคคลที่คิดว่างานบ้านเป็นงานของผู้หญิง ส่วนการทำงานทางเศรษฐกิจที่จะทำรายได้มาสู่ครอบครัวเป็นหน้าที่ของผู้ชาย จำเป็นที่จะต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงและเป็นที่ยอมรับของบุคคลทุกระดับในสังคม การหาวิธีทางที่จะให้ผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสร้างสรรค์สังคมที่เท่าเทียม ผู้ชายนับเป็นประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณา โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีบทบาทอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจตัดสินใจทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับครัวเรือน ในการนี้ ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังระหว่างรัฐบาล พรรคการเมือง กลุ่มผลักดันทางสังคม (เช่น กลุ่มสตรีต่าง ๆ) และสื่อมวลชน เพื่อให้สามารถกำหนดนโยบายทางด้านสตรีที่จะ

พัฒนาสตรีในด้านต่าง ๆ ให้ชัดเจน กำหนดแผนงาน มาตรการที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรม สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ที่กำหนดนโยบายหลักด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ นับเป็นโอกาสที่เหมาะสมที่จะใช้ช่วงดังกล่าวพัฒนาสตรี สำหรับสตรีเกษตรจำเป็นต้องให้ความสำคัญในฐานะที่เป็น “ผู้ประกอบการอาชีพเกษตร” แล้วพัฒนาทักษะ ความสามารถในการผลิต ให้โอกาสในการได้รับความรู้และบริการทั้งการตลาด การสหกรณ์และสินเชื่อ ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรสตรีในภาคเกษตรกรรมจะช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกในการส่งเสริมอาชีพและยังช่วยให้สตรีได้ช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่สุดในที่สุด

6.2.3 การยกระดับการศึกษาของเกษตรกร จากผลการศึกษาทั้งของผู้วิจัยหรือการวิจัยในเรื่องอื่นๆ จะพบข้อมูลที่เป็นความจริงว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศมีการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น ทั้งนี้ มีสถานศึกษาเกษตรกรรมในระดับอนุปริญา และปริญากระจายอยู่ทั่วประเทศ นับเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการพัฒนาการเกษตร ฉะนั้น จึงควรดำเนินการในแนวทาง ดังนี้ (1) สถานศึกษาควรปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษามีจิตสำนึกรักอาชีพเกษตรกรรม เมื่อจบการศึกษาจะได้มาประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยตรง แทนการเป็นลูกจ้างในหน่วยงานราชการ/เอกชน ทั้งนี้ควรมีการสนับสนุนเงินกู้หรือจัดสรรที่ดินทำกิน ลักษณะเดียวกับโครงการเกษตรกรรมเพื่อชีวิตที่ได้ดำเนินการในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี (2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรปัจจุบันมีโอกาสได้รับการฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ทางสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพของครอบครัว หัวข้อการฝึกอบรมควรเน้นเป็นกิจกรรมย่อย ๆ ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนของระบบเกษตรกรรมครัวเรือน รูปแบบการฝึกอบรมควรเป็นหลักสูตรเกษตรกรรมระยะสั้นที่ไม่กระทบต่อเวลาการทำงานของเกษตรกร ทั้งนี้ควรฝึกอบรมในพื้นที่ สถาบันการศึกษาที่ควรจะมีเข้ามา มีบทบาทในส่วนนี้ ได้แก่ วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีตามจังหวัดต่าง ๆ มหาวิทยาลัยในท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นต้น โดยมีเป้าหมายให้เกษตรกรมีความสามารถคิดเป็น ทำเป็น และสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับปรัชญาสูงสุดในการส่งเสริมการเกษตร

6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับหัวข้อการวิจัยที่น่าสนใจและควรได้มีการศึกษาในพื้นที่การเลี้ยงโคนมในภาคใต้ มีดังนี้

6.3.1 ควรมีการศึกษาถึงต้นทุนและผลตอบแทนจากการทำฟาร์มโคนมของเกษตรกรตลอดทั้งปี สำหรับการเก็บข้อมูลควรแบ่งช่วงการเก็บเป็น 3 ระยะทุก ๆ 4 เดือน

เพื่อจะได้ทราบถึงความผันแปรและค่าเฉลี่ยของผลตอบแทนและต้นทุนที่ใกล้เคียงกับความ เป็นจริงมากที่สุด อันจะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความยั่งยืนหรือความถดถอยของอาชีพเลี้ยงโคนม

6.3.2 ควรมีการศึกษาถึงความคิดเห็นของลูกหลานเกษตรกรต่ออาชีพการเลี้ยง โคนม เพราะจากการศึกษาในครั้งนี้ได้พบข้อมูลว่าลูกหลานของเกษตรกรผู้เลี้ยง โคนมส่วนใหญ่ มีโอกาสทางการศึกษาที่ดี และเกษตรกรผู้เป็นบิดามารดามีความวิตกกังวลว่าจะไม่มีผู้สืบทอดอาชีพดังกล่าว ดังนั้นหากได้มีการวิจัยในเรื่องนี้ตั้งแต่เริ่มต้น จะได้มีแนวทางในการปรับปรุงและแก้ไขได้ทันที่

6.3.3 ควรมีการศึกษาถึงบทบาทที่คาดหวังและบทบาทที่เป็นจริงของเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมปศุสัตว์ เพื่อจะได้ประเมินถึงขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่และเป็นปัจจัยสำคัญ ประการหนึ่งที่จะช่วยให้การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเลี้ยงโคนมในภาคใต้ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยยังมีข้อสงสัยเกี่ยวกับทัศนคติของเกษตรกรผู้เลี้ยง โคนมต่อเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมปศุสัตว์ว่าอาจจะมีแนวโน้มที่ไม่ค่อยดีนัก ฉะนั้นจึงควรมีการศึกษาใน ประเด็นนี้เพิ่มเติม

6.3.4 ควรได้มีการศึกษาในเรื่องบทบาทและศักยภาพของชายหญิงในการเลี้ยง โคนมเพิ่มเติม โดยอาจจะศึกษาในพื้นที่เดิมหรือแหล่งเลี้ยงโคนมอื่น ๆ ตัวแปรที่ควรให้ความสนใจคือ ระดับการศึกษา ความรู้ความสามารถในงานอาชีพ รายได้และรายจ่าย โอกาสใน การได้รับความรู้ทางอาชีพ ความทันสมัยของเกษตรกร เพื่อจะได้ทราบว่าความแตกต่างของ ตัวแปรเหล่านี้มีผลต่อบทบาทและศักยภาพอย่างไร ซึ่งจะทำให้เกิดความชัดเจนมากขึ้นใน การกำหนดมาตรการ ยุทธวิธีในการพัฒนาสตรีให้มีสถานภาพทัดเทียมผู้ชายและได้รับการ ขอมรับจากผู้ชาย

6.3.5 ควรมีการศึกษาบทบาทชายหญิงเพิ่มเติมในระบบการทำฟาร์มในภาคใต้ เช่น การทำนา การทำสวนยางพารา การปลูกผัก ฯลฯ เพื่อจะได้เปรียบเทียบว่าบทบาททางด้าน แรงงานและการตัดสินใจเป็นอย่างไร ปัจจัยอะไรบ้างที่มีอิทธิพลต่อระดับความมากน้อย ของการมีส่วนร่วม และมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

6.3.6 ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องสภาวะแวดล้อมในการจัดการฟาร์มโคนม โดยควรให้ความสนใจในเรื่อง คุณภาพของดิน น้ำ อากาศ และสุขภาพของเกษตรกร ว่ามี การเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรเพราะปัจจัยเหล่านี้สามารถกำหนดความยั่งยืนของระบบนิเวศน์ได้ และมีผลสะท้อนไปถึงความมั่นคงในอาชีพในอนาคต

6.3.7 ควรมีการศึกษาโคนมที่มีปัญหาการผสมพันธุ์ เพื่อจะได้ทราบสาเหตุที่แท้ จริงของการผสมติดยาก และหาแนวทางแก้ไขต่อไป

6.3.8 ควรมีการทดลองเกี่ยวกับการใช้เศษเหลือของพืชในพื้นที่เป็นอาหารหยาบหลักแทนหญ้าสด ว่ามีพืชอะไรบ้างที่นำมาใช้ได้และไม่มีผลกระทบต่อปริมาณการให้น้ำนมของโค เพื่อจะได้เป็นแนวทางป้องกันการขาดแคลนพื้นที่ทำแปลงหญ้าในอนาคต ทั้งยังสามารถสนับสนุนให้ผู้หญิงได้มีบทบาทเป็นแรงงานหลักในการเลี้ยงโคนม สถานภาพทางสังคมของผู้หญิงจะได้สูงขึ้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กนลา สุขพานิช-จันทร์ปราบ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. 2527. การศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร, อ้างถึงใน สุขลีวาทะสิทธิ์. 2535. “บทบาทความเป็นผู้นำของกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้านที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพสตรีในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)
- กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ. 2527. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ : ภาควิชาแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- จรัญ จันทลักขณา. 2538. สภาวะการพัฒนาการเลี้ยงโคนมและผลิตภัณฑ์นมในประเทศไทย : แนวทางการวิจัยและพัฒนาในอนาคต. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จิระชัย กาญจนพถพิพงศ์ และคณะ. 2533. การสำรวจการเลี้ยงดูและการจัดการฟาร์มโคนมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสัตวบาล คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชวนิศนดากร วรวรรณ, ม.ร.ว. 2520. การเลี้ยงโคนม. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- เชิดศักดิ์ โฉมาสินธุ์. 2523. การวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : พีระพัฒนา.
- ทิตยา สุวรรณชฎ. 2527. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

นายกรัฐมนตรี, สำนัก. คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, คณะ
อนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม. 2538. การประเมินหนังสือ
เรียนและหนังสืออ่านประกอบการเรียนเชิงถ่ายถอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาท
ชายหญิง. กรุงเทพฯ.

นายกรัฐมนตรี, สำนัก. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2538. แผนที่แสดงเขต อำเภอ ตำบล
เทศบาลและข้อมูลพื้นฐานของจังหวัด. กรุงเทพฯ ; พี.เอ.ดีฟวิ้ง.

เบญจพรรณ ชินวัตร, เบญจวรรณ ทองศิริ และ จามะรี พิทักษ์วงศ์. 2530. บทบาท
ของชายและหญิงในระบบการทำฟาร์มในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่.
เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และคณะ. 2540. บทบาทของเกษตรกรชายหญิงในการเลี้ยงโค
นม : ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับครัวเรือนในภาคเหนือ. เชียงใหม่ : ศูนย์
วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประภาเพ็ญ สุวรรณ. 2520. ทศนคติ : การวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย.
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ปลัดกระทรวงพาณิชย์, สำนักงาน. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพัทลุง. 2537. ข้อมูลการ
ตลาดจังหวัดพัทลุง. พัทลุง.

ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม, สำนักงาน. สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพัทลุง. 2539.
ภาวะเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดพัทลุง ปี 2538-2539. พัทลุง.

ปศุสัตว์, กรม. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2534. ประมวลสถิติประจำปี 2534.
กรุงเทพฯ.

_____. 2535ก. 50 ปีกรมปศุสัตว์. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย จำกัด.

_____ 2535ข. ประมวลสถิติประจำปี 2535. กรุงเทพฯ.

_____ 2536. ประมวลสถิติประจำปี 2536. กรุงเทพฯ.

ปศุสัตว์, กรม. กองส่งเสริมการปศุสัตว์. 2537. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม ตาม
แผนปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร. กรุงเทพฯ : ชุมนุม
สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

มยุรี จุ้ยพริก. 2539. รายงานวิจัยเรื่อง บทบาทชายหญิงในการพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณี
ศึกษาโครงการพัฒนาชุมชนสวนยางขนาดเล็ก จ.สตูล. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

มัลลิกา บุนนาค. 2536. สถิติเพื่อการตัดสินใจ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วณี บางประภา สถิติประเสริฐ. 2533. รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่องการแบ่งงาน
ระหว่างเพศและการพัฒนาสตรีชนบท : กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ของไทย. โครงการสตรีชนบท กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม : ม.ป.พ.

วราคม ที่สุกะ. 2527. สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ภาค
วิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสาน
มิตร.

ศรเทพ ชัมวาสร. 2532. รายงานการวิจัยเรื่องการตัดสินใจเลี้ยงโคนมพันธุ์แท้. กรุงเทพฯ
: ภาควิชาสัตวบาล คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศรเทพ ชัมวาสร และ มณฑา เหลืองวัฒนวิไล. 2535. รายงานการวิจัยเรื่องผลตอบ
แทนจากการเลี้ยงโคนม ชาฮีวาล-ฟรีเซียน โดยเกษตรกรในจังหวัดพัทลุง.
กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงาน. สำนักงานเขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 22. 2538. รายงาน
สถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติ ปี 2538 จังหวัดพัทลุง. เอกสารเศรษฐกิจการ
เกษตร เลขที่ 12/2539. สงขลา.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ. 2529. ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ :
อักษรบัณฑิต.

ส่งเสริมการเกษตร, กรม. สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา. สำนักงานเกษตรอำเภอรัตภูมิ.
2538. แนวทางการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ. สงขลา.

สุจินต์ สิมารักษ์, บรรณาธิการ. 2528. การศึกษาระบบการเลี้ยงโคนมในสามหมู่บ้าน
ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น : โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุชา จันทร์เอม. 2533. จิตวิทยาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, ลัดดา รอดมณี และ ไพบุลย์ ภักดี. 2529. ระเบียบวิธีวิจัย
ทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์.

หนังสือรวมเรื่อง

สุรพล คำร้กุล. 2526. “ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจกับการตัดสินใจในกิจกรรมการ
เกษตรและกิจกรรมการจัดการเศรษฐกิจในครัวเรือนของสตรีชนบทในจังหวัด
เชียงใหม่ (The Socio-Economic Profile and Decision making of Rural Women
on Agricultural and Household Activities in Chiangmai)”, ใน รวมบทความวิจัย
วิทยานิพนธ์ ปีการศึกษา 2526-2531. หน้า 31-32. กรุงเทพฯ : บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วารสาร

ธรรมโชติ ชื่นนิรันดร. 2537. “การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมสำหรับเกษตรกรรายย่อย”,
วารสารสัตวบาล. 4 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2537), 73-76.

สุวรรณีย์ หงษ์ยันตรชัย. 2535. “โคนมจากต่างประเทศเลี้ยงก็ปีจึงจะตั้งตัวได้”, วารสาร
สัตวบาล. 2 (มีนาคม-เมษายน 2535), 56-59.

อัจฉรา นวจินดาและคณะ. 2527. “การใช้เวลากับการพัฒนาสตรีในครอบครัวเกษตรกร
ไทย”, วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์. 24 (ตุลาคม 2527) 467-502.

หนังสือพิมพ์

สองสทกรณ์ โคนมจี “มนตรี” ขอปรับราคารับซื้อน้ำนม. 2538. มติชน. 24 ตุลาคม
2538, หน้า 7.

รายงานการประชุมทางวิชาการ

จิรสิทธิ์ สงค์ประเสริฐ. 2525. “หมู่บ้านโคนมที่สันกำแพง”, ในรายงานผลการวิจัย
สาขาสัตวศาสตร์ การประชุมทางวิชาการครั้งที่ 20 วันที่ 1-5 กุมภาพันธ์ 2525
ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. หน้า 339-342. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์.

ตรียศ ตริมรรคา และ วิฑูรย์ ปัญญากุล. 2539. “บทบาทหญิงชายในเกษตรกรรมทาง
เลือก : กรณีศึกษากลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ แม่ทา เชียงใหม่”, ในการประชุม
ทางวิชาการเรื่องการพัฒนาชนบทในยุคสารสนเทศ วันที่ 9 สิงหาคม 2539 ณ
ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 57-62. กรุงเทพฯ : ศูนย์
การพิมพ์แก่นจันทร์.

พິงพิศ ดุลยพัชร. 2535. “สตรีกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรและชนบท :
กรณีศึกษาอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา”, ในการประชุมปฏิบัติการเรื่อง
บทบาทชายหญิงในการส่งเสริมและวิจัยระบบการทำฟาร์ม วันที่ 22-24
เมษายน 2535 ณ โรงแรมเชียงใหม่การ์เด็น จังหวัดเชียงใหม่. หน้า 93-97.
กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

วิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, สถาบัน. 2531. “สถานภาพของสตรีและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม”, ในบทบาทของสตรีไทยในการพัฒนาประเทศ : รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ 14-16 กรกฎาคม 2537 ณ จังหวัดชลบุรี. หน้า 26-32. กรุงเทพฯ : ไทยมิตรการพิมพ์.

สำเนียง วิริยะศิริ และคณะ. 2531. “บทบาทสตรีในระบบการทำฟาร์ม”, ในรายงานสัมมนาในระบบการทำฟาร์มครั้งที่ 5 วันที่ 4-7 เมษายน 2531 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. หน้า 282-289 กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

เอกสารของทางราชการ

สถาบันพัฒนาฝีมือกรรมและวิจัยโคนมแห่งชาติ. 2538. ที่ กษ.0606/183. บันทึกข้อความเรื่องข้อมูลการเลี้ยงโคนม. 28 เมษายน 2538.

เอกสารจัดสำเนา

เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง. 2539. “โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม ปี 2540-2544”. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ. (สำเนา)

สมยศ หุ่นหว่า. ม.ป.ป. “ภาพรวมของการเลี้ยงโคนมในภาคใต้”. สงขลา : ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)

วิทยานิพนธ์

ทิพวรรณ เคาวางกูร. 2531. “บทบาทของสตรีชนบทในการร่วมพัฒนาสหกรณ์การเกษตร : ศึกษากรณีสหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดินลาดบัวหลวง จำกัด (The Role of the Rural Women's Participation in Agriculture Cooperative Development : A Case Study on Ladbualung Agricultural Land Reform Cooperative Ltd.)”; วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (สำเนา)

- บุญมี กองสมบัติ. 2526. “การศึกษาสภาพการเลี้ยงโคนมของสมาชิกสหกรณ์โคนม
อยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (A Study on Dairy
Production of Ayutaya Dairy Cooperative Members in Amphoe Phra Nakhon
Sri Ayuttaya, Changwat Ayuthaya)”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (สำเนา) *
- สุทธิ วาหะสัจย์. 2535. “บทบาทความเป็นผู้นำของกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้านที่
มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพสตรีในจังหวัดสุราษฎร์ธานี (Leadership Roles
of the Village Women Development Committee Affecting the Women
Occupational Group's Achievement in Changwat Surat Thani)”, วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์. (สำเนา)
- อุไรวรรณ โชติวิท. 2521. “บทบาทสตรีชนบทที่มีส่วนในการตัดสินใจปรับปรุงไร่นา :
ศึกษากรณีตำบลมื่นไวย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา (Involvement of
Rural Women's Role in Decision Making for Farm Improvement at Tambol
Muen Wai, Amphoe Muang, Changwat Nakorn Ratchasima)”, วิทยานิพนธ์
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์. (สำเนา)

Books

Good, C.V. 1973. “Role”, in *Dictionary of Education*. 3d ed. New York :
McGraw-Hill.

Pravit Sophanodora. 1995. “Forages Research in Southern Thailand”, In
Integration of Ruminants into Plantation System in Southeast Asia, p.
104. Mullen, B.F. and Shelton, H.M., eds. Canberra : Australian Centre for
International Agricultural Research.

Saito, K.A. and Spurling, D. 1992. **Developing Agricultural Extension for Women Farmers.** Washington, D.C. : The World Bank.

Sirirat Taneerananon and Piroge Suwanjinda. 1994. **A Research Report on Women's Role in the Development of the Farming System in Phatthalung Province, Southern Thailand.** Songkhla : Prince of Songkla University.

Wohlman, B.B. 1973. **Dictionary of Behavior Science.** New York : Litton Education Publishing.

Yamane, T. 1973. **Statistics : An Introductory Analysis.** 3d ed. New York : Harper and Row Publication.

Journals

Pongsak Angasith, and Patchanee Suwanwisolkit. 1995. "Role of Hilltribe Women in Coffee Cultivation and Extension Programme", **Kasetsart Journal.** (Soc. Sci) 16(1995), 105-114.

Thesis

Awae Masae. 1990. "The Role of Women in Farm Work and Decission-Making : A Study of Two Muslim Villages in Southern Thailand", M.S. Disseration. University of Queensland. (Unpublished)

ภาคผนวก ก.

หมายเลข.....

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิจัย เรื่อง

การเลี้ยงโคนมในภาคใต้โดยเน้นการวิเคราะห์บทบาทชายหญิง

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ (นาย/นาง/นางสาว).....

ที่อยู่ เลขที่..... หมู่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

วันที่สัมภาษณ์

ชื่อผู้สัมภาษณ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1.1 ข้อมูลพื้นฐาน

1. เพศ

- ชาย หญิง

2. สถานภาพในครอบครัว

- หัวหน้าครอบครัว คู่สมรส
- บุตร ญาติ
- ผู้อาศัย อื่นๆ (ระบุ).....

3. สถานภาพการสมรส

- โสด สมรส
- หม้าย หย่าร้าง
- อื่นๆ (ระบุ).....

4. อายุ.....ปี

5. ศาสนา

- พุทธ อิสลาม คริสต์

6. ระดับการศึกษาสูงสุด

- ไม่ได้เรียนหนังสือ
- ต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 (ระบุ).....
- ประถมต้น
- ประถมปลาย
- มัธยมต้น
- มัธยมปลายหรือเทียบเท่า
- อื่นๆ (ระบุ).....

7. ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้

- อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้
- อ่านออกเขียนไม่ได้
- อ่านออกเขียนได้

8. อาชีพหลัก (ประเมินจากรายได้สูงสุด)

- เลี้ยงโคนม เกษตรอื่นๆ (ระบุ).....
- รับราชการ ลูกจ้างเอกชน
- ค้าขาย อื่นๆ (ระบุ).....

9. อาชีพรอง (มีรายได้รองจากอาชีพหลัก)

- เลี้ยงโคนม เกษตรอื่นๆ (ระบุ).....
- รับราชการ ลูกจ้างเอกชน
- ค้าขาย อื่นๆ (ระบุ).....

1.2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม

10. จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน

- บุตรชาย.....คน บุตรหญิง.....คน
- ญาติที่อาศัยอยู่ด้วย.....คน อื่นๆ (ระบุ).....คน

11. ประเภทของครอบครัว

- ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย

12. จำนวนแรงงานในครอบครัวที่ใช้ในการเลี้ยงโคนม.....คน

- แรงงานชาย.....คน แรงงานหญิง.....คน

และจำนวนแรงงานดังกล่าวนั้น

ไม่เพียงพอ (ระบุเหตุผล).....

เพียงพอ

ถ้าแรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอท่านได้แก้ปัญหาโดย

จ้างแรงงานประจำ จำนวน.....คน อัตราค่าจ้าง.....บาท/เดือน

จ้างแรงงานชั่วคราว จำนวน.....คน อัตราค่าจ้าง.....บาท/วัน

อื่นๆ (ระบุ).....

13. ที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัย.....ไร่

14. จำนวนพื้นที่ดินถือครอง

14.1 เป็นของตนเองทั้งหมด จำนวน.....ไร่

14.2 เป็นของตนเองจำนวน.....ไร่ และเช่าที่ผู้อื่นจำนวน.....ไร่

14.3 เป็นของตนเองที่ใช้ทำประโยชน์ จำนวน.....ไร่ และให้ผู้อื่นเช่าทำกิน
 จำนวน.....ไร่

14.4 เป็นของตนเอง จำนวน.....ไร่ และได้ใช้ประโยชน์ฟรี จำนวน.....ไร่

ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรดังนี้ (ระบุทั้งหมดที่ทำ)

ทำนาไร่

สวนยางพาราไร่

ไม้ผลไร่

พืชผักไร่

แปลงหญ้าไร่

ฟาร์มโคนมไร่

อื่นๆ (ระบุ)ไร่

กรณีตอบข้อ 14.2 รูปแบบการชำระค่าเช่าที่ดินทำกิน

ชำระในรูปผลผลิต อัตรา (ระบุ)...../ไร่/ปี

ชำระเป็นเงินสด อัตรา (ระบุ).....บาท/ไร่/ปี

อื่นๆ (ระบุ).....

กรณีตอบข้อ 14.3 รูปแบบการคิดค่าเช่าที่ดิน

- ผลผลิต อัตรา (ระบุ)...../ไร่/ปี
- เงินสด อัตรา (ระบุ).....บาท/ไร่/ปี
- อื่นๆ (ระบุ).....

15. นอกจากโคนมแล้ว ท่านยังมีสัตว์เลี้ยงอื่นหรือไม่

- ไม่มี มี

ถ้ามี (ระบุ)

ชนิด	จำนวน (ตัว)	วัตถุประสงค์การเลี้ยง
15.1.....
15.2.....
15.3.....
15.4.....
15.5.....

16. ปัจจุบันท่านเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ หรือไม่

- ไม่เป็น (ระบุเหตุผล).....
- เป็น (ระบุ)
- กลุ่มผู้เลี้ยงโคนม สถานภาพ.....
 - สหกรณ์การเกษตร สถานภาพ.....
 - กลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส. สถานภาพ.....
 - กลุ่มสตรีอาสา สถานภาพ.....
 - กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร สถานภาพ.....
 - กลุ่มสตรี สถานภาพ.....
 - อื่นๆ (ระบุ).....สถานภาพ.....

17. การทำฟาร์มโคนม ท่านใช้เงินทุนจากแหล่งใด (ระบุได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ใช้ทุนของตนเองทั้งหมด
- ใช้ทุนเองบางส่วน กู้ยืมบางส่วน
- กู้ยืมทั้งหมด
- อื่นๆ (ระบุ).....

18. ในกรณีกู้ยืม ท่านกู้ยืมจากแหล่งใด (ระบุได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ธ.ก.ส. ธนาคารพาณิชย์
 สหกรณ์การเกษตร เพื่อนบ้าน
 ญาติพี่น้อง อื่นๆ (ระบุ).....

19. เงินกู้ส่วนใหญ่ ท่านนำมาใช้ในกิจกรรมใดมากที่สุด

- ซื้อพันธุ์โค
 สร้างโรงเรือน
 ทุนหมุนเวียนในการเลี้ยงดู (อาทิ ค่าอาหาร เวชภัณฑ์ เป็นต้น)
 อื่นๆ (ระบุ).....

20. ปัจจุบันท่านยังมีหนี้สินหรือไม่

- ไม่มี มี จำนวน.....บาท

ถ้ายังมีหนี้สิน เจ้าหนี้ของท่านที่คงมีอยู่ในปัจจุบันคือ (ระบุได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน
 สถาบันเกษตรกร (ระบุ).....
 สถาบันการเงิน (ระบุ).....
 อื่นๆ (ระบุ).....

21. แหล่งน้ำในการเลี้ยงโคนม (ระบุได้มากกว่า 1 ข้อ)

- น้ำชลประทาน (ระบุ).....
 แหล่งน้ำธรรมชาติ (ระบุ).....
 บ่อน้ำตื้น บ่อบาดาล
 อื่นๆ (ระบุ).....

22. แหล่งน้ำดังกล่าวมีใช้เพียงพอตลอดปีหรือไม่

- ไม่เพียงพอ เพียงพอ

ถ้าไม่เพียงพอ ท่านได้แก้ปัญหาโดย

- จำหน่ายพันธุ์โคบางส่วน
 เปลี่ยนสถานที่เลี้ยงชั่วคราว
 อื่นๆ (ระบุ).....

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนม

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนมและบทบาทชายหญิงด้านแรงงาน

ประสบการณ์และแรงจูงใจ

23. ประสบการณ์ในการเลี้ยงโคนม.....ปี

24. แรงจูงใจในการเลี้ยงโคนม

- มีรายได้สูงกว่าอาชีพเกษตรกรรมอื่น
- มีรายได้สม่ำเสมอ และให้ผลผลิตสูง
- ราชการแนะนำ
- เพื่อนชักจูง
- ได้รับแจกพันธุ์จากทางราชการ
- อื่นๆ (ระบุ).....

25. วิธีเริ่มต้นเลี้ยงโคนมในฟาร์มของท่าน ท่านเลี้ยงโคนมประเภทใด

- โคนสาวตั้งท้อง แม่โครีคนม
- ลูกโคเพศเมีย แม่โคและลูกโคเพศเมีย
- อื่นๆ (ระบุ).....

จำนวนโคนมที่เริ่มต้นเลี้ยง.....ตัว

พันธุ์และการผสมพันธุ์

26. พันธุ์โคนมในฟาร์ม.....

ระดับเลือด.....เปอร์เซ็นต์

27. จำนวนโคนมในฟาร์ม.....ตัว จำแนกเป็น

- โคนรีคนม.....ตัว
- โคนมแห้ง.....ตัว
- โคนสาว.....ตัว
- โคนรุ่นเพศเมีย.....ตัว
- โคนรุ่นเพศผู้.....ตัว
- ลูกโคเพศเมีย.....ตัว
- ลูกโคเพศผู้.....ตัว
- พ่อพันธุ์.....ตัว

28. ท่านผสมพันธุ์โคนม โดยวิธี

- ผสมเทียม
 ใช้พ่อพันธุ์
 ผสมเทียมและใช้พ่อพันธุ์

โรงเรือนและอุปกรณ์ในโรงเรือน

29. ที่ตั้งโรงเรือน

- บริเวณเดียวกับที่อยู่อาศัย ห่างประมาณ.....เมตร
 นอกบริเวณที่อยู่อาศัย ห่างประมาณ.....เมตร

30. ลักษณะของโรงเรือน

- พื้นติดดิน ยกพื้นสูง
 อื่นๆ (ระบุ).....

31. พื้นโรงเรือน

- พื้นดิน คอนกรีต
 อื่น ๆ (ระบุ).....

32. หลังคา

- กระเบื้องลอน สังกะสี
 หญ้าคาหรือจาก อื่นๆ (ระบุ).....

33. รางอาหารทำจากวัสดุประเภท

- คอนกรีต ไม้
 อื่นๆ (ระบุ).....

34. ที่ให้หญ้า

- แบบรางคอนกรีต แบบไม้กั้นกรอบ
 แบบรางไม้ อื่นๆ(ระบุ).....

แปลงหญ้า

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ		
						ช	ญ	
35. ท่านมีแปลงหญ้าสำหรับเลี้ยงโคนมเป็นของตนเองหรือไม่ ☐ ไม่มี ☐ มี								
36. ในกรณีไม่มีแปลงหญ้าเป็นของตนเอง ท่านได้หญ้ามาโดยวิธี ☐ ตัดเองทั้งหมด..... ☐ ซื้อทั้งหมด..... ☐ ตัดเองบางส่วนและซื้อบางส่วน..... ☐ อื่นๆ (ระบุ)..... และสถานที่ที่ไปตัดหญ้าคือ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ ริมถนน..... ☐ ที่สาธารณะ.....								

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่น ๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ		
						ช	ญ	
☐ ในสวน ไม้ผล ไม้ยืนต้น.....								
☐ อื่นๆ (ระบุ).....								
37. ในกรณี มีแปลงหญ้า ท่านมีแปลงหญ้า จำนวน.....ไร่ และ								
37.1 การเตรียมดินทำแปลงหญ้า.....								
37.2 การปลูกหญ้า.....								
หญ้าที่ปลูกได้แก่								
☐ หญ้าขน								
☐ หญ้ากีนี								
☐ หญ้ารุจี								
☐ หญ้าเนเปียร์								
☐ อื่นๆ (ระบุ).....								
37.3 ใช้วิธีให้โคกินหญ้า โดย								
☐ ตัดให้โคกิน.....								
☐ ปล่อยเล็มในแปลง.....								

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ ช หญิง	ความ สัมพันธ์	
☐ ตัดบางส่วน และปล่อยให้เล็มใน แปลงเป็นครั้งคราว..... 38. ท่านมีการให้ปุ๋ยในแปลงหญ้าหรือไม่ ☐ ไม่ให้ (เหตุผล)..... ☐ ให้ ถ้าให้ (ระบุสูตรและช่วงเวลาการใส่) ☐ ปุ๋ยคอก (ระบุ)..... ☐ ปุ๋ยเคมี (ระบุ)..... ☐ ปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมี (ระบุ)..... 39. หญ้าที่ท่านใช้เลี้ยงโคนม มีเพียงพอดลอดปี หรือไม่ ☐ ไม่เพียงพอ ☐ เพียงพอ กรณีที่ไม่เพียงพอ ท่านได้แก้ปัญหาโดย ☐ ให้อาหารเสริม (ระบุ)..... ☐ อื่นๆ (ระบุ)..... ฤดูกาลที่มีปัญหาขาดแคลนหญ้ามากที่สุด ☐ ฤดูฝน ☐ ฤดูแล้ง ☐ อื่นๆ (ระบุ).....								

อาหารและการให้อาหาร

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล	
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ			
				ชาย	หญิง	เพศ			ความ สัมพันธ์
						ช	ญ		
40. ท่านปฏิบัติเกี่ยวกับอาหารชั้นโดยวิธี ☐ ผสมเอง ☐ ใช้อาหารสำเร็จรูป ☐ ผสมเองและใช้อาหารสำเร็จรูปร่วมกัน ☐ อื่นๆ (ระบุ).....									
41. การให้อาหารชั้นโคนมสำหรับแม่โคและ ลูกโค ท่านเลือกใช้สูตรอาหาร ☐ ต่างสูตร (เหตุผล)..... ☐ สูตรเดียวกัน (เหตุผล).....									
42. หลักการให้อาหารชั้นแก่แม่โครีคนมของ ท่านคือ ☐ ให้โดยจำกัดจำนวน..... ☐ ให้เท่าที่โคสามารถกินได้..... ☐ ให้โดยคำนึงถึงปริมาณการให้น้ำนม..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....									

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ ช หญิง	ความ สัมพันธ์	
43. ท่านมีการให้แร่ธาตุแก่โคนมหรือไม่ ☐ ไม่ให้ ☐ ให้ ถ้าให้ ท่านให้ในลักษณะอย่างไร ☐ ให้เป็นก้อนและโคเลียกินเอง..... ☐ ให้เป็นผงโดยใส่ภาชนะ..... ☐ ผสมในอาหารข้นให้โคกิน..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....								
44. รูปแบบการเลี้ยงดูโคนม ☐ เลี้ยงแบบปล่อยในแปลงหญ้า..... ☐ เลี้ยงแบบผูกยืนโรง..... ☐ เลี้ยงแบบปล่อยลาน..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....								

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่น ๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ ช	ความ ญ สัมพันธ์	
45. การเลี้ยงดูลูกโค ท่านปฏิบัติอย่างไรในกรณี ต่อไปนี้ 45.1 การดูแลก่อนคลอด ☐ ไม่ทำ (เหตุผล) ☐ จัดที่คลอด..... ☐ คลอดในช่อง..... ☐ อื่นๆ (ระบุ)..... 45.2 การปฏิบัติหลังคลอด (ระบุได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ ไม่ปฏิบัติ (เหตุผล) ☐ เช็ดตัว..... ☐ ตัดสายรก..... ☐ หัดลูกโคกินนม..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....								

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ ช หญิง	ความ สัมพันธ์	
45.3 การให้ลูกโคแรกคลอดกินนมแม่หรือ ☐ ไม่ให้กิน (เหตุผล)..... ☐ ให้กิน..... ถ้าให้กิน ประมาณ.....วัน								
45.4 การให้อาหารลูกโค (ระบุได้มากกว่า 1) ☐ แบ่งนมแม่ที่รีดขาย..... ☐ ให้ลูกดูนมที่ค้างเต้า..... ☐ ใช้นมผงเทียม..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....								
45.5 ระยะเวลาในการหย่านมลูกโค ☐ อายุ 2-3 เดือน ☐ อายุ 3-4 เดือน ☐ มากกว่า 4 เดือน ☐ อื่นๆ (ระบุ).....								

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่น ๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ		
						ช	ญ	
45.6 ในกรณีเป็นลูกโคนมเพศผู้ ท่านจะ								
☐ ขายทันที.....								
☐ เลี้ยงจนไว้ขายเป็นโคเนื้อ.....								
☐ เลี้ยงไว้ดูคนนมแม่ก่อนรีด.....								
☐ อื่นๆ (ระบุ).....								
ถ้า ขาย ราคาตัวละ.....บาท								
เมื่อ โคนมีอายุ.....วัน								
46. การเลี้ยงดูโครุ่น								
46.1 อาหารชั้นที่ให้.....กก./ตัว/วัน.....								
46.2 อาหารหยาบที่ให้.....กก./ตัว/วัน.....								
47. การเลี้ยงดูโคสาว								
47.1 อาหารชั้นที่ให้.....กก./ตัว/วัน.....								
47.2 อาหารหยาบที่ให้.....กก./ตัว/วัน.....								

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ		
						ช	ญ	
48. การดูแลโครีดนม								
48.1 อาหารชั้นที่ให้.....กก./ตัว/วัน.....
48.2 อาหารหยางที่ให้.....กก./ตัว/วัน.....
49. การดูแลโคห้อง ท่านปฏิบัติอย่างไรบ้าง								
☐ หยุดรีดนมก่อนคลอด 45 วัน								
☐ หยุดรีดนมก่อนคลอด 46-60 วัน								
☐ หยุดรีดนมก่อนคลอด 61-90 วัน								
☐ ให้อาหารมากขึ้นในระยะพักหรือหยุดรีดนม
☐ แยกแม่โคออกจากฝูง.....
☐ อื่นๆ (ระบุ).....

การปฏิบัติเกี่ยวกับการรีดนม

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่น ๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ		
						ช	ญ	
50. ท่านรีดนมวันละ.....ครั้ง								
ช่วงเช้าเวลาประมาณ.....น.....								
ช่วงเย็นเวลาประมาณ.....น.....								
51. การทำความสะอาดเต้านมก่อนรีด								
☐ ไม่ทำ (เหตุผล).....								
☐ ทำ								
ถ้า ทำ ท่านปฏิบัติโดยวิธี								
☐ เช็ดเต้านมด้วยน้ำสะอาด.....								
☐ เช็ดเต้านมด้วยคลอรีน.....								
☐ อื่นๆ (ระบุ).....								
52. การกระตุ้นก่อนการรีดนม								
☐ ไม่กระตุ้น ☐ กระตุ้น								

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ		
						ช	ญ	
<p>กรณีมีการกระตุ้น ท่านกระตุ้นโดยวิธี</p> <p>☐ ใช้มือนวดเต้านมก่อนรีด.....</p> <p>☐ ใช้ลูกดูด.....</p> <p>53. วิธีการรีดนม</p> <p>☐ รีดด้วยมือ ☐ รีดด้วยเครื่อง</p> <p>☐ รีดด้วยเครื่องแล้วตามด้วยมือ</p> <p>54. การปฏิบัติต่อเต้านมหลังรีด</p> <p>☐ ไม่ทำอะไรเลย (เหตุผล).....</p> <p>☐ เช็ดเต้านมด้วยผ้าชุบน้ำสะอาด.....</p> <p>☐ เช็ดเต้านมและหัวนมด้วยน้ำยาคลอรีน.....</p> <p>☐ เช็ดเต้านมและหัวนมด้วยน้ำยาที่มีส่วนผสม ของไอโอดีน.....</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ).....</p>								

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ ช	ความ สัมพันธ์ ญ	
55. ภาชนะที่ท่านใช้ร่อนน้ำนมขณะรีดนม คือ ☐ อลูมิเนียม ☐ สังกะสี ☐ พลาสติก ☐ สแตนเลส ☐ อื่นๆ (ระบุ).....								
56. ท่านมีการกรองน้ำนมก่อนการแปรรูปหรือ จำหน่ายในรูปของน้ำนมดิบหรือไม่ ☐ ไม่กรอง (เหตุผล)..... ☐ กรอง..... ถ้า กรอง ภาชนะที่ท่านใช้คือ ☐ กรวยแบบมีตาข่าย ☐ ผ้าขาวบาง ☐ กรวยพร้อมผ้าขาวบาง ☐ อื่นๆ (ระบุ).....								
57. น้ำนมที่รีดได้ ท่านจำหน่ายในรูปของ ☐ นมแปรรูป ☐ น้ำนมดิบ								

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล	
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่น ๆ			
				ชาย	หญิง	เพศ			ความ สัมพันธ์
						ช	ญ		
58. ถ้าท่านแปรรูปน้านม ท่านจำหน่ายให้แก่ (ระบุได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ ผู้บริโภคในท้องถิ่น..... ☐ พ่อค้าในท้องถิ่น..... ☐ โรงเรียน ☐ พ่อค้าต่างท้องถิ่น..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....									
59. ถ้าท่านจำหน่ายน้านมดิบ ท่านจำหน่ายให้แก่ (ระบุได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ สหกรณ์โคนมสงขลา..... ☐ สหกรณ์โคนมพัทลุง..... ☐ พ่อค้าท้องถิ่น..... ☐ พ่อค้าต่างถิ่น..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....									

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่น ๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ		
						ช	ญ	
<p>กรณีที่จำหน่ายให้แก่สหกรณ์โคนม ท่านส่งแบบ</p> <p>☐ ทันทีหลังรีดเสร็จ</p> <p>☐ เก็บนมเย็นค้างคืน</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ).....</p> <p>60. ปริมาณน้ำนมที่ผลิตได้ในฟาร์มเฉลี่ยรวมก.ก./วัน ในรอบปีที่ผ่านมาท่านจำหน่าย น้ำนมได้โดยเฉลี่ย กก.ละ.....บาท ท่านคิดว่าในภาวะปัจจุบัน ท่านสามารถเลี้ยง โคนมต่อไปได้หรือไม่</p> <p>☐ ไม่ได้ (ระบุเหตุผล).....</p> <p>.....</p> <p>☐ ได้ (ระบุเหตุผล).....</p> <p>.....</p>								

การสุขาภิบาลในฟาร์ม

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล	
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่น ๆ			
				ชาย	หญิง	เพศ			ความ สัมพันธ์
						ช	ญ		
<p>ท่านมีการปฏิบัติในเรื่องต่างๆต่อไปนี้หรือไม่อย่างไร</p> <p>61. การทำความสะอาดโรงเรือน</p> <p>☐ ไม่ปฏิบัติ (เหตุผล).....</p> <p>☐ ปฏิบัติ (ระบุ).....</p> <p>.....</p> <p>62. การป้องกันไม่ให้มีฝุ่นหรือละอองภายในบริเวณรีดนม</p> <p>☐ ไม่ปฏิบัติ (เหตุผล).....</p> <p>☐ ปฏิบัติ (ระบุ).....</p> <p>.....</p> <p>63. การตรวจวัณโรคในโคนม</p> <p>☐ ไม่ปฏิบัติ (เหตุผล).....</p> <p>☐ ปฏิบัติ (ระบุ).....</p> <p>.....</p>									

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ		
						ช	ญ	
64. การตรวจโรคแท้งติดต่อ								
☐ ไม่ปฏิบัติ (เหตุผล).....
☐ ปฏิบัติ (ระบุ).....
.....
65. การทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนม								
☐ ไม่ปฏิบัติ (เหตุผล).....
☐ ปฏิบัติ (ระบุ).....
.....
66. การทำความสะอาดโคก่อนรีดนม								
☐ ไม่ปฏิบัติ (เหตุผล).....
☐ ปฏิบัติ (ระบุ).....
.....

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม						เหตุผล	
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ ช ญ		ความ สัมพันธ์
<p>67. การทำความสะอาดร่างกายก่อนการรีดนม</p> <p>☐ ไม่ปฏิบัติ (เหตุผล).....</p> <p>☐ ปฏิบัติ (ระบุ).....</p> <p>.....</p> <p>68. ถ้ามีการตายของโคเกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ ท่านปฏิบัติอย่างไร (ระบุได้มากกว่า 1 ข้อ)</p> <p>☐ แจ้งสัตวแพทย์หรือเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์.....</p> <p>☐ จำหน่ายโรงฆ่าสัตว์.....</p> <p>☐ ซ้ำแหละเพื่อการบริโภค.....</p> <p>☐ ย้ายซากออกไปโดยเร็วแล้วเผาหรือฝัง.....</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ).....</p> <p>69. ท่านมีการนำมูลโคมาใช้ประโยชน์หรือไม่</p> <p>☐ ไม่ได้นำมาใช้ (เหตุผล).....</p> <p>☐ นำมาใช้</p>								

กิจกรรม	บทบาทชายหญิงด้านแรงงานในฟาร์มโคนม							เหตุผล
	ชายทำ คนเดียว	ชายหญิง ช่วยกัน	หญิงทำ คนเดียว	บุตร		คนอื่นๆ		
				ชาย	หญิง	เพศ ช	หญิง	
กรณีที่ นำมาใช้ ท่านนำมาใช้ในลักษณะอย่างไร ☐ ใส่แปลงหญ้า..... ☐ ทำแก๊สชีวภาพ..... ☐ ใส่พื้นที่ปลูกพืชอื่นๆ (ระบุ)..... ☐ จำหน่าย..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....								

ความรู้ในการเลี้ยงโคนม

70. ท่านได้รับความรู้ทางด้าน โคนมจากใครมากที่สุด

- คู่สมรส
- จากสมาชิกในครอบครัว
- จากเพื่อนบ้านและญาติพี่น้อง
- จากเจ้าหน้าที่
- อ่านหนังสือ
- วิทยู โทรทัศน์
- อื่นๆ (ระบุ).....

71. ท่านคิดว่าท่านมีความรู้ในด้านการเลี้ยง โคนมเพียงพอแล้วหรือไม่

- ไม่เพียงพอ เพียงพอ
- ไม่แน่ใจ

72. ท่านต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติมในเรื่องใดบ้าง (ระบุได้มากกว่า 1 ข้อ)

- การผสมเทียม การดูแลรักษาแปลงหญ้า
- การจัดการอาหาร การปรับปรุงคุณภาพน้ำนม
- การสุขภาพโคนม การตรวจการเป็นสัด
- การคัดโคออกจากฝูง อื่นๆ (ระบุ).....

73. ท่านเห็นว่าการเลี้ยงโคนม สามารถยึดเป็นอาชีพหลักที่ถาวรในภาคใต้ได้หรือไม่

- ไม่ได้ (ระบุเหตุผล).....
-
- ได้ (ระบุเหตุผล).....
-
- ไม่แน่ใจ (ระบุเหตุผล).....
-

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการเลี้ยงโคนม

74. ในการเลี้ยงโคนม ท่านประสบปัญหาหรืออุปสรรคหรือไม่

- ไม่ประสบปัญหาอุปสรรค ประสบปัญหาอุปสรรค

75. ในกรณีที่ประสบปัญหาอุปสรรค โปรดระบุปัญหาอุปสรรค (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ขาดเงินทุนหมุนเวียน
และท่านได้แก้ไขปัญหาโดย.....

.....

ขาดแรงงาน
และท่านได้แก้ไขปัญหาโดย.....

.....

ขาดคำแนะนำทางด้านเทคนิค
และท่านได้แก้ไขปัญหาโดย.....

.....

ที่ดินจำนวนไม่เพียงพอในการทำแปลงหญ้า
และท่านได้แก้ไขปัญหาโดย.....

.....

ขาดแคลนน้ำ
และท่านได้แก้ไขปัญหาโดย.....

.....

โรคโคนม
และท่านได้แก้ไขปัญหาโดย.....

.....

อื่นๆ (ระบุปัญหาและวิธีการแก้ไข).....

.....

76. ในการพัฒนาและส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในภาคใต้ ท่านมีความคิดเห็นหรือมีข้อเสนอแนะในประเด็นต่อไปนี้อย่างไร

76.1 การถ่ายทอดความรู้ด้านการเลี้ยงโคนม

.....

.....

.....

.....

.....

76.2 สินเชื่อ

.....

.....

.....

.....

.....

76.3 ตลาดจำหน่าย

.....

.....

.....

.....

.....

76.4 อื่นๆ (ระบุ).....

.....

.....

.....

.....

2.2 การตัดสินใจในฟาร์มโคนม

กิจกรรม	ชายคนเดียว	ชายหญิงร่วมกัน	หญิงคนเดียว	ไม่แน่ใจ
1. ใครเป็นคนตัดสินใจเลี้ยงโคนม				
2. ใครเป็นคนกำหนดจำนวนโคนมในฟาร์ม				
3. ใครเป็นผู้กำหนดขนาดแปลงหญ้า				
4. ใครเป็นผู้คัดเลือกพันธุ์หญ้าที่จะปลูก				
5. ใครเป็นผู้กำหนดว่าจะซื้ออาหารข้นจากแหล่งใดหรือใช้สูตรอะไร				
6. ใครเป็นคนตกลงใจในการขายผลผลิต				
6.1 นำนม				
6.2 ลูกโคเพศผู้หรือโคนมแห้ง				
7. ใครเป็นผู้ตัดสินใจกู้เงิน				
8. ใครเป็นคนกำหนดจำนวนเงินที่จะกู้				
9. ใครเป็นคนตกลงใจในการใช้จ่ายเงินที่เกี่ยวข้องกับ				
การผลิตในฟาร์มในด้าน				
9.1 ซื้อพันธุ์โค				
9.2 ซื้ออาหารข้นและแร่ธาตุ				
9.3 ซื้ออาหารหยาบหรืออาหารเสริม				
9.4 ซื้อเวชภัณฑ์				

ตอนที่ 3 การใช้แรงงานและการตัดสินใจในครัวเรือน

3.1 การใช้แรงงานในครัวเรือน

ให้กาเครื่องหมาย ✓ ในช่อง □ เฉพาะกิจกรรมที่มี

กิจกรรม	แรงงานชาย				แรงงานหญิง			
	จำนวน (คน)	จำนวนวัน/ สัปดาห์	จำนวนชั่วโมง ต่อวัน	ปริมาณงาน (ชั่วโมง/สัปดาห์/คน)	จำนวน (คน)	จำนวนวัน/ สัปดาห์	จำนวน ชั่วโมง/วัน	ปริมาณงาน ชั่วโมง/สัปดาห์/คน
☐ 1. ปรุงอาหารเช้า								
☐ 2. ปรุงอาหารกลางวัน								
☐ 3. ปรุงอาหารเย็น								
☐ 4. ล้างจาน								
☐ 5. กวาดถูบ้าน								
☐ 6. ซักผ้า								
☐ 7. รีดผ้า								
☐ 8. ตักน้ำ								
☐ 9. ทำสวนครัว								
☐ 10. ดูแลต้นไม้บริเวณบ้าน								
☐ 11. ดูแลเด็ก								
☐ 12. พาลูกไปกลับโรงเรียน								
☐ 13. สอนการบ้านลูก								
☐ 14. ตักบาตร								
☐ 15. ไปวัดฟังธรรม/น้สยิด								

3.2 การตัดสินใจในครัวเรือน

กิจกรรม	ชายคนเดียว	ชายหญิงร่วมกัน	หญิงคนเดียว	ไม่แน่ใจ
1. ใครเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการทำงานนอกบ้านของสมาชิกในครอบครัว				
2. ใครเป็นผู้กำหนดหน้าที่ในครัวเรือนของสมาชิกแต่ละคน				
3. ใครเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร				
4. ใครเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดจำนวนบุตร				
5. ใครเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับคูครองของบุตร				
6. ใครเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการออมเงินของครอบครัว				
7. ใครเป็นผู้ควบคุมหรือผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้จ่ายต่อไปนี้				
ก. ค่าอาหารแต่ละมื้อ				
ข. เครื่องนุ่งห่ม				
ค. เครื่องเรือนตกแต่งบ้าน				
ง. เครื่องอำนวยความสะดวก (เครื่องซักผ้า ยานพาหนะ)				
จ. ค่าใช้จ่ายเพื่อซ่อมแซมและปรับปรุงบ้านเรือน				
ฉ. ค่าใช้จ่ายในการไปเที่ยวพักผ่อน				
ช. ค่าใช้จ่ายในการร่วมกิจกรรมทางสังคม (งานบวช แต่งงาน)				
ซ. ค่าบริการการกุศล				
ฌ. ค่าเสียงโชค (หวย, ลอตเตอรี่)				
ฎ. ให้ผู้อื่นกู้เงิน				
ฏ. การเล่นเกม				
8. ใครเป็นผู้ตัดสินใจซื้อที่ดิน				

ตอนที่ 4 ทักษะคติที่มีต่อบทบาทชายหญิง

คำถาม	ทัศนคติ			
	ชาย	หญิง	เท่ากัน	ไม่แน่ใจ
1. ผู้หญิงกับผู้ชายใครสามารถทำงานหนักได้ดีกว่ากัน?				
2. ผู้หญิงกับผู้ชายใครทำงานบ้านมากกว่ากัน?				
3. ผู้หญิงกับผู้ชายใครทำงานในฟาร์มโคนมมากกว่ากัน?				
4. ผู้หญิงกับผู้ชาย ใครควรเป็นผู้ออกไปทำงานจ้างนอกฟาร์ม?				
5. ผู้หญิงกับผู้ชายใครควรได้รับค่าจ้างจากการทำงานมากกว่ากัน?				
6. ผู้หญิงกับผู้ชายใครมีความรู้ด้านโคนมมากกว่ากัน?				
7. ผู้หญิงกับผู้ชายใครควรเป็นผู้เก็บเงินของครอบครัว?				
8. ผู้หญิงกับผู้ชายใครใช้จ่ายส่วนตัวมากกว่ากัน?				
9. ผู้หญิงกับผู้ชายใครควรมีหน้าที่เลี้ยงดูบุตร?				
10. บุตรหญิงกับบุตรชายใครควรได้รับการศึกษามากกว่ากัน?				
11. ผู้หญิงกับผู้ชายใครมีความสามารถในการติดต่อกับหน่วยงานราชการได้ดีกว่ากัน?				
12. ผู้หญิงกับผู้ชายใครมีความสามารถในการทำงานบริหารได้ดีกว่ากัน (อาทิ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน)				

ภาคผนวก ข.

สถานที่ทำการศึกษา

1. ที่ตั้งของสถานที่ศึกษา

จังหวัดสงขลาประกอบด้วย 15 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสงขลา อำเภอหาดใหญ่ อำเภอสะเตกา อำเภอรัตนภูมิ อำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอเทพา อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอกวนเนียง อำเภอสิงหนคร อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอนาหม่อม อำเภอบางกล่ำ และกิ่งอำเภอคลองหอยโข่ง สถานที่ทำการศึกษาในครั้งนี่คือ อำเภอรัตนภูมิ ดังแสดงในภาพประกอบ 1

อำเภอรัตนภูมิอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดสงขลา มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้
ทิศเหนือ ติดต่ออำเภอปากพะยูน อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง
ทิศใต้ ติดต่ออำเภอบางกล่ำ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันออก ติดต่ออำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันตก ติดต่ออำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล

จังหวัดพัทลุงประกอบด้วย 10 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองพัทลุง อำเภอป่าพะยอม อำเภอศรีบรรพต อำเภอกวนขนุน อำเภอกงหรา อำเภอเขาชัยสน อำเภอบางแก้ว อำเภอตะโหนด อำเภอปากพะยูน อำเภอป่าบอน และกิ่งอำเภอชุมพล สถานที่ทำการศึกษาในครั้งนี่คือ อำเภอเมืองพัทลุง อำเภอกวนขนุน อำเภอเขาชัยสน และอำเภอป่าพะยอม ดังภาพประกอบ 2 มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่ออำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอระโนด
จังหวัดสงขลา
ทิศใต้ ติดต่ออำเภอรัตนภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันออก ติดต่อทะเลหลวง (ทะเลสาบสงขลาตอนใน) อำเภอระโนด
อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันตก ติดต่ออำเภอห้วยยอด อำเภอปะเหลียน อำเภอย่านตาขาว
จังหวัดตรัง

2. การแบ่งเขตการปกครองและประชากร

อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา แบ่งออกเป็น 5 ตำบล 50 หมู่บ้าน 9,403 ครัวเรือน มีประชากรรวมทั้งสิ้น 55,971 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์

จังหวัดพัทลุง แบ่งออกเป็น 10 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 115,464 ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งสิ้น 484,070 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณร้อยละ 89 รองลงมาคือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 11

3. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรดิน

จากภาพประกอบ 5 แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากรดินเพื่อการเกษตรของอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา และจังหวัดพัทลุง ดังมีรายละเอียดดังนี้ คือ

อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ทั้งหมด 349,198 ไร่ เป็นพื้นที่เพื่อการเกษตรจำนวน 142,500 ไร่ โดยแยกเป็นประเภทใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรดังนี้ ยางพารา 70,210 ไร่ ที่นา 64,382 ไร่ ไม้ผล 5,634 ไร่ อื่น ๆ 2,274 ไร่

จังหวัดพัทลุง มีเนื้อที่ทั้งหมด 2,140,296 ไร่ เป็นพื้นที่เพื่อการเกษตรจำนวน 1,577,652 ไร่ โดยแยกเป็นประเภทใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรดังนี้ ที่นา 670,039 ไร่ ยางพารา 649,457 ไร่ ไม้ผล 81,370 ไร่ พืชไร่-พืชผัก 18,329 ไร่ และอื่น ๆ 158,464 ไร่

4. สถาบันและองค์กรในชุมชน

อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา สถาบันและองค์กรที่สำคัญในชุมชน มีดังต่อไปนี้
 ด้านการศึกษา มีโรงเรียนอนุบาลเอกชน จำนวน 1 โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 36 โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 2 โรงเรียน และวิทยาลัยสังกัดกรมอาชีวศึกษา จำนวน 1 โรงเรียน

ด้านการศาสนา มีวัดจำนวน 24 แห่ง มัสยิด จำนวน 10 แห่ง และโบสถ์คริสต์ จำนวน 1 แห่ง

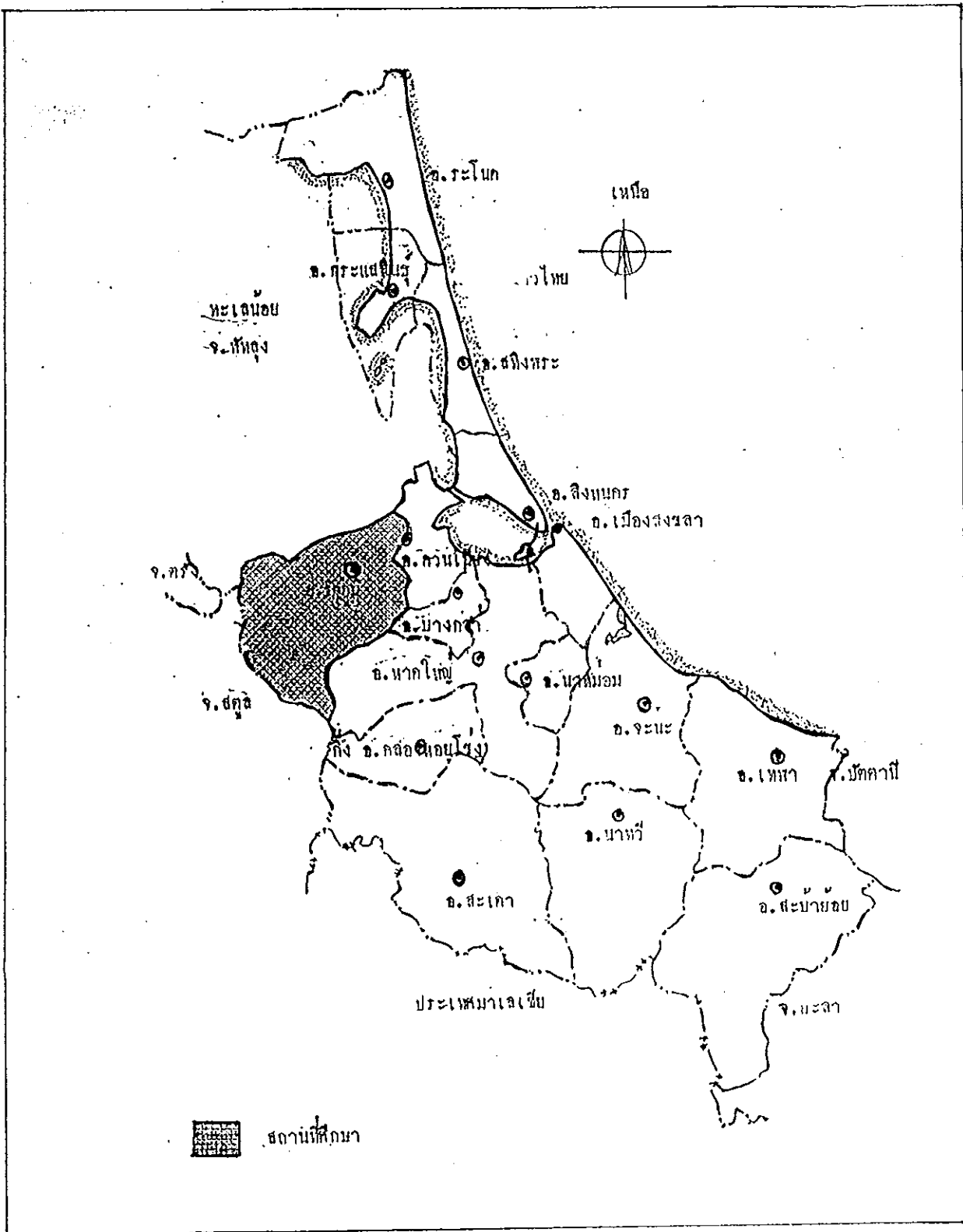
ด้านสาธารณสุข มีโรงพยาบาลของรัฐ 1 แห่ง สถานีอนามัยตำบล จำนวน 10 แห่ง

จังหวัดพัทลุง สถาบันและองค์กรที่สำคัญในชุมชนมีดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษา มีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 260 โรงเรียน โรงเรียนสังกัดสำนักงานศึกษาท้องถิ่น (เทศบาล) จำนวน 3 โรงเรียน โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 28 โรงเรียน วิทยาลัยสังกัดกรมอาชีวศึกษา จำนวน 3 โรงเรียน วิทยาลัยสังกัดกรมศิลปากร จำนวน 1 โรงเรียน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 17 โรงเรียน และโรงเรียนสังกัดกรมตำรวจ จำนวน 3 โรงเรียน

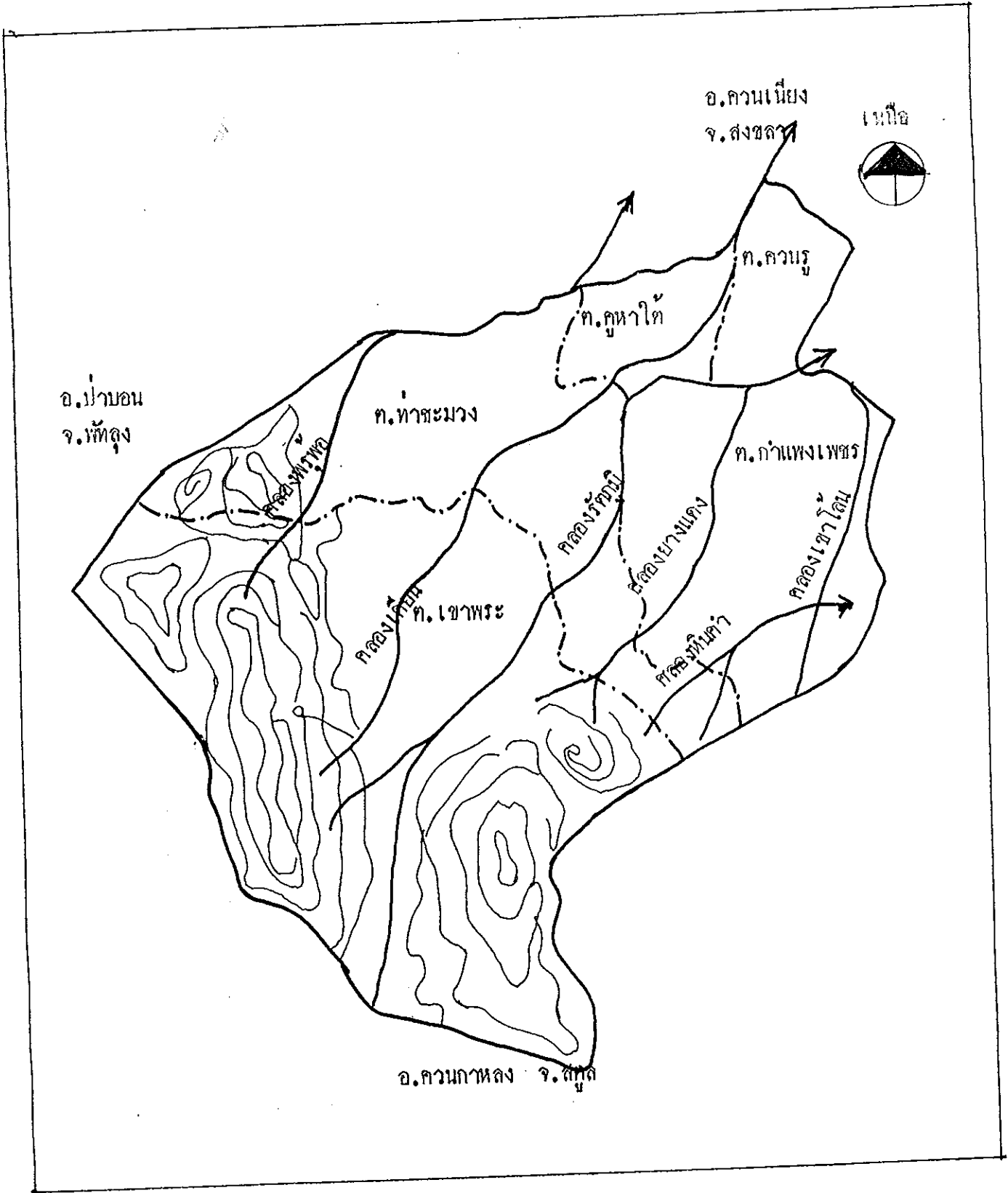
ด้านการศาสนา มีวัดจำนวน 222 แห่ง ที่พักสงฆ์ จำนวน 26 แห่ง โรงเรียนประปริยัติธรรมและบาลี จำนวน 2 โรงเรียน ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 4 แห่ง มัสยิด จำนวน 73 แห่ง และโบสถ์คริสต์ จำนวน 5 แห่ง

ด้านสาธารณสุข มีโรงพยาบาลของรัฐ จำนวน 9 แห่ง โรงพยาบาลเอกชน จำนวน 1 แห่ง สถานีอนามัยตำบล จำนวน 110 แห่ง คลินิกแพทย์ จำนวน 24 แห่ง

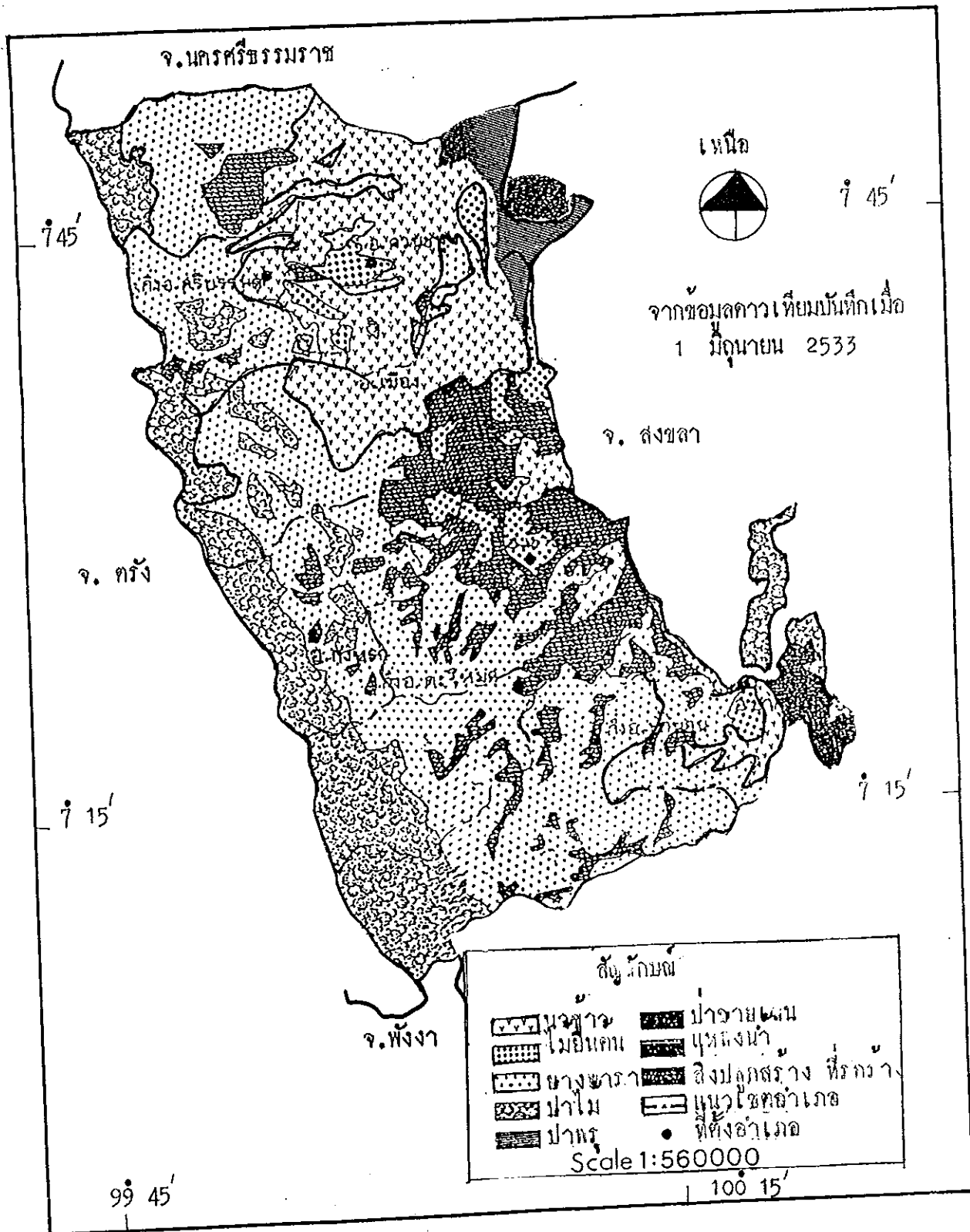

ภาพประกอบ 1 แผนที่จังหวัดสงขลา

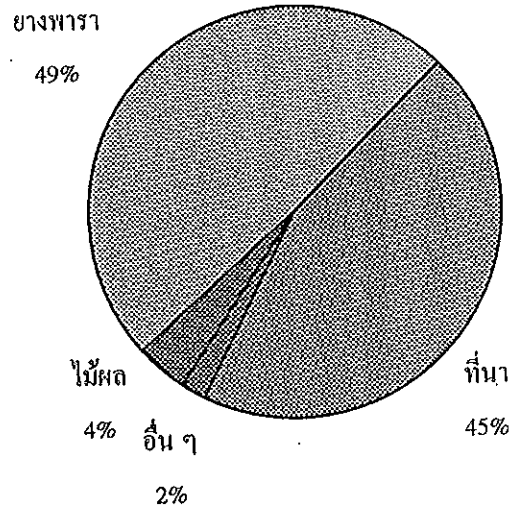
ที่มา : สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2538 : 318

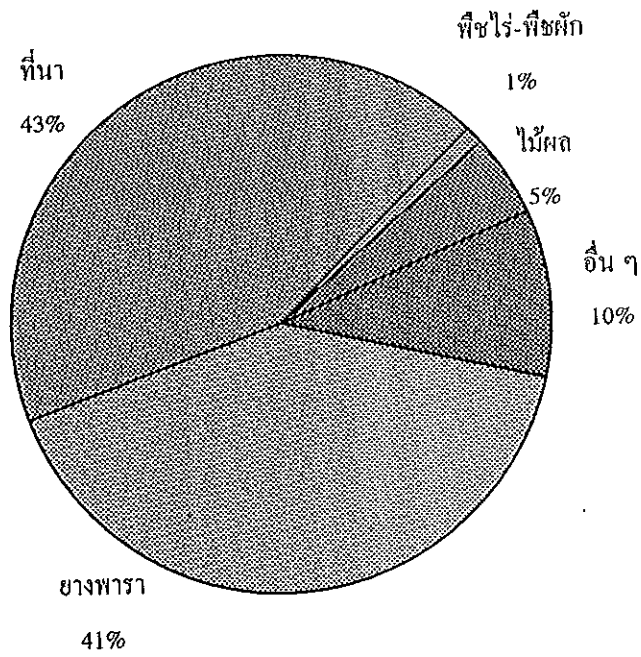
ภาพประกอบ 3 แสดงภูมิประเทศและแหล่งน้ำอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา
 ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร, สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา, สำนักงานเกษตรอำเภอ
 รัตภูมิ, 2538 : 44

ภาพประกอบ 4 แสดงภูมิประเทศและสภาพการใช้ทรัพยากรดินด้านการเกษตร จังหวัด
พัทลุง
ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงานเขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 22 จังหวัดสงขลา,
2538 : 2-6

อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

จังหวัดพัทลุง

ภาพประกอบ 5 การใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรของอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา และจังหวัดพัทลุง

ที่มา : คัดแปลงจาก กรมส่งเสริมการเกษตร, สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา, สำนักงานเกษตรอำเภอรัตนภูมิ, 2538 : 47 และสำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์, สำนักงานพาณิชย์ จังหวัดพัทลุง, 2537 : 8

ตาราง 1 จำนวนฟาร์มโคนมจำแนกตามรายภาค/จังหวัด ปี 2537

ภาค/จังหวัด	จำนวน แม่โคนม (ตัว)	จำนวน โคนมทั้งหมด (ตัว)	จำนวน ฟาร์มโคนม (ราย)	ปริมาณ น้ำนมดิบ (กก./วัน)
ภาคกลาง	98,945	173,204	12,778	751,081.0
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	29,754	70,482	2,896	241,580.0
ภาคเหนือ	8,214	16,795	1,372	59,596.8
ภาคใต้				
- กระบี่	22	54	4	80.0
- ชุมพร	853	1,447	108	6,046.0
- นครศรีธรรมราช	114	266	31	706.0
- พังงา	36	84	21	200.0
- ภูเก็ต	30	52	6	176.0
- ระนอง	5	7	2	40.0
- สุราษฎร์ธานี	25	464	89	46.5
- ตรัง	210	347	34	900.0
- นราธิวาส	87	138	26	161.0
- ปัตตานี	17	31	6	70.0
- พัทลุง	753	1,586	191	5,000.0
- ยะลา	168	337	33	1,200.0
- สงขลา	240	469	40	1,133.0
- สตูล	41	77	3	134.0
รวม ภาคใต้	2,601	5,359	594	15,892.5
รวมทั้งประเทศ	139,514	265,840	17,637	1,041,150.3

ที่มา : สถาบันพัฒนาฝึกอบรมและวิจัยโคนมแห่งชาติ, 2538

ตาราง 2 การเปลี่ยนแปลงจำนวนโคนมในประเทศไทยรายภาค/จังหวัด ระหว่างปี
พ.ศ.2532-2537

ภาค/จังหวัด	ปี พ.ศ.					
	2532	2533	2534	2535	2536	2537
รวมทั้งประเทศ	132,776	157,537	191,194	222,499	237,189	265,840
ภาคกลาง	103,041	118,052	151,064	168,213	166,688	173,204
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	16,463	25,234	25,539	38,355	46,121	70,482
ภาคเหนือ	10,346	11,022	10,618	11,879	19,609	16,795
ภาคใต้	2,926	3,229	3,970	4,052	4,771	5,359
- กระบี่			68	78	78	54
- ชุมพร			242	105	1,416	1,447
- นครศรีธรรมราช			632	528	528	266
- พังงา			34	46	46	84
- ภูเก็ต			62	60	66	52
- ระนอง			18	14	13	7
- สุราษฎร์ธานี			99	73	78	464
- ตรัง			349	158	169	347
- นราธิวาส			142	183	238	138
- ปัตตานี			48	63	63	31
- พัทลุง			1,591	1,964	1,146	1,586
- ยะลา			330	337	337	337
- สงขลา			314	374	326	469
- สตูล			41	69	270	77

ที่มา : คัดแปลงจาก กรมปศุสัตว์, 2534 : 54; 2535 : 19; 2536 : 9-25 และสถาบันพัฒนา
ฝึกอบรมและวิจัยโคนมแห่งชาติ, 2538.

ภาคผนวก ค.

ข้อมูลการเลี้ยงโคนมในภาคใต้

ตาราง 1 ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
เพศ	
ชาย	84.2
หญิง	15.8
สถานภาพในครอบครัว	
หัวหน้าครอบครัว	77.2
คู่สมรส	11.4
บุตร	10.5
สะใภ้	0.9
สถานภาพการสมรส	
โสด	10.5
สมรส	89.5
อายุ	
21-30 ปี	17.5
31-40 ปี	32.5
41-50 ปี	30.7
51-60 ปี	18.4
มากกว่า 60 ปี	0.9
$\bar{X} = 41.1$ ปี .S.D. = ± 9.8 ปี Range = 21-71 ปี	
ศาสนา	
พุทธ	93.9
อิสลาม	6.1

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
ระดับการศึกษาสูงสุด	
ไม่ได้เรียนหนังสือ	0.9
ประถมศึกษาปีที่ 4	46.5
ประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-ป.7)	20.2
มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3 หรือ มศ.1-มศ.3)	14.0
มัธยมตอนปลายหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพ	9.7
อนุปริญญา	6.1
ปริญญาตรี	2.6
ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้	
อ่านออกเขียนได้	94.7
อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้	3.5
อ่านออกเขียนไม่ได้	1.8
อาชีพหลัก	
เลี้ยงโคนม	62.3
สวนยางพารา	21.0
ทำนา	12.3
รับราชการ	1.7
ร้านเสริมสวย	0.9
เลี้ยงสุกรขุน	0.9
ธุรกิจบ้านจัดสรร	0.9
อาชีพรอง	
เลี้ยงโคนม	33.3
ทำนา	21.9
สวนยางพารา	20.2
รับจ้าง	8.8
ค้าขาย	3.5

ตาราง 1 (ต่อ)

(n = 114)	
ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
เลี้ยงสุกรขุน	2.6
ปลูกผักและพืชไร่	2.6
รับราชการ	1.8
ประมงน้ำจืด	0.9
ไม่มี	4.4

ตาราง 2 จำนวนสมาชิกในครอบครัวและประเภทของครอบครัว

(n = 114)	
ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกทั้งหมดในครอบครัว (คน)	
1-3 คน	21.0
4-5 คน	69.3
6-9 คน	7.9
มากกว่า 9 คน	1.8
$\bar{X} = 4.6$ คน S.D. = ± 1.6 คน Range = 1-10 คน	
จำนวนบุตรทั้งหมด (คน)	
1-2 คน	58.8
3-4 คน	19.3
มากกว่า 4 คน	5.3
ไม่มี	16.6
$\bar{X} = 1.9$ คน S.D. = ± 1.4 คน Range = 1-7 คน	
จำนวนบุตรชาย (คน)	
1-2 คน	53.5
3-4 คน	9.7
ไม่มี	36.8
$\bar{X} = 1.0$ คน S.D. = ± 1.0 คน Range = 1-4 คน	
กรณีคิดเฉพาะผู้มีบุตรชาย (n=72) $\bar{X} = 1.6$ คน S.D. = ± 0.8	

ตาราง 2 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
จำนวนบุตรหญิง (คน)	(n = 114)
1-2 คน	57.0
3-4 คน	5.3
ไม่มี	37.7
$\bar{X} = 0.9$ คน S.D. = ± 0.9 คน Range = 1-3 คน	
กรณีคิดเฉพาะผู้มีบุตรหญิง (n=72) $\bar{X} = 1.4$ คน S.D = ± 0.7 คน	
จำนวนญาติที่อาศัย (คน)	
1-2 คน	26.3
3-4 คน	7.0
5-6 คน	2.7
ไม่มี	64.0
$\bar{X} = 0.8$ คน S.D. = ± 1.4 คน Range = 1-6 คน	
กรณีคิดเฉพาะที่มีญาติอาศัยด้วย (n=41) $\bar{X} = 2.1$ คน S.D = ± 1.5 คน	
จำนวนคนอื่น ๆ ที่อาศัย (คน)	
ไม่มี	99.1
มี	0.9
ประเภทครอบครัว	
ครอบครัวเดี่ยว	66.7
ครอบครัวขยาย	33.3

ตาราง 3 แรงงานและประเภทของแรงงานในครอบครัว

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
จำนวนแรงงานในครอบครัว (คน)	
1-2 คน	62.3
3-4 คน	36.0
มากกว่า 4 คน	1.7
$\bar{X} = 2.4$ คน S.D. = ± 0.9 คน Range = 1-5 คน	
ประเภทแรงงาน	
แรงงานชายอย่างเดียว	13.2
แรงงานหญิงอย่างเดียว	3.5
แรงงานชายและแรงงานหญิง	83.3
จำนวนแรงงานชาย (n = 15)	
1 คน	60.0
2 คน	33.3
มากกว่า 2 คน	6.7
$\bar{X} = 1.5$ คน S.D. = ± 0.8 คน Range = 1-4 คน	
จำนวนแรงงานหญิง (n = 4)	
1 คน	100.0
สัดส่วนจำนวนแรงงานชายต่อแรงงานหญิง (n = 95)	
1 : 1	55.8
1 : 2	9.5
2 : 1	21.0
2 : 2	7.4
อื่น ๆ	6.3
ความเพียงพอของแรงงานในครอบครัว	
เพียงพอ	89.5
ไม่เพียงพอ	10.5

ตาราง 3 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
การแก้ปัญหาแรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอ (n = 12)	
จ้างแรงงานประจำ	33.3
จ้างแรงงานชั่วคราว	16.7
ใช้วิธีการอื่น ๆ	50.0

ตาราง 4 ที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัย สถานภาพและขนาดพื้นที่ถือครอง

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
ที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัย	
น้อยกว่า 1 ไร่	21.1
1-2 ไร่	64.0
มากกว่า 2 ไร่	14.9
$\bar{X} = 1.6$ ไร่ S.D. = ± 1.2 ไร่ Range = 0.25-7.00 ไร่	
สถานภาพการถือครอง	
ของตนเองทั้งหมด	49.1
ของตนเองและเช่าผู้อื่นบางส่วน	36.8
ของตนเองและให้ผู้อื่นเช่าบางส่วน	8.8
ของตนเองและได้ใช้ประโยชน์ฟรีบางส่วน	4.4
เช่าผู้อื่นและได้ใช้ประโยชน์ฟรีบางส่วน	0.9
จำนวนพื้นที่ของตนเองทั้งหมด (n = 56)	
น้อยกว่า 15 ไร่	19.6
15-40 ไร่	62.5
มากกว่า 40 ไร่	17.9
$\bar{X} = 31.1$ ไร่ S.D. = ± 28.0 ไร่ Range = 5-169 ไร่	

ตาราง 4 (ต่อ)

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
จำนวนพื้นที่ของตนเองและเช่าผู้อื่นบางส่วน	
จำนวนพื้นที่ของตนเองบางส่วน (n = 42)	
น้อยกว่า 10 ไร่	23.8
10-20 ไร่	50.0
มากกว่า 20 ไร่	26.2
$\bar{X} = 16.0$ ไร่ S.D. = ± 9.1 ไร่ Range = 1-42 ไร่	
จำนวนพื้นที่เช่าบางส่วน (n = 42)	
น้อยกว่า 10 ไร่	83.3
10-20 ไร่	11.9
มากกว่า 20 ไร่	4.8
$\bar{X} = 6.1$ ไร่ S.D. = ± 6.0 ไร่ Range = 1-30 ไร่	
จำนวนพื้นที่ของตนเองและให้ผู้อื่นเช่าบางส่วน	
จำนวนพื้นที่ของตนเองบางส่วน (n = 10)	
น้อยกว่า 15 ไร่	20.0
15-40 ไร่	40.0
มากกว่า 40 ไร่	40.0
$\bar{X} = 46.2$ ไร่ S.D. = ± 48.2 ไร่ Range = 11-172 ไร่	
จำนวนพื้นที่ให้ผู้อื่นเช่าบางส่วน (n = 10)	
น้อยกว่า 10 ไร่	50.0
10-20 ไร่	10.0
มากกว่า 20 ไร่	40.0
$\bar{X} = 22.2$ ไร่ S.D. = ± 20.7 ไร่ Range = 2.5-60 ไร่	

ตาราง 4 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
จำนวนพื้นที่ของตนเองและได้ใช้ประโยชน์ฟรีบางส่วน	
จำนวนพื้นที่ของตนเองบางส่วน (n = 5)	
น้อยกว่า 10 ไร่	20.0
10-20 ไร่	80.0
$\bar{X} = 12.7$ ไร่ S.D. = ± 4.6 ไร่ Range = 9-20 ไร่	
จำนวนพื้นที่ที่ได้ใช้ประโยชน์ฟรีบางส่วน (n = 5)	
2-3 ไร่	40.0
4-5 ไร่	60.0
$\bar{X} = 3.6$ ไร่ S.D. = ± 1.1 ไร่ Rang = 2-5 ไร่	
จำนวนพื้นที่เช่าผู้อื่นและได้ใช้ประโยชน์ฟรีบางส่วน	
จำนวนพื้นที่เช่าผู้อื่นบางส่วน (n = 1)	
15 ไร่	100.0
จำนวนพื้นที่ที่ได้ใช้ประโยชน์ฟรีบางส่วน (n = 1)	
15 ไร่	100.0

ตาราง 5 อัตราการจ่ายและคิดค่าเช่าที่ดิน

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
อัตราการจ่ายค่าเช่าที่ดิน/บาท/ไร่/ปี (n = 42)	
น้อยกว่า 300	21.4
300-600	66.7
มากกว่า 600	11.9
$\bar{X} = 397.9$ บาท S.D. = ± 216.3 บาท Range = 100-1,200 บาท	
อัตราการคิดค่าเช่าที่ดิน/บาท/ไร่/ปี (n = 10)	
น้อยกว่า 300	20.0
300-600	70.0
มากกว่า 600	10.0
$\bar{X} = 398.0$ บาท S.D. = ± 246.5 บาท Range = 110-1,000 บาท	

ตาราง 6 การใช้ประโยชน์ และจำนวนพื้นที่ในกิจกรรมการเกษตร

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
*การใช้ประโยชน์ที่ดิน (n = 409)	
ทำนา	19.3
สวนยางพารา	16.1
ไม้ผล	4.9
พืชผัก	0.5
แปลงหญ้า	27.4
โรงเรือนโคนม	27.6
พื้นที่ว่าง/ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์	4.2
จำนวนพื้นที่ทำนา (n = 79)	
น้อยกว่า 10 ไร่	64.6
10-20 ไร่	30.3
มากกว่า 20 ไร่	6.3
$\bar{X} = 8.0$ ไร่ S.D. = ± 6.0 ไร่ Range = 1-31 ไร่	
จำนวนพื้นที่ทำสวนยางพารา (n = 66)	
น้อยกว่า 10 ไร่	53.0
10-20 ไร่	30.3
มากกว่า 20 ไร่	16.7
$\bar{X} = 15.4$ ไร่ S.D. = ± 20.5 ไร่ Range = 1-119 ไร่	
จำนวนพื้นที่ทำสวนไม้ผล (n = 20)	
น้อยกว่า 5 ไร่	65.0
5-10 ไร่	30.0
มากกว่า 10 ไร่	5.0
$\bar{X} = 4.3$ ไร่ S.D. = ± 4.2 ไร่ Rang = 0.5-19 ไร่	

ตาราง 6 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
จำนวนพื้นที่ปลูกพืชผัก (n = 2)	
1 - 4 ไร่	100.0
$\bar{X} = 2.5$ ไร่ S.D. = ± 2.1 ไร่ Range = 1-4 ไร่	
จำนวนพื้นที่ทำแปลงหญ้า (n = 112)	
น้อยกว่า 10 ไร่	52.7
10 - 20 ไร่	37.5
มากกว่า 20 ไร่	9.8
$\bar{X} = 11.6$ ไร่ S.D. = ± 9.5 ไร่ Range = 1-70 ไร่	
จำนวนพื้นที่โรงเรือนโคนม (n = 113)	
น้อยกว่า 46 ตร.ม.	33.6
46 - 60 ตร.ม.	27.5
มากกว่า 60 ตร.ม.	38.9
$\bar{X} = 68.7$ ตร.ม. S.D. = ± 46.7 ไร่ Range = 10 - 300 ตร.ม.	
จำนวนพื้นที่ว่างที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ (n = 17)	
น้อยกว่า 5 ไร่	29.4
5-10 ไร่	52.9
มากกว่า 10 ไร่	17.7
$\bar{X} = 11.4$ ไร่ S.D. = ± 14.9 ไร่ Range = 2-65 ไร่	

* ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตาราง 7 ประเภทและจำนวนสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ในครัวเรือน

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
สัตว์เลี้ยงในครัวเรือน	
ไม่มี	19.3
มี	80.7
*ประเภทของสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน (n = 132)	
สัตว์ปีก	
ไก่พื้นเมือง	59.9
เป็ดเทศ	7.5
เป็ดไข่	4.5
ไก่ไข่	0.8
ไก่วง	0.8
สัตว์เล็ก	
สุกรขุน	5.3
สุกรพันธุ์	3.8
แพะ	3.0
สัตว์ใหญ่	
โคพื้นเมือง	7.6
โคเนื้อลูกผสม	6.8
จำนวนไก่พื้นเมือง (n = 79)	
น้อยกว่า 20 ตัว	45.6
20 - 50 ตัว	41.8
มากกว่า 50 ตัว	12.6
$\bar{X} = 35.4$ ตัว S.D. = ± 54.9 ตัว Range = 5-300 ตัว	
จำนวนไก่ไข่ (n = 1)	
22 ตัว	100.0

ตาราง 7 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
จำนวนไถ่วง (n = 1)	
4 ตัว	100.0
จำนวนเปิดทศ (n = 10)	
น้อยกว่า 10 ตัว	40.0
10 - 20 ตัว	40.0
มากกว่า 20 ตัว	20.0
$\bar{X} = 29.7$ ตัว S.D. = ± 60.4 ตัว Range = 3-200 ตัว	
จำนวนเปิดไข่ (n = 6)	
น้อยกว่า 10 ตัว	33.3
10 - 20 ตัว	66.7
$\bar{X} = 10.3$ ตัว S.D. = ± 5.4 ตัว Range = 4-20 ตัว	
จำนวนสุกรขุน (n = 7)	
น้อยกว่า 5 ตัว	14.3
5 - 10 ตัว	0.0
มากกว่า 10 ตัว	85.7
$\bar{X} = 37.1$ ตัว S.D. = ± 31.9 ตัว Range = 3-100 ตัว	
จำนวนสุกรพันธุ์ (n = 5)	
น้อยกว่า 5 ตัว	60.0
5 - 10 ตัว	40.0
$\bar{X} = 4.2$ ตัว S.D. = ± 3.8 ตัว Rang = 1-10 ตัว	
จำนวนแพะ (n = 4)	
น้อยกว่า 5 ตัว	50.0
5 - 10 ตัว	50.0
$\bar{X} = 4.8$ ตัว S.D. = ± 2.5 ตัว Range = 2-8 ตัว	

ตาราง 7 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
จำนวนโคเนื้อลูกผสม (n = 9)	
1 - 3 ตัว	100.0
$\bar{X} = 1.6$ ตัว S.D. = ± 0.7 ตัว Rang = 1-3 ตัว	
จำนวนโคพื้นเมือง (n = 10)	
1 - 2 ตัว	80.0
มากกว่า 2 ตัว	20.0
$\bar{X} = 2$ ตัว S.D. = ± 1.4 ตัว Range = 1-5 ตัว	
*วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงสัตว์ปีก (n = 98)	
บริโภค	43.9
จำหน่าย	20.4
บริโภคและจำหน่าย	27.5
อื่น ๆ (ชนไก่ เก็บเศษอาหารและกำจัดแมลงในฟาร์ม)	8.2
วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงสัตว์เล็ก (n = 16)	
จำหน่าย	100.0
*วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงสัตว์ใหญ่ (n = 20)	
ผลิตลูกเพื่อเลี้ยงไว้จำหน่าย	65.0
ผสมพันธุ์กับแม่โครีดนม	25.0
อื่น ๆ (ชนโค, ใช้กระตุ้นให้โคนมเป็นสัด)	10.0

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตาราง 8 การเป็นสมาชิกกลุ่ม

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
การเป็นสมาชิกกลุ่ม	
ไม่เป็นสมาชิก	1.8
เป็นสมาชิก	98.2
*กลุ่มที่เป็นสมาชิก (n = 265)	
กลุ่มผู้เลี้ยงโคนม	42.3
กลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส.	34.3
กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน	12.5
สหกรณ์การเกษตร	6.4
กลุ่มทำนา	2.6
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	1.5
กลุ่มสตรีอาสา	0.4
สถานภาพในกลุ่ม	
กลุ่มผู้เลี้ยงโคนม (n = 112)	
สมาชิก	88.4
กรรมการ	11.6
กลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส. (n=91)	
สมาชิก	100.0
กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน (n=33)	
สมาชิก	81.8
กรรมการ	18.2
สหกรณ์การเกษตร (n=17)	
สมาชิก	76.5
กรรมการ	23.5
กลุ่มทำนา (n=7)	
สมาชิก	100.0

ตาราง 8 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (n=4)	
สมาชิก	75.0
กรรมการ	25.0
กลุ่มสตรีอาสา (n=1)	
กรรมการ	100.0

* ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตาราง 9 เงินทุนและภาวะหนี้สินในการทำฟาร์ม

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n=114)	
แหล่งเงินทุนในการประกอบกิจการ	
ใช้ทุนเองทั้งหมด	15.8
ใช้ทุนเองบางส่วนและกู้ยืมบางส่วน	62.3
กู้ยืมทั้งหมด	21.9
*แหล่งเงินกู้ (n = 110)	
ธ.ก.ส.	66.4
สหกรณ์โคนม	21.8
สหกรณ์การเกษตร	5.4
สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด	5.4
ธนาคารพาณิชย์	1.0
การใช้ประโยชน์จากเงินกู้ (n = 96)	
ซื้อพันธุ์โคนม	82.3
สร้างโรงเรือน	12.5
ซื้อที่ดินทำแปลงหญ้า	3.1
ซื้อรถไถเดินตามและปรับพื้นที่	2.1

ตาราง 9 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
ภาวะหนี้สินในปัจจุบัน	
ไม่มีหนี้สิน	20.2
มีหนี้สิน	79.8
จำนวนเงินที่เป็นหนี้ (n = 91)	
30,000 บาท และน้อยกว่า	22.0
30,001 - 100,000 บาท	23.1
100,001 - 170,000 บาท	3.3
มากกว่า 170,000 บาท	51.6
$\bar{X} = 146,815.4$ บาท S.D. = $\pm 111,904.8$ บาท Range = 10,000 - 450,000 บาท	
*เจ้าหนี้ที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน (n = 114)	
ช.ก.ส.	63.1
สหกรณ์โคนม	28.1
สหกรณ์การเกษตร	4.4
อื่นๆ(ธนาคารพาณิชย์,สหกรณ์ออมทรัพย์ครู,กลุ่มออมทรัพย์, ญาติพี่น้อง,เพื่อนบ้าน)	4.4

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตาราง 10 แหล่งน้ำในการเลี้ยงโคนม

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
*แหล่งน้ำในการเลี้ยงโคนม (n = 152)	
บ่อน้ำตื้น	46.7
สระน้ำที่ขุดในฟาร์ม	15.8
น้ำประปา	14.5
บ่อน้ำบาดาล	13.8
แหล่งน้ำธรรมชาติ	7.2
น้ำชลประทาน	2.0
ความเพียงพอของแหล่งน้ำ	
ไม่เพียงพอ	6.1
เพียงพอ	93.9

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตาราง 11 ประสบการณ์และแรงจูงใจในการเลี้ยงโคนม

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
ประสบการณ์ในการเลี้ยงโคนม	
1-5 ปี	42.1
6-10 ปี	42.1
มากกว่า 10 ปี	15.8
$\bar{X} = 6.7$ ปี S.D. = ± 3.6 ปี Range = 1-15 ปี Mode = 3 ปี	
แรงจูงใจในการเลี้ยงโคนม	
มีรายได้สม่ำเสมอและให้ผลผลิตสูง	35.1
เพื่อนชักจูง	20.2
ราชการแนะนำ	14.0
มีรายได้สูงกว่าอาชีพเกษตรกรรมอื่น	13.2
สร้างอาชีพให้กับตนเอง	8.8
มีอุปนิสัยชอบเลี้ยงโค	4.4
ประสบความล้มเหลวจากการทำนา	2.6
ราชการปล่อยเงินกู้และได้รับแจกพันธุ์	1.7

ตาราง 12 พันธุ์โคนมและจำนวน โคนมที่เริ่มต้นเลี้ยง

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
พันธุ์โคนมที่เกษตรกรเลี้ยง	
โคนมพันธุ์ลูกผสมโฮลสไตน์ฟรีเซียน	100.0
ระดับเลือดโฮลสไตน์ฟรีเซียน	
50%	0.8
75%	86.0
มากกว่า 75%	13.2
ประเภทโคนมที่เริ่มต้นเลี้ยง	
โคสาวตั้งท้อง	47.4
แม่โครีดนม	21.0
โคลูกผสมพื้นเมืองเลือด 50%	19.3
ลูกโคเพศเมีย	4.4
แม่โครีดนมและโคสาวตั้งท้อง	4.4
อื่น ๆ (แม่โคและลูกโคเพศเมีย/โคสาวตั้งท้อง และลูกโคเพศเมีย/โครุ่นเพศเมีย)	3.5
จำนวนโคนมที่เริ่มต้นเลี้ยง	
1-3 ตัว	77.2
4-6 ตัว	21.0
มากกว่า 6 ตัว	1.8
$\bar{X} = 2.7$ ตัว S.D. = ± 1.8 ตัว Range = 1-13 ตัว	

ตาราง 13 จำนวนโคนมในฟาร์ม

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
จำนวนโคนมทั้งหมดในฟาร์ม	
2-10 ตัว	63.1
11-19 ตัว	31.6
มากกว่า 19 ตัว	5.3
$\bar{X} = 10.0$ ตัว S.D. = ± 5.0 ตัว Range = 2-28 ตัว	
ปริมาณโคนมทั้งหมด 1,137 ตัว	
จำนวนโคนมแต่ละประเภทในฟาร์ม	
จำนวนแม่โครีดนม (n = 108)	
1-5 ตัว	74.1
6-10 ตัว	21.3
มากกว่า 10 ตัว	4.6
$\bar{X} = 4.5$ ตัว S.D. = ± 2.4 ตัว Range = 1-14 ตัว	
ปริมาณแม่โครีดนมทั้งหมด 491 ตัว	
จำนวนแม่โคนมแห้ง (n=32)	
1-2 ตัว	71.9
3-4 ตัว	21.9
มากกว่า 4 ตัว	6.2
$\bar{X} = 2.1$ ตัว S.D. = ± 1.5 ตัว Range = 1-7 ตัว	
ปริมาณโคนมแห้งทั้งหมด 66 ตัว	
จำนวนโคสาว (n = 68)	
1-2 ตัว	69.1
3-4 ตัว	26.5
มากกว่า 4 ตัว	4.4
$\bar{X} = 2.2$ ตัว S.D. = ± 1.3 ตัว Range = 1-6 ตัว	
ปริมาณโคสาวทั้งหมด 148 ตัว	

ตาราง 13 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
จำนวนโครูนเพศเมีย (n = 87)	
1-2 ตัว	67.8
3-4 ตัว	27.6
มากกว่า 4 ตัว	4.6
$\bar{X} = 2.2$ ตัว S.D. = ± 1.3 ตัว Rang = 1-7 ตัว	
ปริมาณโครูนเพศเมียทั้งหมด 196 ตัว	
จำนวนโครูนเพศผู้ (n = 10)	
1-2 ตัว	60.0
3-4 ตัว	30.0
มากกว่า 4 ตัว	10.0
$\bar{X} = 2.3$ ตัว S.D. = ± 1.4 ตัว Range = 1-5 ตัว	
ปริมาณโครูนเพศผู้ทั้งหมด 23 ตัว	
จำนวนลูกโคเพศเมีย (n = 76)	
1-3 ตัว	85.5
4-6 ตัว	9.2
มากกว่า 6 ตัว	5.3
$\bar{X} = 2.4$ ตัว S.D. = ± 1.8 ตัว Range = 1-11 ตัว	
ปริมาณลูกโคเพศเมียทั้งหมด 186 ตัว	
จำนวนลูกโคเพศผู้ (n = 17)	
1-2 ตัว	82.4
3-4 ตัว	17.6
$\bar{X} = 1.6$ ตัว S.D. = ± 0.9 ตัว Range = 1-4 ตัว	
ปริมาณลูกโคเพศผู้ทั้งหมด 27 ตัว	

ตาราง 14 การผสมพันธุ์

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
วิธีการผสมพันธุ์	
ผสมเทียม	83.3
ใช้พ่อพันธุ์	3.5
ผสมเทียมและใช้พ่อพันธุ์ร่วมกัน	13.2

ตาราง 15 โรงเรือนและอุปกรณ์ในโรงเรือน

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
ที่ตั้งโรงเรือน	
ไม่มีโรงเรือน	0.9
บริเวณเดียวกับที่อยู่อาศัย	78.9
นอกบริเวณที่อยู่อาศัย	20.2
ระยะห่างระหว่างโรงเรือนกับที่อยู่อาศัย	
กรณีบริเวณเดียวกับที่อยู่อาศัย (n = 90)	
1-10 เมตร	76.7
11-20 เมตร	18.9
มากกว่า 20 เมตร	4.4
$\bar{X} = 8.3$ เมตร S.D. = ± 6.6 เมตร Rang = 1-30 เมตร	
กรณีนอกบริเวณที่อยู่อาศัย (n = 23)	
10-50 เมตร	43.5
51-90 เมตร	34.8
มากกว่า 90 เมตร	21.7
$\bar{X} = 106.5$ เมตร S.D. = ± 170.0 เมตร Range = 10-800 เมตร	
ลักษณะโรงเรือน (n = 113)	
พื้นดินคดิน	91.2
ยกพื้นสูง	8.8

ตาราง 15 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
พื้นโรงเรือน (n = 113)	
พื้นซีเมนต์	87.6
พื้นดิน	4.4
พื้นดินและซีเมนต์	8.0
วัสดุผนังหลังคา (n = 113)	
กระเบื้องลอน	76.1
สังกะสี	20.3
สังกะสีและกระเบื้องลอน	1.8
หญ้าคาหรือจาก	1.8
วัสดุทำรางอาหาร (n = 113)	
ซีเมนต์	92.0
ไม้	5.3
ยางรถยนต์	1.8
ท่อป่อซีเมนต์	0.9
ลักษณะที่ให้หญ้า (n = 113)	
รางซีเมนต์	85.0
ไม้กั้นกรอบ	9.7
รางไม้	1.8
ทางเดินกลางโรงเรือน	2.6
ท่อป่อซีเมนต์	0.9

ตาราง 16 แปลงหญ้า

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
แปลงหญ้า	
ไม่มีแปลงหญ้า	1.8
มีแปลงหญ้า	98.2
การเตรียมดินทำแปลงหญ้า	
ใช้แรงงานในครอบครัว	59.6
จ้างใด	40.4
*พันธุ์หญ้าและถั่วที่ปลูก (n = 249)	
หญ้าขน	31.7
หญ้ารูซี่	23.7
หญ้าพริแตกตุ้ม	23.3
หญ่ากีนี	3.2
หญ่าเนเปียร์	3.2
หญ่าจัมโบ้	2.0
ถั่วสามตา	12.1
อื่น ๆ (หญ่าธรรมชาติ ข้าวเจ้า)	0.8
วิธีให้โคกินหญ้า	
กรณีไม่มีแปลงหญ้า (n=2)	
ซื้อทั้งหมด (เปลือกข้าวโพด)	100.0
กรณีมีแปลงหญ้า (n=112)	
ตัดให้โคกิน	77.7
ปล่อยเล็มในแปลง	2.7
ตัดบางส่วนและปล่อยเล็มในแปลงเป็นครั้งคราว	19.6
การให้นุ้ยในแปลงหญ้า (n=112)	
ไม่ให้นุ้ย	0.9
ให้นุ้ย	99.1

ตาราง 16 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
ชนิดและสูตรปุ๋ยที่ใส่ในแปลงหญ้า	
ชนิดปุ๋ยที่ใส่ในแปลงหญ้า (n=112)	
ปุ๋ยเคมีอย่างเดียว	23.2
ปุ๋ยคอกร่วมกับปุ๋ยเคมี	76.8
สูตรปุ๋ยที่ใส่ในแปลงหญ้า (n=112)	
16-20-0	5.4
16-20-0+46-0-0	1.8
46-0-0+15-15-15	16.1
ปุ๋ยคอก +16-20-0	6.2
ปุ๋ยคอก +46-0-0	56.2
ปุ๋ยคอก +16-20-0+46-0-0	12.5
ปุ๋ยคอก +15-15-15	1.8
ช่วงเวลาการใส่ปุ๋ย (n=112)	
ก่อนตัด 15-30 วัน	5.3
ทุกครั้งหลังตัด 7-15 วัน	63.4
เดือนละครั้ง	9.8
2 เดือนครั้ง	3.6
3 เดือนครั้ง	3.6
6 เดือนครั้ง	2.7
เวลาใส่ไม่แน่นอน	11.6
ความเพียงพอของหญ้า	
ไม่เพียงพอ	70.2
เพียงพอ	29.8

ตาราง 16 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
การแก้ปัญหาหญ้าไม่เพียงพอ (n=84)	
ให้โคกินฟางแห้ง	51.2
ให้โคกินหญ้าแห้ง	9.5
ให้โคกินเศษเหลือของพืช (ข้าวโพด ถามันเทศ)	10.7
ตัดหญ้าสด	28.6
ฤดูกาลที่มีปัญหาขาดแคลนหญ้า (n=80)	
ฤดูฝน	6.3
ฤดูแล้ง	37.5
ฤดูน้ำท่วม	56.2

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตาราง 17 รูปแบบการเลี้ยงดูโคนม

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
รูปแบบการเลี้ยงดูโคนม	
ปล่อยแปลงหญ้า	6.2
ขึ้นโรงและผูกล้ามเป็นครั้งคราว	41.2
ปล่อยลานและผูกล้ามเป็นครั้งคราว	47.4
ขึ้นโรงและปล่อยลานเป็นครั้งคราว	2.6
ผูกล้ามบริเวณบ้าน	2.6

ตาราง 18 หลักการให้อาหารชั้นและแร่ธาตุโคนม

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
การปฏิบัติเกี่ยวกับอาหารชั้น	
ใช้อาหารสำเร็จรูป	100.0
สูตรอาหารชั้นสำหรับแม่โคและลูกโค	
ต่างสูตร	69.3
สูตรเดียวกัน	30.7
หลักการให้อาหารชั้นแม่โครีดนม	
ให้โดยจำกัดจำนวน	25.4
ให้เท่าที่โคสามารถกินได้	0.9
ให้โดยคำนึงถึงปริมาณการให้น้ำนม	73.7
สัดส่วนปริมาณน้ำนม (กก.) ต่อปริมาณอาหารชั้น (กก.) (n = 84)	
สัดส่วน 2:1	56.0
สัดส่วน 3:1	40.5
สัดส่วน 3:2	3.5
ลักษณะการให้แร่ธาตุ(n=113)	
แร่ธาตุก้อน	23.0
แร่ธาตุผง	0.9
แร่ธาตุก้อนและแร่ธาตุผง	5.3
แร่ธาตุก้อนและแร่ธาตุผสมในอาหาร	70.8

ตาราง 19 การเลี้ยงดูโครุ่น

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
การให้อาหารชั้น	
ไม่ให้	12.3
ให้	87.7
ปริมาณอาหารชั้นที่ให้ (n = 100)	
0.5 - 2.0 กก./ตัว/วัน	97.0
2.1 - 3.5 กก./ตัว/วัน	1.0
มากกว่า 3.5 กก./ตัว/วัน	2.0
$\bar{X} = 1.3$ กก./ตัว/วัน S.D. = ± 0.7 กก./ตัว/วัน Range = 0.5-4.0 กก./ตัว/วัน	
ปริมาณอาหารหยาบที่ให้	
ประมาณไม่ได้	15.8
5.0 - 15.0 กก./ตัว/วัน	25.4
16.0 - 25.0 กก./ตัว/วัน	45.6
มากกว่า 25.0 กก./ตัว/วัน	13.2
* $\bar{X} = 20.5$ กก./ตัว/วัน S.D. = ± 6.6 กก./ตัว/วัน Range = 5-35 กก./ตัว/วัน	

* \bar{X} และ S.D. คำนวณเฉพาะที่ระบุปริมาณได้ (n = 99)

ตาราง 20 การเลี้ยงดูโคสาว

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
การให้อาหารขั้น	
ไม่ให้	9.7
ให้	86.8
ไม่มีโคสาวในฟาร์มมาก่อน	3.5
ปริมาณอาหารขั้นที่ให้ (n = 99)	
0.5 - 1.5 กก./ตัว/วัน	35.4
1.6 - 2.5 กก./ตัว/วัน	46.5
มากกว่า 2.5 กก./ตัว/วัน	18.1
$\bar{X} = 2.0$ กก./ตัว/วัน S.D = ± 0.9 กก./ตัว/วัน Range = 0.5-4.0 กก./ตัว/วัน	
ปริมาณอาหารหยาบที่ให้ (n = 110)	
ประมาณไม่ได้	8.2
10.0 - 25.0 กก./ตัว/วัน	33.6
26.0 - 40.0 กก./ตัว/วัน	50.9
มากกว่า 40.0 กก./ตัว/วัน	7.3
* $\bar{X} = 30.6$ กก./ตัว/วัน S.D = ± 8.3 Range = 10-50 กก./ตัว/วัน	

* \bar{X} และ S.D คำนวณเฉพาะที่ระบุปริมาณได้ (n = 101)

ตาราง 21 การเลี้ยงดูแม่โครีคนม

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
การให้อาหารชั้น	
ไม่ให้กิน	3.5
ให้กิน	96.5
ปริมาณอาหารชั้นที่ให้ (n = 110)	
2.0 - 4.0 กก./ตัว/วัน	31.8
4.1 - 6.0 กก./ตัว/วัน	55.4
6.1 - 8.0 กก./ตัว/วัน	12.8
$\bar{X} = 5.1$ กก./ตัว/วัน S.D = ± 1.4 กก./ตัว/วัน Range = 2-8 กก./ตัว/วัน	
ปริมาณอาหารหยาบที่ให้ (n = 113)	
ประมาณไม่ได้	2.7
20.0 - 35.0 กก./ตัว/วัน	17.7
36.0 - 50.0 กก./ตัว/วัน	76.1
มากกว่า 50.0 กก./ตัว/วัน	3.5
$\bar{X} = 42.6$ กก./ตัว/วัน S.D = ± 7.4 กก./ตัว/วัน Range = 20.0-60.0 กก./ตัว/วัน	

* \bar{X} และ S.D คำนวณเฉพาะที่ระบุปริมาณได้ (n = 110)

ตาราง 22 วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูกโค

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
การดูแลก่อนคลอด	
ไม่จัดที่คลอด	50.9
จัดที่คลอด	49.1
การปฏิบัติ หลังคลอด	
ไม่ปฏิบัติ	3.5
ปฏิบัติ	96.5
วิธีปฏิบัติ หลังคลอด	
การเช็ดตัว (n = 110)	
ไม่ทำ	0.0
ทำ	100.0
ให้ดู กโกลิ นนม (n = 110)	
ไม่ทำ	0.0
ทำ	100.0
การตัดสายรก (n = 110)	
ไม่ทำ	7.3
ทำ	92.7
ตรวจความสมบูรณ์ของเต้านม (n = 110)	
ไม่ทำ	22.7
ทำ	77.3
จำนวนวันที่ให้กินนมนี้ นหลัง (n = 113)	
1-3 วัน	10.6
4-6 วัน	8.9
มากกว่า 6 วัน	80.5
$\bar{X} = 6.7$ วัน S.D. = ± 1.9 วัน Range = 1-10 วัน	

ตาราง 22 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
*วิธีการให้อาหารลูกโค (n = 116)	
แบ่งนมแม่ที่รีดขาย	16.4
ให้ลูกโคดูดนมค้ำงเต้า	4.3
ใช้นมผงเทียม	10.3
ใช้นมแม่ผสมนมผงเทียม	69.0
ระยะเวลาในการหย่านมลูกโค (n = 113)	
น้อยกว่า 2 เดือน	2.7
อายุ 2-3 เดือน	18.6
อายุ 3-4 เดือน	57.5
มากกว่า 4 เดือน	21.2

ตาราง 23 วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับลูกโคนมเพศผู้

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
การจัดการลูกโคนมเพศผู้ (n = 113)	
จำหน่ายทันที	9.7
เลี้ยงขุนไว้ขายเป็นโคเนื้อ	20.4
ให้เพื่อนบ้าน	65.5
ฆ่าหละบริโภค	4.4
จำนวนวันที่เลี้ยงดูและราคาขายได้	
กรณีขายทันที (n = 11)	
จำนวนวันที่เลี้ยงดู	
1-7 วัน	63.6
8-15 วัน	18.2
มากกว่า 15 วัน	18.2
$\bar{X} = 10.6$ วัน S.D. = ± 8.7 วัน Range = 1-30 วัน	
ราคาขายได้	
250 บาท และน้อยกว่า	36.4
251-500 บาท	54.5
มากกว่า 500 บาท	9.1
$\bar{X} = 409.1$ บาท S.D. = ± 177.2 บาท Range = 150-700 บาท	
กรณีเลี้ยงขุนไว้ขายเป็นโคเนื้อ (n = 23)	
จำนวนวันที่เลี้ยงดู	
น้อยกว่า 1 ปี	21.7
1-2 ปี	73.9
มากกว่า 2 ปี	4.4
$\bar{X} = 1.2$ ปี S.D. = ± 0.6 ปี Range = 0.5-3 ปี	

ตาราง 23 (ต่อ)

(n = 114)	
ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
ราคาที่ขายได้	
3,000 และน้อยกว่า	39.1
3,001-5,000 บาท	47.8
5,001-7,000 บาท	13.1
$\bar{X} = 3,687.0$ บาท S.D. = $\pm 1,673.1$ บาท Range = 1,000-7,000 บาท	
กรณีให้เพื่อนบ้าน (n = 74)	
จำนวนวันที่เลี้ยงดู	
1-7 วัน	73.0
8-15 วัน	21.6
มากกว่า 15 วัน	5.4
$\bar{X} = 9.4$ วัน S.D. = ± 7.9 วัน Range = 1-60 วัน	

ตาราง 24 การดูแลโคห้อง

(n = 114)	
ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
ระยะเวลาการหยุดรีดนมก่อนคลอด (n=113)	
45 วันก่อนคลอด	2.7
46-60 วันก่อนคลอด	46.0
61-90 วันก่อนคลอด	51.3
วิธีปฏิบัติอื่น ๆ ช่วงหยุดรีดนม (n=92)	
ให้อาหารชั้นมากขึ้น	18.5
แยกแม่โคออกจากฝูง	2.2
ลดอาหารชั้นแล้วค่อยเพิ่มปริมาณในช่วง 15-30 วันก่อนคลอด	79.3

ตาราง 25 การปฏิบัติเกี่ยวกับการรีดนม

(n = 114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
เวลารีดนม	
เช้า (n=113)	
04.00-05.00 น.	33.6
05.01-06.00 น.	58.4
06.01-07.00 น.	6.2
07.01-08.00 น.	1.8
$\bar{X} = 5.37$ น. S.D = ± 0.4 น. Range = 04.00-08.00 น.	
เย็น (n=113)	
16.00-17.00 น.	38.9
17.01-18.00 น.	43.4
18.01-19.00 น.	13.3
หลัง 19.00 น.	4.4
$\bar{X} = 17.01$ น. S.D = ± 3.3 น. Range = 16.00-22.00 น.	
วิธีการรีดนม (n=113)	
รีดด้วยมือ	79.6
รีดด้วยเครื่องแล้วตามด้วยมือ	16.0
รีดด้วยเครื่อง	4.4
การทำความสะดวกเต้านมก่อนรีด (n=113)	
เช็ดเต้านมด้วยน้ำผสมคลอรีน	44.2
เช็ดเต้านมด้วยน้ำสะอาด	39.0
เช็ดเต้านมด้วยน้ำผสมยาฆ่าเชื้อหรือด่างทับทิม	10.6
เช็ดเต้านมด้วยน้ำอุ่น	6.2
วิธีการกระตุ้นเต้านมก่อนรีด (n=113)	
ใช้มือนวดเต้านม	100.0

ตาราง 25 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
การปฏิบัติต่อเต้านมหลังรีด (n=113)	
เช็ดเต้านมด้วยผ้าชุบน้ำสะอาด	31.0
เช็ดเต้านมด้วยน้ำผสมคลอรีน	26.5
เช็ดเต้านมและจุ่มหัวนมด้วยยาฆ่าเชื้อที่มีส่วนผสมของไอโอดีน	23.9
เช็ดเต้านมด้วยน้ำอุ่น	5.3
ใช้น้ำเปล่าล้างเต้านม/อาบน้ำให้โคล	3.5
ไม่ปฏิบัติ	9.7
ภาชนะที่ใช้รองน้ำนมขณะรีด (n=113)	
ถังอลูมิเนียม	69.0
ถังสแตนเลส	24.8
ถังพลาสติก	6.2
วิธีการกรองน้ำนมดิบ (n=113)	
กรวยแบบมีตาข่าย	65.5
ผ้าขาวบาง	15.9
กรวยแบบมีตาข่ายพร้อมผ้าขาวบาง	11.5
ไม่กรอง	7.1
รูปแบบน้ำนมที่จำหน่าย (n=113)	
น้ำนมดิบ	99.1
ทั้งน้ำนมดิบและนมแปรรูป	0.9
ตลาดน้ำนมดิบ (n=113)	
สหกรณ์โคนมพิทลุง	93.8
สหกรณ์โคนมสงขลา	4.4
พ่อค้าในท้องถิ่น	0.9
พ่อค้าต่างถิ่น	0.9

ตาราง 25 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n = 114)	
วิธีปฏิบัติกรณีจำหน่ายน้ำมันดิบให้แก่สหกรณ์โคนม (n=113)	
ทันทีหลังรีดเสร็จเช้า-เย็น	64.6
เก็บนมเย็นค้างคืนและส่งครั้งเดียวช่วงเช้า	35.4

ตาราง 26 ผลผลิต ราคาน้ำมันดิบ และความอยู่รอดของอาชีพเลี้ยงโคนม

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n=114)	
ปริมาณน้ำมันดิบที่ผลิตได้ในฟาร์มเฉลี่ย กก./วัน (n=113)	
8-35	40.7
36-60	48.7
61-85	5.3
มากกว่า 85	5.3
$\bar{X} = 44.5$ กก./วัน S.D = ± 23.6 กก./วัน Range = 8-170 กก./วัน	
ปริมาณน้ำมันดิบที่ผลิตได้ทั้งหมด 5,027 กก./วัน	
ราคาน้ำมันดิบที่จำหน่ายได้ บาท/กก. (n=113)	
10.00-10.20	23.9
10.21-10.40	33.6
10.41-10.60	36.3
มากกว่า 10.60	6.2
$\bar{X} = 10.36$ บาท/กก. S.D = ± 0.3 บาท/กก. Range = 10-12 บาท/กก.	
ความอยู่รอดของอาชีพการเลี้ยงโคนม (n=113)	
อยู่ไม่ได้	22.1
อยู่ได้	77.9
รายได้สุทธิของฟาร์ม บาท/เดือน (n=58)	
3,000-6,500	43.1
6,501-10,000	31.0
มากกว่า 10,000	25.9
$\bar{X} = 8,534.5$ บาท S.D = $\pm 3,802$ บาท Range = 3,000-20,000 บาท	

ตาราง 27 การสุขาภิบาลฟาร์ม

(n=114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
การทำความสะอาดโรงเรือน	
ไม่ปฏิบัติ	3.5
กวาดมูลอย่างเดียว	2.6
กวาดมูลและล้างคอกวันละครั้ง	13.2
กวาดมูลแต่ล้างคอกไม่แน่นอน	1.8
กวาดมูลและล้างคอกวันละ 2 ครั้ง	68.4
กวาดมูลและล้างออกมากกว่าวันละ 2 ครั้ง	10.5
การป้องกันฝุ่นหรือละอองภายในบริเวณรีดนม	
ไม่ปฏิบัติ	98.2
ปฏิบัติ	1.8
การตรวจวัณโรค	
ไม่ปฏิบัติ	14.0
เจ้าหน้าที่มาตรวจปีละ 1 ครั้ง	51.8
เจ้าหน้าที่มาตรวจปีละ 2 ครั้ง	28.9
เจ้าหน้าที่มาตรวจปีละมากกว่า 2 ครั้ง	5.3
การตรวจโรคแท้งติดต่อ	
ไม่ปฏิบัติ	20.2
เจ้าหน้าที่มาตรวจปีละ 1 ครั้ง	48.2
เจ้าหน้าที่มาตรวจปีละ 2 ครั้ง	27.2
เจ้าหน้าที่มาตรวจปีละมากกว่า 2 ครั้ง	4.4
การทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนม	
ไม่ปฏิบัติ	0.9
ล้างน้ำเปล่า	0.9
ล้างด้วยน้ำเปล่าแล้วตามด้วยน้ำร้อน	1.7
ล้างด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ	3.5
ล้างด้วยน้ำคลอรีน	7.0

ตาราง 27 (ต่อ)

(n-114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
ล้างด้วยผงซักฟอก	23.7
ล้างด้วยน้ำยาล้างจาน	62.3
การทำความสะอาดโลกก่อนรีดนม	
ไม่ปฏิบัติ	0.9
เช็ดเต้านมอย่างเดียว เย็นอาบน้ำแปรงชน	0.9
อาบน้ำเช็ดเต้านมแต่ไม่แปรงชน	4.4
เช็ดเต้านมทุกครั้ง แต่การอาบน้ำแปรงชนไม่แน่นอน	7.0
เข้าอาบน้ำแปรงชน เย็นเช็ดเต้านมอย่างเดียว	9.6
อาบน้ำแปรงชนและเช็ดเต้านมทุกครั้ง	77.2
การทำความสะอาดร่างกายก่อนการรีดนม	
ไม่ปฏิบัติ	0.9
ล้างมืออย่างเดียว	76.3
อาบน้ำล้างมือ	22.8
*การปฏิบัติเมื่อโคตายโดยไม่ทราบสาเหตุ (n=118)	
ไม่เคยมีโคตายมาก่อนในฟาร์ม	54.2
ย้ายซากไปฝังหรือเผา	27.1
ให้เพื่อนบ้านไปชำแหละ	12.7
แจ้งสัตวแพทย์หรือเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์พิสูจน์ซาก	3.4
ชำแหละเพื่อการบริโภค	2.6
การใช้ประโยชน์จากมูลโค	
ไม่ได้นำมาใช้	6.1
นำมาใช้	93.9
*ลักษณะการใช้ประโยชน์จากมูลโค (n=211)	
ใส่แปลงหญ้า	39.8
ใส่พื้นที่ปลูกพืชอื่น	29.4
ให้เพื่อนบ้านญาติพี่น้องและโรงเรียน	27.5
จำหน่าย	2.8
ทำแก๊สชีวภาพ	0.5

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตาราง 28 ความรู้ในการเลี้ยงโคนม และความคิดเห็นต่ออาชีพการเลี้ยงโคนม

(n=114)

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
แหล่งของความรู้	
ฝึกอบรม ดูงาน	28.9
เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์	23.7
ประสบการณ์ที่เลี้ยงด้วยตนเอง	23.7
เพื่อนและญาติพี่น้องร่วมอาชีพ	14.0
อ่านหนังสือและเอกสารคำแนะนำ	7.9
คู่สมรส	1.8
ความเพียงพอของความรู้	
ไม่เพียงพอ	73.7
เพียงพอ	21.9
ไม่แน่ใจ	4.4
*ความรู้ที่ต้องการเพิ่มเติม (n=258)	
การสุขภาพโคนม	30.2
การผสมเทียม	23.7
การจัดการอาหาร	11.6
การตรวจการเป็นสัด	10.1
การปรับปรุงคุณภาพน้ำนม	8.5
การรีดนม	5.4
การดูแลรักษาแปลงหญ้า	5.1
การคัดโคออกจากฝูง	3.5
อื่น ๆ	1.9
ความคิดเห็นต่อการยึดอาชีพเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก	
ไม่ได้	20.2
ได้	67.5
ไม่แน่ใจ	12.3

* ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตาราง 29 ปัญหาอุปสรรคในการเลี้ยงโคนม

ประเภทข้อมูล	ร้อยละ
(n=114)	
การประสบปัญหาอุปสรรค	
ไม่ประสบปัญหาอุปสรรค	3.5
ประสบปัญหาอุปสรรค	96.5
*ประเภทของปัญหาอุปสรรค (n=240)	
โคผสมติดยาก	25.4
ที่ดินทำแปลงหญ้าไม่พอ	15.4
ขาดเงินทุนหมุนเวียน	12.1
โคเป็นโรคเต้านมอักเสบหรือมีแมลงรบกวน	9.6
โคให้นมน้อย	8.8
ขาดแรงงานในฟาร์ม	5.4
โคไม่แสดงอาการเป็นสัด ผสมไม่ได้	5.0
ขาดแคลนน้ำและน้ำเป็นตะกอน	5.0
เจ้าหน้าที่มาช่วยเหลือช้าหรือขาดการติดตาม	3.7
อื่น ๆ (ขาดคำแนะนำทางด้านเทคนิค น้ำนมไม่ผ่าน การค้ำประกันเงินกู้ รกติด เป็นต้น)	9.6

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตาราง 30 แนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคของเกษตรกร (เรียงจากมากไปน้อย)

ประเภทข้อมูล	ความถี่
(n=114)	
กรณีโคลสมติดยาก	
1. ผสมซ้ำหลาย ๆ ครั้ง (5-14 ครั้ง)	42
2. ใช้พ้อโกพันธุ์พื้นเมือง	8
3. จำหน่ายแม่โคที่มีปัญหาออกจากฟาร์ม	5
4. ใช้พ้อพันธุ์โคเนื้อลูกผสม	3
5. ใช้ยาฉีดกระตุ้นมดลูก	2
6. เพิ่มปริมาณแร่ธาตุโดยผสมในอาหารข้น	2
7. หยุดรีดนมเพื่อให้โคมีสุขภาพสมบูรณ์	1
8. ล้างมดลูก	1
กรณีที่ดินทำแปลงหญ้าไม่พอ	
1.เช่าที่ดินทำแปลงหญ้าเพิ่มเติม	26
2. ตัดหญ้าสดจากสวนไม้ผลไม้ยืนต้นของเพื่อนบ้าน, ค้านนา	6
3. ใช้อาหารเสริมพวกหญ้าแห้ง ฟางข้าว กากถั่วเหลือง ถ่านเทศ และต่อซังข้าวโพด	4
4. ลดพื้นที่นามาทำแปลงหญ้า	3
5. ขอใช้ประโยชน์จากที่ดินญาติพี่น้องทำแปลงหญ้า	2
6. ลดจำนวนโคให้เหมาะสมโดยจำหน่ายโคนมบางส่วน ออกจากฟาร์ม	1
กรณีขาดเงินทุนหมุนเวียน	
1. กู้เงินจาก ธ.ก.ส.	11
2. ยืมเงินญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน	5
3. กู้เงินจากสหกรณ์โคนม	4
4. ทำอาชีพเสริม (เลี้ยงไก่เนื้อ, รับจ้างกรีดยาง ค้าขาย)	4
5. กู้เงินจากสหกรณ์การเกษตร	2

ตาราง 30 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ความถี่
(n=114)	
6. ใช้จ่ายได้จากอาชีพเกษตรกรรมอื่นมาจนเจือ	2
7. กู้เงินจากธนาคารพาณิชย์	1
8. จำหน่ายโคพื้นเมืองเพื่อนำเงินมาพัฒนาฟาร์ม	1
9. ลดปริมาณอาหารชั้นแล้วเพิ่มอาหารหยาบแก่โครีดนม	1
10. ลดรายจ่ายในครอบครัว	1
กรณีโคเป็นโรคหรือมีแมลงรบกวน	
1. ซื้อเวชภัณฑ์มารักษาเอง	15
2. ติดต่อขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์	10
3. ปรึกษาเพื่อนบ้านร่วมอาชีพ	1
กรณีโคให้น้ำนมน้อย	
1. กัดโคที่ให้น้ำนมน้อยออกจากฟาร์มแล้วหาโคทดแทน โดยซื้อเพิ่มเติมหรือคัดเลือกลูกโคเพศเมียในฟาร์ม	12
2. เพิ่มปริมาณอาหารชั้นและอาหารหยาบเพื่อให้ได้น้ำนมมากขึ้น	1
3. จำหน่ายโคออกจากฟาร์มและจะเลิกเลี้ยงเพราะไม่มีกำไร	1
กรณีขาดแรงงานในฟาร์ม	
1. จ้างแรงงานประจำและแรงงานชั่วคราว	5
2. ลดจำนวนโคให้เหมาะสมกับจำนวนแรงงานในครอบครัว	5
3. ใช้เศษเหลือของพืช เช่น เปลือกข้าวโพดฝักอ่อนเป็นอาหารแทนการทำแปลงหญ้า	1
4. ให้โคเล็มหญ้าในแปลงแทนการตัดหญ้า	1
5. หยุดรีดนมชั่วคราว	1
6. นำหลานมาอาศัยและช่วยทำงานฟาร์ม	1
กรณีโคไม่แสดงอาการเป็นสัด ผสมไม่ได้	
1. จำหน่ายออกจากฟาร์มไปฆ่าและ	3
2. ใช้โคพื้นเมืองมากระตุ้น	1

ตาราง 30 (ต่อ)

ประเภทข้อมูล	ความถี่
	(n=114)
3. ถึคยาบ่ารุงและใช้แร่ธาตุผงผสมในอาหารขั่น	1
4. ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้	1
กรณีขาดแคลนน้าและน้าเป็นตะกอน	
1. ขุดบ่อบาดาลเพิ่มเติมจากเดิมที่เคยใช้บ่อน้าตื้น	4
2. ใช้สารส้มแกว่งสำหรับน้าที่ให้โคลคឹม	2
3. ขุดสระน้าเพิ่มเติมบริเวณฟาร์ม	2
4. สร้างต้งเก็บน้าฝนสำรอง	2
5. สูบน้าชลประทานรดแปลงหญ้า	1
6. ใช้น้าในทะเลน้อยยให้โคลคឹมและอบ	1
กรณีเจ้าหน้าที่มาช่วยเหลือล่าช้าหรือขาดการติดตาม	
1. ปรึกษาเพื่อนบ้านและแก้ปัญหาค้ด้วยตนเอง	2
กรณีขาดคำแนะนำทางด้านเทคนิค	
1. ปรึกษาภายในกลุ่มที่มีอาชีพเลี้ยงโคนม	3
2. แก้ไขโดยการลองผิดลองถูกค้ด้วยตนเอง	2
3. ขอความช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ แต่ด้รับบริการล่าช้าไม่ทันการ	2

ตาราง 31 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาและส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในภาคใต้

ประเภท	ร้อยละ
(n=114)	
การถ่ายทอดความรู้ด้านการเลี้ยงโคนม (n=99)	
การฝึกอบรมภาคทฤษฎีก่อนการเลี้ยงและฝึกปฏิบัติทุกกิจกรรม	32.3
ใช้วิทยากรที่เป็นเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จในการเลี้ยง	20.2
ควรมีการประเมินผลทุกครั้งหลังการฝึกอบรม	18.2
มีการอบรมอย่างต่อเนื่องโดยเน้นการอบรมในพื้นที่	15.2
ใช้การทัศนศึกษาและเยี่ยมชมเกษตรกรถึงฟาร์ม	14.1
สินเชื่อ (n=86)	
ควรใช้เงินออมเงินกู้ของโครงการ ค.ป.ร. ปีพ.ศ.2537	43.0
จำนวนเงินกู้ควรเพียงพอต่อการเริ่มต้นเลี้ยง 5-10 ตัว	17.5
ควรลดค่าพันธุ์โค (ไม่เกิน 20,000 บาท/ตัว)	17.5
ไม่ควรใช้เงินดอกเบี้ยต่ำเป็นแรงจูงใจ	9.3
มีการติดตามการใช้เงินกู้ของเกษตรกร	6.9
ควรให้กู้เป็นรายบุคคลโดยมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน	5.8
ตลาดจำหน่าย (n=31)	
จัดตั้งสหกรณ์โคนมในทุกเขตที่มีการส่งเสริม	58.1
มีการประกันราคาร้านมดิบ	25.8
ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มแล้วค่อยพัฒนาเป็นสหกรณ์โคนมต่อไป	16.1
พันธุ์โคนม (n=74)	
พันธุ์โคนมจากโครงการเงินกู้ควรให้เกษตรกรเลือกเอง	63.5
พันธุ์โคนมควรมีระดับเลือดไม่น้อยกว่า 75% HF.	10.8
ควรใช้พันธุ์โคนมที่มีในพื้นที่	9.5
มีการตรวจสอบมาตรฐานของพันธุ์ให้ถูกต้อง	9.5
ควรให้ปริมาณน้ำนมไม่น้อยกว่า 12 กก./ตัว/วัน	6.7

ตาราง 31 (ต่อ)

ประเภท	ร้อยละ
(n=114)	
การผสมเทียม (n=27)	
ฝึกอบรมให้เกษตรกรในกลุ่มสามารถผสมเทียมได้	44.5
ควรเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ผสมเทียมให้เพียงพอและมีความชำนาญ	37.0
สหกรณ์โคนมควรมีเจ้าหน้าที่ผสมเทียมคอยบริการสมาชิก	18.5
พืชอาหารสัตว์ (n=19)	
หน่วยงานราชการควรสนับสนุนหญ้าสด/หญ้าแห้งให้เพียงพอในช่วงขาดแคลน	52.6
ราชการควรสนับสนุนเครื่องอัดฟ่อนหญ้าและเมล็ดพันธุ์หญ้าให้เพียงพอ	26.3
ราชการควรสนับสนุนการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลในพื้นที่แปลงหญ้า	21.1
เจ้าหน้าที่ส่งเสริม (n=27)	
ควรติดตามเยี่ยมชมเกษตรกรถึงฟาร์มอย่างสม่ำเสมอ	44.5
ควรมีการตรวจสอบความเพียงพอของจำนวนแปลงหญ้าก่อนส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยง	37.0
เจ้าหน้าที่ควรมีความตั้งใจและรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่	18.5
คุณภาพอาหารชั้น (n=8)	
ควรลดราคาอาหารชั้น (ไม่เกิน 6 บาท/กก.)	62.5
ควรตรวจสอบคุณภาพอาหารชั้น (% โปรตีน) ให้ตรงตามมาตรฐาน	37.5

ภาคผนวก ง

การทดสอบสมมติฐาน

ตาราง 1 บทบาทชายหญิงด้านการใช้แรงงานในกิจกรรมฟาร์มโคนม

กิจกรรม	ชายคนเดียว	หญิงคนเดียว	χ^2
	จำนวน (คน)	จำนวน (คน)	
แปลงหญ้า			
- การเตรียมดิน (n=48)	45 (93.7)	3 (6.3)	35.02*
- การปลูก (n=39)	30 (76.9)	9 (23.1)	10.26*
- การตัดหญ้า (n=37)	28 (75.7)	9 (24.3)	8.76*
- การใส่ปุ๋ย (n=56)	40 (71.4)	16 (28.6)	10.29*
การให้อาหาร			
- การให้แร่ธาตุ (n=47)	38 (80.9)	9 (19.1)	16.68*
- การให้อาหารหยาบเสริม (n=43)	35 (81.4)	8 (19.6)	15.72*
- การให้อาหารชั้นโครุ่น (n=60)	37 (61.7)	23 (38.3)	3.27
- การให้อาหารชั้นโคสาว (n=57)	35 (61.4)	22 (38.6)	2.96
- การให้อาหารชั้นโครีคนม (n=62)	40 (64.5)	22 (35.5)	5.23*
- การให้อาหารหยาบโครุ่น (n=38)	29 (76.3)	9 (23.7)	9.50*
- การให้อาหารหยาบโคสาว (n=38)	30 (78.9)	8 (21.1)	11.61*
- การให้อาหารหยาบโครีคนม (n=38)	29 (76.3)	9 (23.7)	9.50*
- การจัดการอาหารชั้นโคห้องที่หยุด	40 (72.7)	15 (27.3)	11.36*
พักการรีด (n=55)			
การเลี้ยงดูโค			
- ยืนโรงและผูกถ้ำในแปลงนาเป็น ครั้งคราว (n=18)	16 (88.9)	2 (11.1)	9.39*
- ปล่อยลานและผูกถ้ำในแปลงนาเป็น ครั้งคราว (n=20)	15 (75.0)	5 (25.0)	4.05*
การเลี้ยงดูลูกโค			
- จัดที่คลอด (n=36)	33 (91.7)	3 (8.3)	23.36*
- การเช็ดตัวหลังคลอด (n=56)	49 (87.5)	7 (12.5)	31.50*
- การตัดสายรก (n=55)	48 (87.3)	7 (12.7)	30.56*
- หัดลูกโคกินนม (n=68)	45 (66.2)	23 (33.8)	7.12*

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	ชายคนเดียว	หญิงคนเดียว	χ^2
	จำนวน (คน)	จำนวน (คน)	
- การตรวจความสมบูรณ์ของเต้านม (n=47)	42 (89.4)	5 (10.6)	28.57*
- การให้กินนมน้ำเหลือง (n=81)	39 (48.1)	42 (51.9)	0.11
- การให้นมลูกโค (n=79)	37 (46.8)	42 (53.2)	0.32
- การขุนลูกโคเพศผู้ (n=14)	13 (92.9)	1 (7.1)	8.64*
การรีดนมและส่งนม			
- การรีดนมช่วงเช้า (n=73)	59 (80.8)	14 (19.2)	27.74*
- การรีดนมช่วงเย็น (n=72)	58 (80.6)	14 (19.4)	26.89*
- การทำความสะอาดเต้านมก่อนรีด (n=70)	54 (77.1)	16 (22.9)	20.63*
- การกระตุ้นเต้านมก่อนรีด (n=69)	54 (78.3)	15 (21.7)	22.04*
- การทำความสะอาดเต้านมหลังการรีด (n=68)	52 (76.5)	16 (23.5)	19.06*
- การกรองน้ำนม (n=73)	48 (65.8)	25 (34.2)	7.25*
- การส่งน้ำนมคิบสู่ตลาด (n=86)	77 (89.5)	9 (10.5)	53.77*
การสุขาภิบาลฟาร์ม			
- การทำความสะอาดโรงเรือน (n=61)	40 (65.6)	21 (34.4)	5.92*
- การทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนม (n=78)	31 (39.7)	47 (60.3)	3.28
- การอาบน้ำและแปรงขนโคก่อนรีดนม (n=65)	43 (66.2)	22 (33.8)	6.78*
- การย้ายซากไปฝังหรือเผา (n=13)	12 (92.3)	1 (7.7)	7.69*
- การขนย้ายมูลโคใส่แปลงหญ้า (n=31)	24 (77.4)	7 (22.6)	8.26*
- การขนย้ายมูลโคใส่พื้นที่ปลูกพืชอื่น ๆ (n=27)	17 (63.0)	10 (37.0)	1.33

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บแสดงจำนวนร้อยละ

$\chi^2 = 3.84$ ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 df = 1

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตาราง 2 บทบาทชายหญิงด้านการตัดสินใจในกิจกรรมฟาร์มโคนม

กิจกรรม	ชายคนเดียว	หญิงคนเดียว	χ^2
	จำนวน (คน)	จำนวน (คน)	
- ใครเป็นคนตัดสินใจเลี้ยงโคนม (n=70)	64 (91.4)	6 (8.6)	48.06*
- ใครเป็นคนกำหนดจำนวนโคนมในฟาร์ม (n=58)	52 (89.7)	6 (10.3)	36.48*
- ใครเป็นผู้กำหนดขนาดแปลงหญ้า (n=63)	55 (87.3)	8 (12.7)	35.06*
- ใครเป็นผู้คัดเลือกพันธุ์หญ้าที่จะปลูก (n=79)	71 (89.9)	8 (10.1)	50.24*
- ใครเป็นผู้กำหนดว่าจะซื้ออาหารชั้นจากแหล่งใดหรือใช้สูตรอะไร (n=90)	84 (93.3)	6 (6.7)	67.60*
- ใครเป็นตัดสินใจในการขายน้ำนม (n=90)	84 (93.3)	6 (6.7)	67.60*
- ใครเป็นผู้ตัดสินใจในการขายลูกโคเพศผู้หรือโคนมแห้ง (n=71)	61 (85.9)	10 (14.1)	36.63*
- ใครเป็นผู้ตัดสินใจกู้เงิน (n=32)	27 (84.4)	5 (15.6)	13.78*
- ใครเป็นผู้กำหนดจำนวนเงินกู้ (n=32)	27 (84.4)	5 (15.6)	13.78*
- ใครเป็นผู้ตกลงใจในการใช้จ่ายเงินเพื่อซื้ออาหารชั้นหรือแร่ธาตุ (n=96)	89 (92.7)	7 (7.3)	70.04*
- ใครเป็นผู้ตกลงใจในการซื้ออาหารหยาบหรืออาหารเสริม (n=92)	85 (92.4)	7 (7.6)	66.13*
- ใครเป็นผู้ตกลงใจใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อเวชภัณฑ์ (n=100)	93 (93.0)	7 (7.0)	73.96*

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บแสดงจำนวนร้อยละ

$$\chi^2 = 3.84 \text{ ที่ระดับนัยสำคัญ } 0.05 \text{ df} = 1$$

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นายภูวนาท ทองพันธ์

วัน เดือน ปีเกิด 15 กุมภาพันธ์ 2501

วุฒิการศึกษา

วุฒิ

ชื่อสถาบัน

ปีที่สำเร็จการศึกษา

วิทยาศาสตร์บัณฑิต

คณะทรัพยากรธรรมชาติ

2524

(พัฒนนาการเกษตร)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตหาดใหญ่

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

ตำแหน่ง อาจารย์ 2 ระดับ 7

สถานที่ทำงาน วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสุราษฎร์ธานี

ตำบลพังกาญจน์ อ.พนม จ.สุราษฎร์ธานี

โทร. (077) 399079